

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

**«ΕΠΙΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ-
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ»**

**ΖΕΝΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΗ
ΣΩΡΡΑ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΟΝΔΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓ Ι 2012

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ**

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΕΠΙΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ-
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ»**

ΖΕΝΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΗ(Α.Μ.13718)

ΣΩΡΡΑ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ(Α.Μ.13711)

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΟΝΔΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2012

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ υποβάλλεται
ενσωματωμένη σε κάθε αντίτυπο της πτ. εργασίας

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

καταχώρηση θέματος όπως στον πίνακα θεμάτων

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ - ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΕΣ

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΑΡ. ΜΗΤΡ.	E-mail
ZENIOY	ΕΥΗ	13718	
ΣΩΡΡΑ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	13711	parasorr@logistiki.teimes.gr

ΕΚΘΕΣΗ ΕΓΚΡΙΣΗΣ ΕΙΣΗΓΗΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

καταχώρηση από τον εισηγητή

Εγκρίνω την πτυχιακή εργασία "Επιχείρηση και Οικονομική Κρίση - Μελέτη περίπτωσης" που εκπονήθηκε από τις φοιτήτριες του τμήματος Ζένιου Εύη και Σωρρα Παρασκευή προκειμένου να προχωρήσουν στην παρουσίαση και εξέταση της.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

23/11/2012

(Σε περίπτωση ηλεκτρονικής υποβολής
δεν χρειάζεται υπογραφή)

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Επισήμανση

Οι διαπιστώσεις, τα αποτελέσματα, τα συμπεράσματα και οι πιθανές προτάσεις της παρούσας πτυχιακής εργασίας –εκτός των αναφορών που σημαίνονται ως λήμματα- αποτελούν προσωπικές θεωρητικές ή εμπειρικές διαπιστώσεις του σπουδαστή (σπουδάστριάς) ή της ομάδας των σπουδαστών που την επιμελήθηκαν και δεν απηχούν κατ' ανάγκη τη γνώμη του εισηγητή εκπαιδευτικού, του Εκπαιδευτικού Προσωπικού του Τμήματος Λογιστικής ή του Α.Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
Πρόλογος	7
Εισαγωγή	8
Πίνακας Συντμήσεων	10
Κεφάλαιο 1. Οικονομικές Διακυμάνσεις, Κρίσεις, Υφέσεις, Τρόποι Μετάδοσης	11
Κεφάλαιο 2. Προϊστορία των Οικονομικών Κρίσεων: Φούσκες και Κρίσεις πριν από τη Βιομηχανική Επανάσταση (αρχές 17 ^{ου} μέσα 18 ^{ου} αιώνα)	15
Κεφάλαιο 3. Κρίσεις στον πρώιμο και στον ανεπτυγμένο βιομηχανικό Καπιταλισμό έως το Ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου	20
Κεφάλαιο 4. Η Περίοδος του Μεσοπολέμου. Η Μεγάλη Κρίση του 1929 και η μακρά Ύφεση του '30	27
Κεφάλαιο 5. Η σημερινή Κρίση (2007-)	38
5.1 Η Παγκόσμια Οικονομία στις Αρχές της Δεκαετίας του 2000	38
5.2 Οι Πρόδρομες Κρίσεις	54
5.3 Το Ξέσπασμα της Κρίσης	56
5.4 Το Πέρασμα της Κρίσης στην Ελλάδα	66
5.5 Προσπάθειες Αντιμετώπισης της Κρίσης	70
Κεφάλαιο 6. Επιπτώσεις της Κρίσης στην Ελληνική Επιχείρηση	74
6.1 Επιπτώσεις της κρίσης στις επιχειρήσεις στην Ελλάδα γενικά	74
6.2 Περί μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) – Σταθεροποιητικός ρόλος των ΜΜΕ στην κρίση	77
6.3 Θέση των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση μικρομεσαίων επιχειρήσεων	79
6.4 Το προφίλ των Ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων	81
6.5 Επιπτώσεις της κρίσης στις Ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις	85
6.6 Προτάσεις για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων	89

Συμπεράσματα	98
Βιβλιογραφία	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	104
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	111

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή είναι προϊόν συλλογής γεγονότων, άρθρων από τον τύπο και περιοδικά, στατιστικών στοιχείων και βιβλιογραφίας καθώς και συζητήσεων με συναδέλφους και ειδικούς πάνω στα παρουσιαζόμενα θέματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά σε διάφορες οικονομικές θεωρίες και τρόπους μετάδοσης της κρίσης. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο με σχολιασμό όσον αφορά σε οικονομικές κρίσεις ευρωπαϊκού επιπέδου πριν τη Βιομηχανική Επανάσταση. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στις κρίσεις σε πρώιμο και ανεπτυγμένο βιομηχανικό καπιταλισμό, ενώ στο τέταρτο περιγράφεται το Κραχ του 1929 και η μακρά ύφεση του 1930. Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται περιγραφή της παγκόσμιας κρίσης μετά το 2000 και των επιπτώσεών της στην Ελλάδα. Καταλήγοντας στο έκτο κεφάλαιο, παρατίθενται οι δυσκολίες της εγχώριας μικρομεσαίας επιχείρησης.

Η βιβλιογραφία περιλαμβάνει Ελληνικά, Αγγλικά και Γαλλικά συγγράμματα. Όπου ή ξένη βιβλιογραφία υπήρχε σε προσιτή μετάφραση στα Ελληνικά χρησιμοποιήσαμε την Ελληνική, π.χ τα συγγράμματα του aith, του Aglietta, του Mantel, του Krugman και άλλων. Στις περιπτώσεις που δεν υπήρχε Ελληνική μετάφραση χρησιμοποιήσαμε τα πρωτότυπα.

Η συγγραφή έγινε στην Αθήνα και ολοκληρώθηκε το Φεβρουάριο του 2011.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομική δραστηριότητα δεν ακολουθεί γραμμική, ανοδική ή καθοδική, πορεία. Ακολουθεί κυκλική πορεία με φάσεις του οικονομικού κύκλου άλλοτε ανοδικές και άλλοτε καθοδικές. Οι μεγαλύτερες από τις αναπτυγμένες οικονομίες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) γνώρισαν την τελευταία ύφεση στις αρχές της νέας χιλιετίας- χωρίς όμως να συμπαρασύρουν τις αναδυόμενες οικονομίες (Βραζιλία, Ινδία, Κίνα, Ρωσία, Νότιος Αφρική και άλλες μικρότερες οικονομίες), οι οποίες συνέχισαν να αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς, εκκινώντας βέβαια από πολύ χαμηλά επίπεδα . Η τελευταία γενικευμένη κρίση μπορεί να αναζητηθεί στην εποχή της κρίσης στην Νοτιοανατολική Ασία (1997) ή ακόμη και στις αρχές τις δεκαετίας του 1990^[1] .

Οι κρίσεις όμως αυτές, αν και έσπειραν ανησυχία και προκάλεσαν δυσκολίες και σε χώρες που δεν ήταν οι πληγείσες, δεν ξέφυγαν από τα παραδεκτά όρια. Η μεγάλη κρίση του 2007, η μεγαλύτερη μετά από αυτή του 1929, ξέσπασε όπως και αυτή στη πιο ανεπτυγμένη οικονομικά χώρα της γης- Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Ξεκίνησε, όπως και αυτή του '29, με μια φούσκα. Η φούσκα του 29 ήταν χρηματιστηριακή- τουλάχιστον εκεί ξέσπασε. Η σημερινή φούσκα ξέσπασε με την κατάρρευση των τιτλοποιημένων επισφαλών δανείων (securitized subprimes). Η κρίση μεταδόθηκε στην Ευρώπη και έθεσε σε κρίση όχι μόνο ολόκληρες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία και στην πόρτα περιμένουν Ισπανία, Ιταλία, Βέλγιο) αλλά και την ίδια την ευρωζώνη, καθιστώντας το μέλλον του κοινού νομίσματος αβέβαιο (υπό διάλυση, σύμφωνα με ορισμένους Αμερικανούς υπερφιλελεύθερους). Η κρίση όμως δεν χτύπησε (χτυπάει) ισόμετρα όλες τις χώρες. Η ίδια η Αμερική, από την οποία ξεκίνησε η κρίση φαίνεται να βγαίνει από την ύφεση, άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Κίνα, η Βραζιλία, η Ινδία δεν μπήκαν σχεδόν καθόλου σε ύφεση.

Η χώρα που πλήχτηκε περισσότερο από όλες η Ελλάδα. Η σαθρή παραγωγική της δομή, το διαλυμένο ανθρώπινο δυναμικό της και η υπερχρέωσή της αφήνουν μικρά περιθώρια αισιοδοξίας. Στην εργασία αυτή έγινε προσπάθεια κατανόησης της κρίσης,

[1] Ημερήσιος και περιοδικός τύπος, Krugman (2009)

της περιγραφής της με κάποια στατιστικά στοιχεία και της διερεύνησης της θέσης της Ελλάδας μέσα σε αυτό το πλέγμα. Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στη θέση της Ελληνικής επιχείρησης μέσα στην γενική και την Ελληνική κρίση, με τις ιδιαιτερότητές της.

Η ανάλυση ακολούθησε την εξής πορεία:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια στοιχειώδης παρουσίαση ορισμένων θεωριών των οικονομικών διακυμάνσεων, των κρίσεων, των υφέσεων και των τρόπων μετάδοσής τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο σχολιάζονται ορισμένες κρίσεις-φούσκες που ξέσπασαν στην Ευρώπη πριν από τη Βιομηχανική Επανάσταση.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνονται αναφορές στις κρίσεις στον πρώιμο και στον ανεπτυγμένο βιομηχανικό καπιταλισμό έως το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο δίνονται στοιχεία για την διεθνή κατάσταση στην περίοδο του Μεσοπολέμου. Περιγράφεται η Μεγάλη Κρίση του 1929 και η μακρά ύφεση του '30 που ακολούθησε την κρίση.

Το πέμπτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στη τωρινή κρίση- στη παγκόσμια οικονομία στις αρχές της δεκαετίας του 2000, στις πρόδρομες κρίσεις και στο πέρασμα της κρίσης και τις επιπτώσεις της στην Ελλάδα. Αναφέρονται προσπάθειες αντιμετώπισης της κρίσης τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και στην Ελλάδα.

Το έκτο κεφάλαιο παρουσιάζει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Ελληνική μικρομεσαία επιχείρηση και πως αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι φορείς τον τρόπο που θα μπορούσαν να βοηθηθούν στην αγωνία επιβίωσής τους.

Ακολουθεί βιβλιογραφία από την οποία έχει αντληθεί μεγάλο μέρος της επιχειρηματολογίας και σχεδόν όλο το στατιστικό υλικό και βιβλιογραφία.

Χρήσιμες πληροφορίες για την χρέωση όλων σχεδόν των χωρών δίνονται στο παράρτημα I, ενώ στο παράρτημα II δίνονται λεπτομερείς πληροφορίες αντλημένες από τον ΟΟΣΑ για όλες τις πλευρές της Ελληνικής κοινωνίας- οικονομική, κοινωνική, μόρφωση, κοινωνική πρόνοια και μεταναστευτικό.

Καταβλήθηκε προσπάθεια οι πίνακες να ενσωματωθούν στο κείμενο όσο το δυνατόν κατά τρόπο φυσικό. Αυτό όμως δεν ήταν πάντα εφικτό δεδομένων των διαστάσεων των πινάκων και του περιεχομένου τους που πολλές φορές αναφέρονται σε δεδομένα που θίγονται σε διαφορετικές λογικές ενότητες. Επομένως για την ανάγνωση επιβάλλεται συχνή αναφορά στους πίνακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΤΕΜΠΜΕ	Ταμείο Εγγυήσεων Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων
AIG	American International Group
CIA	Central Intelligence Agency
CLI	Composite Leading Indicators
CPI	Consumer Price Indices
FDI	Foreign Direct Investment
FED	Foundation for Enterprise Development
GDP	Gross Domestic Product
ICT	Information & Communication Technology
NBER	National Bureau of Economic Research
OECD	Organization of Economic Corporation & Development
PPI	Producer Price Indices
R&D	Research & Development
TED	Tenders Electronic Daily

Κεφάλαιο 1. Οικονομικές Διακυμάνσεις, Κρίσεις, Υφέσεις, Τρόποι μετάδοσης^[2]

Η οικονομική δραστηριότητα υπόκειται σε διακυμάνσεις. Φυσικά αίτια, κοινωνικές ταραχές, ανισορροπίες και αδυναμίας συντονισμού στις οικονομίες της αγοράς προκαλούν συνέχεια διακυμάνσεις στις επενδύσεις, στην κατανάλωση, στο εισόδημα και βεβαίως στην απασχόληση. Οι διακυμάνσεις αυτές εν γένει δεν διαρκούν πολύ και βρίσκονται σε αποδεκτά πλαίσια. Η οικονομίες μακροπρόθεσμα παρουσιάζουν μια συνεχή ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη όμως αυτή δεν είναι πάντα χωρίς διακοπές. Υπάρχουν στιγμές-συνήθως μετά από μακρές περιόδους ανάπτυξης που η ανάπτυξη σταματάει απότομα, σαν η οικονομία να έχει εξαντλήσει τις δυνατότητες ομαλής συνέχειας. Είναι οι στιγμές της κρίσης. Η κρίση ορίζεται σαν η στιγμή που η οικονομία δεν μπορεί πλέον να λειτουργήσει μέσα στο θεσμικό πλαίσιο και τις πρακτικές που λειτουργούσε μέχρι τώρα. Είναι οι στιγμές ανατροπής όλων των δεδομένων.

Ήδη από τα πρώτα βήματα του βιομηχανικού καπιταλισμού στις αρχές του 19^{ου} αιώνα εμφανίζεται η πρώτη μεγάλη κρίση (1816-1819), φυσικά στην Αγγλία που ήταν και η πρώτη χώρα στην οποία έλαβε χώρα η βιομηχανική επανάσταση και τις πιο ανεπτυγμένες και τις πιο πολύπλοκες αγορές. Οι κρίσεις δεν πρέπει να συγχέονται με τις υφέσεις. Ύφεση είναι η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας που ακολουθεί την κρίση.

Οι κρίσεις έγιναν από νωρίς το αντικείμενο έρευνας μεγάλων στοχαστών της οικονομικής επιστήμης σχετικά με τα αίτιά τους και τα προληπτικά μέτρα για αποφυγή ή μετριασμό των συνεπειών τους. Ο Ρικάρντο επιχείρησε να ερμηνεύσει τις κρίσεις ως αποτέλεσμα του 'νόμου των φθινουσών αποδόσεων': εξαιτίας της στενότητας του εδάφους και της αύξησης του πληθυσμού η κοινωνία είναι υποχρεωμένη να καταφεύγει στην καλλιέργεια όλο και λιγότερων αποδοτικών γαιών με αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών των γεωργικών προϊόντων. Αυτό όμως οδηγεί στην συμπίεση των κερδών στη βιομηχανία που με τη σειρά του οδηγεί στην ελάττωση των επενδύσεων, στη στασιμότητα και την ύφεση. Από τότε η τάση του ποσοστού κέρδους να πέφτει έγινε πεποίθηση των οικονομολόγων που παρέμειναν πιστοί στις αρχές της κλασικής σχολής της Πολιτικής Οικονομίας.

[2]Boulding (1966), Clough και Rapp (1980), Mandel (1968)

Ο δεύτερος μεγάλος στοχαστής που προσπάθησε να εξηγήσει το φαινόμενο των κρίσεων ήταν ο Μαρξ. Αυτός γράφει σε μία εποχή (δεκαετία του 1860) που ο καπιταλισμός έχει φτάσει πλέον σε μια φάση ανάπτυξης που έχουν γίνει διακριτά τα στοιχεία εκείνα που οδηγούν στην κρίση: Πολύ ψηλά επίπεδα παραγωγής, εισαγωγή της πίστης σε κάθε επίπεδο παραγωγής, δημιουργία μεγάλων τραπεζών, ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών εργαλείων χρηματοδότησης των επενδύσεων.

Οι ανεπτυγμένες οικονομίες φτάνουν σε τέτοιο επίπεδο πολυπλοκότητας που μια δυσλειτουργία σε κάποιο τομέα της οικονομίας να οδηγεί απότομα σε απορρύθμιση του όλου συστήματος^[3]. Ο πυρήνας της ανάλυσης του Μαρξ είναι η ανισορροπία της παραγωγικής δυνατότητας της οικονομίας και στην αδυναμία απορρόφησης της παραγωγής από την στενότητα εισοδημάτων. Κρίσεις υπερπαραγωγής ονομάζει ο Μαρξ την εξήγηση που δίνει στις κρίσεις. Ο Μαρξ, πιστός στο δόγμα της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους, επιχειρεί να δείξει ότι η τεχνολογική καινοτομία, που εισάγεται στην παραγωγή από τον ατομικό κεφαλαιοκράτη στο πλαίσιο του ανταγωνισμού και έχει ως στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας (άρα και του ποσοστού υπεραξίας σύμφωνα με την μαρξιστική ορολογία), είναι αιτία των κρίσεων υπερπαραγωγής. Η οικονομία ξεπερνά τις κρίσεις αυτές αφενός καταστρέφοντας αναγκαστικά παραγωγικές δυνάμεις, αφετέρου κατακτώντας καινούργιες αγορές και εκμεταλλεόμενη πιο βαθιά τις παλιές. Η μαρξιστική θεωρία των κρίσεων αναπτύχθηκε σε πολλές κατευθύνσεις, πολλές φορές αλληλοσυγκρουόμενες, ώστε σήμερα να μιλάμε για μαρξιστικές θεωρίες κρίσεως, κοινή βάση των οποίων είναι η μαρξιστική θεωρία εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης. Η αποδοχή ή όχι των μαρξιστικών θεωριών κρίσης είναι σε μεγάλο βαθμό θέμα πολιτικής τοποθέτησης.

Αλλά οι κρίσεις ερευνήθηκαν και από τους φιλελεύθερους οικονομολόγους. Στο νεοκλασικό μοντέλο, η εμπειρικά διαπιστωμένη πραγματικότητα των οικονομικών κύκλων και κρίσεων, ερμηνεύεται ως δυσλειτουργία των αγορών εξαιτίας αγκυλώσεων, κυρίως στην αγορά εργασίας, μονοπωλίων και εξωοικονομικών αιτίων. Ο οπαδοί της Κεϋνσιανής σχολής ακολουθώντας τις Μαλθουσιανές απόψεις υποκατανάλωσης αποδίδουν την κρίση σε χαμηλή ενεργό ζήτηση. Στις Κεϋνσιανές απόψεις στηρίχθηκαν μεταπολεμικά οι απόψεις ενίσχυσης της ενεργού ζήτησης μέσω κρατικών δαπανών.

[3] LePage (2003), Mandel (1968), Μοσκόβσκα (1988)

Είναι πάντως αξιοσημείωτη η συγγένεια των Κεϋνσιανών ερμηνειών της κρίσης με μια παραλλαγή της μαρξιστικής θεωρίας των κρίσεων: αυτή των κρίσεων υποκατανάλωσης. Σήμερα πάντως, και στη σκιά της τρέχουσας ύφεσης γίνεται γενικά παραδεκτό ότι κρίσεις, διακυμάνσεις και υφέσεις είναι αχώριστα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης των οικονομιών της αγοράς. Εκείνο που διαχωρίζει τους μελετητές- και τους φορείς οικονομικής πολιτικής είναι το φάρμακο και η δοσολογία του.

Χαρακτηριστικό της σημερινής κρίσης είναι η μετάδοση της κρίσης σε αστραπιαίο χρόνο. Με την σημερινή αλληλεξάρτηση των οικονομιών σε παγκόσμιο επίπεδο είναι φυσικό να συγκεντρωθεί το ενδιαφέρον στους συγκεκριμένους μηχανισμούς μετάδοσης. Υπάρχει γενική συμφωνία ότι οι ακόλουθοι παράγοντες επέτρεψαν την γενίκευση της κρίσης^[4]:

Η παγκοσμιοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος με κύρια χαρακτηριστικά την ελάττωση του ρόλου των τραπεζών σαν αποκλειστικού μεσάζοντα στη διακίνηση των κεφαλαίων- ρόλος που σε μεγάλο βαθμό έχει εκχωρηθεί στις 'τράπεζες' επενδύσεων και τα hedge funds-, την τεχνική δυνατότητα διακίνησης της πληροφορίας λόγω της ανάπτυξης της πληροφορικής και την απουσία ελέγχου της κίνησης κεφαλαίων.

Ο διεθνής ρόλος του δολαρίου, το οποίο ενώ αποτελεί τη βασική μονάδα καθορισμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών σε παγκόσμιο κλίμακα, η διαχείρισή του από τις αμερικανικές νομισματικές αρχές είναι χαλαρή, επιτρέποντας το τύπωμα δολαρίων μόνο και μόνο για να χρηματοδοτήσει η αμερικανική κυβέρνηση τα ελλείμματά της.

Η διόγκωση του εθνικού χρέους και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων των κυβερνήσεων. Τα χρέη και τα ελλείμματα χρηματοδοτούνται από διεθνείς ιδιωτικούς και δημόσιους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. Μια χρεωκοπία μιας χώρας προκαλεί αλυσίδα χρεωκοπιών σε παγκόσμια κλίμακα. Η περίπτωση της Ελλάδας, που είναι μια μικρή χώρα με μια μικρή οικονομία, η οποία πάντως τράνταξε το οικοδόμημα της Ευρωζώνης με τον κίνδυνο χρεωκοπίας της, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα πως μια εστία κρίσης μπορεί να θέσει σε κίνδυνο ισορροπίες φαινομενικά ακλόνητες.

[4]Krugman (2009), LePage (2003)

Η συγκέντρωση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου σε λίγα χέρια, η οποία με τις απότομες μετακινήσεις κεφαλαίων για κερδοσκοπικούς λόγους θέτει σε κίνδυνο ολόκληρες κρατικές υποστάσεις. Αν η λίρα στερλίνα άντεξε στην κερδοσκοπική επίθεση του τέλους της δεκαετίας του '90 αυτό δεν συνέβη και με αδύνατες σχετικά οικονομίες όπως αυτές της ΝΑ Ασίας.

Κεφάλαιο 2. Προϊστορία των Οικονομικών Κρίσεων: Φούσκες και Κρίσεις πριν από τη Βιομηχανική Επανάσταση (αρχές 17^{ου} μέσα 18^{ου} αιώνα) ^[5]

Οι οικονομικές κρίσεις και οι υφέσεις που τις ακολουθούν δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο. Ήδη στην εποχή των Φλωρεντιανών και των Βενετών του 14^{ου} αιώνα, από την εποχή του πρώιμου εμπορικού καπιταλισμού, οι κρίσεις κάνουν την εμφάνισή τους συνδεδεμένες με την ανάπτυξη της πίστης, των τραπεζών και των πιστωτικών τίτλων που δημιουργήθηκαν για τη διευκόλυνση και την ανάπτυξη του ανερχομένου εμπορίου^{[2],[3],[6]}. Οι κρίσεις αυτές όμως είχαν κυρίως τοπικές συνέπειες γιατί ο όγκος των συναλλαγών και της χρηματοδότησής τους δεν είχαν τέτοια έκταση ώστε οι κρίσεις να μεταφερθούν σε ευρύτερες περιφέρειες.

Οι πρώτες κρίσεις, όμως, όπως τις ξέρουμε σήμερα, με τα καταστροφικά αποτελέσματα για το σύνολο της οικονομίας, τόσο στο ξέσπασμά τους όσο και στην ύφεση που αναγκαστικά πλέον τις ακολουθούν, είναι προϊόν της νεωτερικής εποχής με την ανάπτυξη του εμπορικού καπιταλισμού, που γνωρίζει μια εκπληκτική ανάπτυξη με τη έξοδο των Ευρωπαίων τον 15^ο αιώνα, την εισροή πολυτίμων μετάλλων από το νέο κόσμο^{[6],[7]}, με το θεσμό της ανώνυμης εταιρείας που εκδίδει μετοχές, με την ίδρυση χρηματιστηρίων αξιών και εμπορευμάτων, κεντρικών τραπεζών- η πρώτη κεντρική τράπεζα ιδρύεται στο Άμστερνταμ και η δεύτερη στο Λονδίνο ήδη από τον 17^ο αιώνα και σύντομα προβαίνουν στην έκδοση χαρτονομίσματος- δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία κρίσεων ή «φούσκες» όπως τις αποκαλούμε σήμερα όταν γίνεται αναφορά σε αυτές.

Η Ολλανδία του 17^{ου} αιώνα είναι η πιο ανεπτυγμένη εγχρήματος οικονομία του κόσμου. Είναι φυσικό η πρώτη φούσκα να ξεσπάσει εκεί: Ήταν η 'Φούσκα της τουλίπας'^[3]. Οι βολβοί της τουλίπας εμφανίζονται στην Ευρώπη τον 16^ο αιώνα. Η ομορφιά του λουλουδιού και το κύρος που αποδιδόταν στον κάτοχό του έκαναν το λουλούδι περιζήτητο. Η ζήτησή του ανέβηκε σε μικρό χρονικό διάστημα κατακόρυφα- και μαζί βέβαια και η κερδοσκοπία που συνοδεύει κάθε απότομη της ζήτησης. *“Η ζήτηση για τα σπάνια είδη τουλίπας αυξήθηκε τόσο πολύ το 1636 ώστε χρειάστηκε να δημιουργηθούν ειδικοί χώροι συναλλαγών μέσα στο χρηματιστήριο του*

[5] Galbraith (1980, 1993)

Άμστερνταμ, στο Ρότερνταμ, στο Χάαρλεμ, στο Λέϊντεν, στο Άλκαμαρ, στο Χόορν και σε άλλες πόλεις... Αρχικά, όπως συμβαίνει συνήθως με κάθε κερδοσκοπική μανία η αυτοπεποίθηση βρισκόταν στα ύψη και όλοι έβγαιναν κερδισμένοι.

Ο παροξυσμός αυτός τελειώνει απότομα το 1637 με τον κλασικό τρόπο που σκάνε όλες οι φούσκες- την κατάρρευση της αξίας των μετοχών^[6]: κάποιιοι θεωρούν ότι οι μετοχές έχουν αυξηθεί υπέρμετρα και δεν είναι δυνατόν να ανεβούν περισσότερο· κάποιιοι άλλοι έχουν ‘εσωτερική πληροφόρηση’ ή ότι ‘σύμφωνα με τους υπολογισμούς μου...’ Επί πλέον οι αγοραστές εξαντλούνται. Το μεγάλο Κράχ του Οκτωβρίου 1929 στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης ξέσπασε ‘when the last stupid run out’- όταν οι τελευταίοι ηλίθιοι τέλειωσαν, σύμφωνα με ένα σχολιαστή της εποχής. Τα αποτελέσματα είναι πάντα τα ίδια: στην αρχή αρχίζουν να πουλάνε μερικοί· σύντομα περισσότεροι, και μετά έρχεται ο πανικός, οι μαζικές πωλήσεις και η κατάρρευση των τιμών των μετοχών^[3]. Αλλά δεν είναι ανάγκη να ανατρέξει κανείς στην Ολλανδία του 17^{ου} αιώνα ή στην μαύρη Πέμπτη της Νέας Υόρκης του 1929. Η Ελλάδα της οδού Σοφοκλέους του 1999 προσφέρει αντάξιο παράδειγμα...

Το ίδιο σενάριο με την φούσκα της τουλίπας εκτυλίσσεται στην Αγγλία του 18^{ου} αιώνα. Το 1711 ιδρύεται στο Λονδίνο με βασιλική έγκριση η ανώνυμη εταιρεία South Sea Company^[3] (που στην ιστορία των οικονομικών κρίσεων θα μείνει με το όνομα ‘η φούσκα των νοτίων θαλασσών’). Η εταιρεία αναλαμβάνει να συγκεντρώσει τα διάσπαρτα κυβερνητικά χρέη με τόκο 6% επί των εισπραττομένων ποσών και επί πλέον το δικαίωμα της αποκλειστικής εμπορίας και διακίνησης των εμπορευμάτων σε όλη τη νοτιοανατολική Αμερική έως τη γη του πυρός, στις υπάρχουσες χώρες και σε αυτές που πρόκειται να ανακαλυφθούν στο μέλλον. Το καταστατικό απλώς παραβλέπει το γεγονός ότι οι θάλασσες αυτές από το Μεξικό και νοτιότερα ανήκουν στο θρόνο της Ισπανίας...

Το 1720 το Βρετανικό ανταποκρίνεται με τον συνήθη ενθουσιασμό του κοινού όταν πρόκειται για κερδοσκοπικές επενδύσεις με υψηλή απόδοση και ανύπαρκτο ή αμελητέο κίνδυνο:

[6]Galbraith (1980, 1993)

μέσα στο 1720 η τιμή της μετοχής της εταιρίας εκτοξεύεται διαδοχικά από 128 λίρες στερλίνες το Μάρτιο, σε 330 τον Μάιο, σε 550 τον Ιούνιο και σε 1000 τον Ιούλιο. Τον Δεκέμβρη του ίδιου έτους ξέσπασε ο γνωστός μηχανισμός της φούσκας και η μετοχή της εταιρείας έπεφτε στις 124 λίρες. Οι ιδρυτές της εταιρίας φυλακίστηκαν, απαγχονίστηκαν, δολοφονήθηκαν, έπεσαν στη γενική ανυποληψία ή κατέφυγαν στο εξωτερικό. Σε όλη τη διάρκεια της ζωής της η South Sea προέβη σε ελάχιστες εμπορικές πράξεις από αυτές που όριζε η ίδρυσή της. Τα περισσότερα κέρδη που αποκτήθηκαν από την πώληση μετοχών διανεμήθηκαν σε προσωπικές αμοιβές και αγορές τίτλων ευγενείας.

Ούτε ο μέγιστος μαθηματικός και φυσικός Ισαάκ Νεύτων μπόρεσε να αποφύγει τη συλλογική μανία της εποχής- και σοβαρές ζημιές. Το κλίμα της εποχής αποδίδεται με ζωηρά χρώματα από τον μελετητή της South Sea Company Τσαρλς Μακεί: *‘Το φθινόπωρο του 1720 έγιναν δημόσιες συγκεντρώσεις σε κάθε μεγάλη πόλη της αυτοκρατορίας, στη διάρκεια των οποίων, υιοθετήθηκαν αιτήματα για την ποινική τιμωρία των διευθυντών της εταιρίας South Sea, οι οποίοι με τις άνομες μεθόδους τους έφεραν το έθνος στα πρόθυρα της καταστροφής. Κανείς δε φαινόταν να φαντάζεται ότι το ίδιο το έθνος ήταν τόσο ένοχο όσο η εταιρία South Sea. Κανείς δεν κατηγορήσε την ευπιστία και τη φιλαργυρία του λαού, την ταπεινωτική λατρεία του κέρδους.. ή τον παροξυσμό που είχε κάνει το πλήθος να παρασύρεται από τους κερδοσκόπους. Τέτοια πράγματα δεν ειπώθηκαν ποτέ’^[3]*

Λίγο μετά την ίδρυση της South Sea καταφθάνει στη Γαλλία το 1716 ο Σκωτσέζος χρηματιστής και ειδήμων στα χρηματοοικονομικά Τζον Λο (John Law). Ο αντιβασιλέας της Γαλλίας Φίλιππος της Ορλεάνης επίτροπος, του ανήλικου ακόμα Βασιλέως Λουδοβίκου 15^{ου} εγκρίνει την ίδρυση τράπεζας από τον Λο, την Banque Royale, με ορισθέν κεφάλαιο έξι εκατομμυρίων λιρών και επί πλέον το δικαίωμα έκδοσης χαρτονομίσματος που θα απέβλεπαν στην πληρωμή των κυβερνητικών δαπανών και την εξόφληση των κρατικών χρεών. Η τράπεζα θα κάλυπτε τα χαρτονομίσματα με χρυσό και ασήμι που θα προσέφερε η εταιρία Mississippi Compañie d’ Occident, ιδρυμένη και αυτή από τον Λο. Τα χαρτονομίσματα της Banque Royale έγιναν δεκτά παντού στη Γαλλία- εξαιτίας της πεποίθησης ότι (θα) καλύπτονταν από τα πολύτιμα μέταλλα που (θα) στήριζαν το χάρτινο χρήμα και οι μετοχές της Mississippi Compañie d’ Occident έγιναν αντικείμενο ξέφρενης κερδοσκοπίας. Το χρήμα εκδιδόταν σε τρομακτικές ποσότητες, έως ότου κάποιος ή κάποιος ζήτησε πρώτος το χρυσάφι του. Φυσικά η Mississippi δεν είχε φέρει στη

Γαλλία ούτε κόκκο χρυσού ή αργύρου. Το νέο έγινε γνωστό, οπότε οι 'μέτοχοι' συσσωρεύτηκαν κατά δεκάδες χιλιάδων για απαιτήσουν το χρυσό τους ο οποίος βέβαια δεν υπήρχε.

Ο Λο κατέφυγε στη Βενετία και η Γαλλία μετά την τραυματική εμπειρία του ακάλυπτου χαρτονομίσματος της Banque Royale προσκολλήθηκε στο χρυσό για τα επόμενα 260 χρόνια. Και ο Λο έμεινε στην οικονομική ιστορία ως μέγας απατεών αλλά και βαθειά οξυδερκής οικονομικός παρατηρητής και βαθύς γνώστης της λειτουργίας του πιστωτικού χρήματος και των μηχανισμών του^[7]. Η Γαλλία παρέμεινε προσκολλημένη στο χρυσό μέχρι το 1914. Στη δεκαετία του '60 ο στρατηγός DeGaulle, πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας απαίτησε από τις ΗΠΑ το ισοδύναμο σε χρυσό έναντι των δολαρίων που κατείχε η Τράπεζα της Γαλλίας. Η διαμάχη δέν έληξε παρά τις 15 Αυγούστου 1971 όταν ο πρόεδρος των ΗΠΑ Νίξον κατήγγησε την μετατρεψιμότητα χρυσού-δολαρίου^[8].

Και οι τρεις μεγάλες αυτές οικονομικές κρίσεις οικονομικές κρίσεις ξεκινάνε από χρηματοπιστωτικές φούσκες (τουλίπας, South Sea Company) ή από την άμετρη έκδοση χαρτονομίσματος (Banque Royale). Έγινε δυνατόν να συμβούν διότι υπήρχε ήδη ένα αναπτυγμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα και ανάπτυξη του εμπορίου και των μεταφορών που είχαν δημιουργήσει πλούτο που θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο κερδοσκοπίας από την μία πλευρά και από την άλλη πλευρά απουσία ελέγχων από θεσμοθετημένα όργανα και κεντρικών αρχών νομισματικής πολιτικής, όπως αυτά τα γνωρίζουμε εμείς σήμερα. Επί πλέον έλλειπε η εμπειρία πάνω στην πολυπλοκότητα και τους κινδύνους που συνεπάγονται αυτού του είδους οι δραστηριότητες- κάθε δαιμόνιος κερδοσκόπος είχε την αίσθηση ότι με ένα 'τέχνασμα' θα μπορούσε να κάνει την κοινωνία, τον ηγεμόνα του, και τον εαυτό του φυσικά, πλούσιους, περίπου ως εκ θαύματος ή με τις 'μαγικές' ικανότητες του χρήματος και των πιστωτικών τίτλων. Είναι φυσικό άλλωστε, να έπεφταν σε τέτοιες πλάνες αφού ακόμα δεν είχαν σαφή γνώση για τον τρόπο λειτουργίας των πιστωτικών εργαλείων αυτών.

[7] Galbraith (1980, 1993)

[8] Galbraith (1980, 1993), Κρεμμυδάς (1989)

Παρόλο που οι καταστροφές που προκάλεσαν ήταν μεγάλες αυτές ήταν βραχυπρόθεσμες, διότι δεν προκάλεσαν βαθιές καταστροφές στον παραγωγικό ιστό της χώρας ο οποίος βρισκόταν στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στη γεωργία και τη βιοτεχνική παραγωγή. Οι μεγάλες καταστροφές- οι βαθιές υφέσεις που ακολουθούν τις κρίσεις και μεταδίδονται σε όλο το σώμα της οικονομίας, στο 'πραγματικό' μέρος της οικονομίας αρχίζουν και γίνονται αισθητές με την βιομηχανική επανάσταση- με τη γέννηση του βιομηχανικού καπιταλισμού.

Κεφάλαιο 3. Κρίσεις στον πρώιμο και στον ανεπτυγμένο βιομηχανικό Καπιταλισμό έως το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου^[9]

Παρά την διεύρυνση της παραγωγής σε όλους τους τομείς των οικονομιών στις χώρες που συμμετείχαν στη βιομηχανική επανάσταση- με πρώτη τη Μεγάλη Βρετανία στο τελευταίο τέταρτο του 18^{ου} αιώνα και την ευημερία που επήλθε από την αύξηση της παραγωγής η οικονομική οργάνωση των χωρών αυτών άρχισε να εμφανίζει τέτοιες ανισορροπίες στην παραγωγή σε σχέση με την κατανάλωση, ώστε να αρχίσουν να εμφανίζονται κρίσεις, οικονομικές διακυμάνσεις και υφέσεις με τη μορφή που τα γνωρίζουμε σήμερα. Οι διακυμάνσεις στην παραγωγή υπήρχαν και πριν από τη βιομηχανική επανάσταση αλλά οφείλονταν κυρίως σε φυσικά αίτια (κακές καιρικές συνθήκες, φυσικές καταστροφές) ή κοινωνικές αναστατώσεις (πόλεμοι, επαναστάσεις).

Μετά τη βιομηχανική επανάσταση όμως για πρώτη φορά εμφανίζονται κρίσεις που οφείλονται στον τρόπο οργάνωσης της οικονομίας και στη λειτουργία των αγορών. Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι κρίσεις και οι διακυμάνσεις άρχισαν να γίνονται συχνότερες και εντονότερες. Μία από τις τελευταίες οικονομικές κρίσεις που οφείλονταν σε φτωχές σοδειές προκλήθηκαν εξαιτίας των κακών καιρικών συνθηκών συνέβη στη Γαλλία το 1787. Οι εξαιρετικά φτωχή σοδειά το 1778 προκάλεσαν αύξηση των τιμών των τροφίμων που αποτέλεσε με τη σειρά της μια από τις αφορμές της Γαλλικής επανάστασης του 1789. Τον Ιούλιο του 1789 οι τιμές είχαν φτάσει στο υψηλότερο επίπεδο του αιώνα. Στην Αγγλία η πτώση των εξαγωγών ήταν τόσο μεγάλη ώστε η ο χρυσός άρχισε να εκρέει από τη χώρα και Η Τράπεζα της Αγγλίας αναγκάστηκε να σταματήσει τις πληρωμές σε χρυσό (1797). Στην Αγγλία επίσης, εξαιτίας των Ναπολεοντίων πολέμων η βιομηχανική παραγωγή ήταν τόσο μικρή και οι μισθοί είχαν πέσει τόσο πολύ ώστε το 1812 ξέσπασαν σοβαρές ταραχές. Ακόμα και στις ΗΠΑ η επιχειρηματική δραστηριότητα περνούσε κρίση λόγω της πτώσης της ζήτησης από την Ευρωπαϊκή αγορά για βαμβάκι και άλλα προϊόντα του Νέου κόσμου.

Το 1830 η οικονομική δραστηριότητα στην Ευρώπη επηρεάστηκε δυσμενώς από επαναστάσεις.

[9] Κρεμμυδάς (1989), Clough και Rapp (1980)

Ταυτόχρονα, η κερδοσκοπία άρχισε πάλι να κάνει την εμφάνισή της: οι εξαγωγές αμερικανικών σοδειών στην Ευρώπη απαιτούσαν τόσο υψηλή χρηματοδότηση ώστε το δανειστικό κεφάλαιο να περιέλθει σε στενότητα. Το γεγονός αυτό επιδεινώθηκε από την απόφαση του προέδρου των ΗΠΑ Jackson το 1836 η αγορά δημοσίων κτημάτων να εξοφλούνται σε πολύτιμα μέταλλα, η φαινομενική οικονομική ευφορία ξέσπασε στον πανικό του 1837^[10]. Η αναθέρμανση της οικονομίας που προκλήθηκε από τη ραγδαία ανάπτυξη των σιδηροδρόμων το 1840 τελείωσε το 1847-1848. Οι τιμές των βιομηχανικών προϊόντων είχαν ανέβει σε πολύ υψηλά επίπεδα λόγω της αυξημένης ζήτησης και το ίδιο παρατηρήθηκε και στις τιμές των αγροτικών προϊόντων λόγω των φτωχών σοδειών και της καταστροφής της σοδειάς πατάτας στην Ιρλανδία το 1846.

Μετά τις επαναστάσεις του 1848 μαζί με την αποκατάσταση της πολιτικής σταθερότητας η οικονομική δραστηριότητα άρχισε πάλι να αυξάνεται η κατασκευή σιδηροδρομικών δικτύων ξανάρχισε και ο κλάδος της μεταλλουργίας γνωρίζει νέα άνθηση. Οι τιμές των μεταλλουργικών προϊόντων αυξάνονται συμπαρασύροντας τις υπόλοιπες τιμές, το κόστος παραγωγής και τους μισθούς. Ο φαύλος κύκλος τιμών-κόστους εντάθηκε τόσο πολύ ώστε οι επιχειρηματικές προσδοκίες να γίνουν αρνητικές και να χάνουν την εμπιστοσύνη τους στην προοπτική περαιτέρω ανάπτυξης. Η συμπεριφορά αυτή λειτούργησε σαν αυτοεπιβεβαιούμενη προφητεία με αποτέλεσμα να ξεσπάσει η κρίση του 1857 με τα γνωστά παρεπόμενα μιας οικονομικής κρίσης: πτωχεύσεις τραπεζών, ανεργία, πτώση του βιωτικού επιπέδου.

Η ανάκαμψη από την κρίση ήταν γρήγορη, κυρίως λόγω της συνεχιζόμενης επέκτασης των σιδηροδρόμων, της εισαγωγής στη μεταλλουργία της μεθόδου Bessemer, της κατασκευής ατμοπλοίων και πολεμικού εξοπλισμού για την εξυπηρέτηση του Αυστροπρωσικού πολέμου, του πολέμου της Ιταλικής Ενοποίησης και του Αμερικανικού Εμφυλίου πολέμου. Η λήξη των πολέμων αυτών το 1866 συνοδευόμενη από την πτώση των τιμών του Αμερικανικού βάμβακα εξαιτίας της παγκόσμιας υπερπαραγωγής οδηγεί σε ύφεση. Εδώ έχουμε για πρώτη φορά το φαινόμενο της κρίσης υπερπαραγωγής που το βλέπουμε να επαναλαμβάνεται τόσο συχνά σήμερα, κυρίως στα αγροτικά προϊόντα με την καταστροφή του καφέ, της ζάχαρης, και του κακάο για να κρατηθούν υψηλά οι τιμές τους.

[10] Κρεμμυδάς (1989), Clough και Rapp (1980)

Η συνεχιζόμενη επέκταση των σιδηροδρομικών δικτύων, η εισαγωγή της μεθόδου Siemens-Martin στην παραγωγή χάλυβα, της οικοδομικής έκρηξης στη Γερμανία, στη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ προκαλούν μια τέτοια οικονομική δραστηριότητα που το 1873 οι τιμές φτάνουν στα υψηλότερα επίπεδα που παρατηρήθηκε στον 19^ο αιώνα^[11].

Στον παρακάτω πίνακα 1 εμφανίζονται τα θεαματικά ποσοστά αύξησης των σιδηροδρομικών γραμμών στις πύο προηγμένες αποικιακές οικονομίες στα τέλη του 19^{ου} αρχές 20^{ου} αιώνα.

Πίνακας 1. Μήκος σιδηροδρομικών γραμμών σε χιλιάδες χιλιομέτρων 1890-1913. Περιλαμβάνεται και το σιδηροδρομικό δίκτυο των αποικιών.

	1890	1913	Ποσοστό αύξησης %
ΗΠΑ	268	413	145
Ηνωμένο Βασίλειο	107	208	101
Ρωσία	32	78	46
Γερμανία	43	68	25
Γαλλία	41	63	22
Σύνολο	491	830	339

Πηγή: Lenine, *L' Imperialisme, Stade Supreme du Capitalisme*, Editions en Langues Etrangeres, Pekin 1970, σσ.116

Η ανάπτυξη των προηγμένων βιομηχανικών χωρών αυξάνεται σχεδόν αδιάλειπτα στα σαράντα χρόνια ειρήνης που ακολουθούν από τη λήξη του Αμερικανικού εμφυλίου πολέμου (1865) και τον Πρωσο-αυστριακό πόλεμο (1866) μέχρι το ξέσπασμα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Πίνακας 2. Κατανομή της βιομηχανικής παραγωγής ορισμένων χωρών. Ποσοστό % σε κάθε έτος.

[11] Κρεμμυδάς (1989), Clough και Rapp (1980)

Χώρα	1870	1881-1885	1896-1900	1906-1910	1913
ΗΠΑ	23,3	28,6	30,1	35,3	35,8
Γερμανία	13,2	13,9	16,6	15,9	15,7
Μεγάλη Βρετανία	31,8	26,6	19,5	14,7	14,0
Γαλλία	10,3	8,6	7,1	6,4	6,4
Φινλανδία	-	0,1	0,3	0,3	0,3
Ιταλία	2,4	2,4	2,7	2,7	3,1
Καναδάς	1,0	1,3	1,4	2,3	2,0
Βέλγιο	2,9	2,5	2,2	2,1	2,0
Σουηδία	0,4	0,6	1,1	1,0	1,1
Ρωσία	3,7	3,5	5,0	5,5	5,0
Ιαπωνία	-	-	0,6	1,2	1,0
Ινδία	11	12	1,1	1,1	1,2
Άλλες χώρες	-	-	12,3	11,9	12,0

Πηγή: Κλάου, Σ. και Ραππ, Ρ. (1980) *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία*, Παπαζήσης: Αθήνα.

Την ευφορία διαδέχεται ως συνήθως η κρίση και η ύφεση^[12]. Η κρίση ξεσπάει το 1887 στις ΗΠΑ λόγω της πτώχευσης της Αμερικανικής τράπεζας Jay Cook and Company, η οποία είχε επεκταθεί τόσο πολύ στη χρηματοδότηση των εταιριών κατασκευής σιδηροδρόμων που όταν το ύψος της παραγωγής και των αποθεμάτων αυτών των εταιριών ξεπέρασαν κατά πολύ το ύψος της (προσδοκώμενης) ζήτησης οι εταιρίες βρέθηκαν σε αδυναμία να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους στην τράπεζα η τράπεζα χρεωκόπησε. Η χρεωκοπία της Jay Cook and Company συμπαρέσυρε πολλές Ευρωπαϊκές τράπεζες, πιστωτές της Jay Cook and Company με αποτέλεσμα πολλές από αυτές να χρεωκοπήσουν, να κατρακυλίσουν οι τιμές των χρεωγράφων συμπαράσφροντας στην πτώση τους το γενικό επίπεδο των τιμών, ιδιαίτερα των αγροτικών προϊόντων. Η κρίση διήρκεσε μέχρι το 1896, οπότε οι τιμές άρχισαν πάλι να εμφανίζουν ανοδική τάση και να βελτιώνεται η επιχειρηματική δραστηριότητα^[13].

Η ανάπτυξη αυτή εξακολούθησε απρόσκοπτα, με μικρές ή μικρότερες κρίσεις αλλά με μικρή διάρκεια, μέχρι το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε οι Δυτικές ανεπτυγμένες οικονομίες μπαίνουν σε περίοδο αστάθειας από την οποία θα βγούν μόνο με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

[12] Galbraith (1980, 1993), Κρεμμυδάς (1989), Clough και Rapp (1980)

Η σημαντικότερη κρίση μέχρι τον Α΄ Πόλεμο είναι αυτός που έμεινε στην οικονομική ιστορία ως ο ‘πανικός των τραπεζιτών’ (1907)^[3]. Είναι η πρώτη οικονομική κρίση του 20ου αιώνα. Πρόκειται για το προμήνυμα για το μεγάλο Κραχ του 1929. Στο διάστημα 1896-1906 ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης των ΗΠΑ είχε αγγίξει το 7% και όλα έδειχναν ότι η οικονομία της χώρας βρισκόταν σε ακμή. Ο πανικός ξέσπασε ξαφνικά όταν ορισμένες τράπεζες της Ν. Υόρκης ανακάλεσαν κάποια δάνεια και η κρίση απλώθηκε σε όλη την χώρα. Η Wall Street έχασε το 50% της αξίας της και οι επενδυτές πολιορκήσαν τις τράπεζες για να σηκώσουν όλα τους τα χρήματα. Ο πανικός κράτησε πέντε μήνες και η κατάσταση ομαλοποιήθηκε μετά το Φεβρουάριο του 1908 όταν ο πρόεδρος Θεόδωρος Ρούζβελτ και ο τραπεζίτης Τζον Μόργκαν. Ο Μόργκαν ήταν αυτός που κράτησε το χρηματιστήριο ανοιχτό υπογράφοντας προσωπικές επιταγές για όλους τους χρηματιστές. Ο Ρούζβελτ έβαλε φρένο στους μεγαλοτραπεζίτες και κατάφερε να ψηφιστεί στο Κογκρέσο το 1913 ο νόμος Γκλας Όουεν για την ίδρυση της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ, ώστε να μπει τάξη στο τραπεζικό σύστημα.

Αν και η ανάπτυξη των Ηνωμένων πολιτειών από την ανεξαρτησία της (1776) μέχρι σήμερα εμφανίζει μια μακροαίωνα αυξητική τάση, αυτή δεν έπαυε να πλήσσεται από κρίσεις και υφέσεις.

Στον παρακάτω πίνακα 3 εμφανίζονται οι προβληματικές περιόδους της Αμερικανικής οικονομίας από την εποχή μετά την ανεξαρτησία μέχρι την αρχή της τελευταίας κρίσης (2007). Μια στατιστική ανάλυση θα μπορούσε να καταδείξει ότι ο μέσος χρόνος διάρκειας της κρίσης είναι επτά έως οκτώ έτη.

Πίνακας 3. Λίστα πανικών, κρίσεων και υφέσεων στις ΗΠΑ, 1791-2007

Περίοδοι αναταραχής	Διάρκεια	Περίοδοι αναταραχής	Διάρκεια
Πανικός του 1797	1796–1799	1902–04 ύφεση	Sep 1902 –Aug 1904
1802–1804 ύφεση	1802–1804	Πανικός του 1907	May 1907 –June 1908
Κρίση του 1807	1807–1810	Πανικός του 1910–	Jan 1910 –Jan 1912

		1911	
1812 ύφεση	1 year	1913–1914 ύφεση	Jan 1913 –Dec 1914
Κρίση του 1815	1815–1821	ύφεση	Aug 1918 –March 1919
1822–1823 ύφεση	1822–1823	1920–21 ύφεση	Jan 1920 –July 1921
1825–1826 ύφεση	1825–1826	1923–24 ύφεση	May 1923 –June 1924
1828–1829 ύφεση	1828–1829	1926–27 ύφεση	Oct 1926 –Nov 1927
1833–34 ύφεση	1833–1834	Μεγάλη κρίση- ύφεση	Aug 1929 –Mar 1933
Πανικός του 1837	1836–1838	1937 ύφεση	May 1937 –June 1938
1839–43 ύφεση	Late 1839 –Late 1843	1945 ύφεση	Feb–Oct 1945
1845–46 ύφεση	1845 –Late 1846	1949 ύφεση	Nov 1948 –Oct 1949
1847–48 ύφεση	Late 1847 –Late 1848	1953 ύφεση	July 1953 –May 1954
1853–54 ύφεση	1853 –Dec 1854	1958 ύφεση	Aug 1957 –April 1958
Πανικός του 1857	June 1857 –Dec 1858	1960–61 ύφεση	Apr 1960 –Feb 1961
1860–61 ύφεση	Oct 1860 –June 1861	1969–70 ύφεση	Dec 1969 –Nov 1970
1865–67 ύφεση	April 1865 –Dec 1867	1973–75 ύφεση	Nov 1973 –Mar 1975
1869–70	June 1869 –Dec 1870	1980 ύφεση	Jan–July 1980
Πανικός του 1873	Oct 1873 –Mar 1879	1980-1990 ύφεση	July 1981 –Nov 1982

1882–85 ύφεση	Mar 1882 –May 1885	1990 ύφεση	July 1990 –Mar 1991
1887–88 ύφεση	Mar 1887 –April 888	2000 ύφεση	Mar–Nov 2001
1890–91 ύφεση	July 1890 –May 1891	2000 ύφεση	Dec 2007–July 2009
Πανικός του 1893	Jan 1893 –June 1894	2006 πανικός	Oct 2006- Jan2007
Πανικός του 1896	Dec 1895 –June 1897	2007 ύφεση	Jan 2007-
1899–1900 ύφεση	June 1899 –Dec 1900		

Πηγή: National Bureau of Economic Research (NBER)

Κεφάλαιο 4. Η Περίοδος του Μεσοπολέμου. Η Μεγάλη Κρίση του 1929 και η μακρά Ύφεση του '30^[13]

Η οικονομική κρίση του 1929 ήταν η πιο εντυπωσιακή από όσες είχαν προηγηθεί, γιατί απλώθηκε στις περισσότερες χώρες του κόσμου, ακόμη και σε χώρες που δεν είχαν οικονομική κρίση κατά τα 150 χρόνια που προηγήθηκαν. Ήταν μια κρίση που διέφερε από τις προηγούμενες και ως προς τη φύση της και ως την προέλευσή της.

Η κρίση ήταν διπλή: ήταν συγχρόνως και κρίση υπερπαραγωγής και πιστωτική κρίση. Κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1914, χώρες που ήδη είχαν μεγάλη παραγωγή, όπως οι ΗΠΑ ή η Ιαπωνία, την αύξησαν ακόμη περισσότερο για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των εμπολέμων. Εξάλλου 'νέες' ή αποικιακές χώρες με χαμηλό βαθμό εκβιομηχάνισης, συνηθισμένες να πωλούν στην Ευρώπη πρώτες βιομηχανικές ύλες και είδη διατροφής και να αγοράζουν από την Ευρώπη βιομηχανικά προϊόντα υποχρεώθηκαν να ιδρύσουν δικές τους βιομηχανίες. Βαμβακοβιομηχανίες και μεταλλουργίες ιδρύθηκαν στη Λατινική Αμερική, στις Ινδίες, σε μερικές χώρες της Αφρικής και της εγγυούς Ανατολής. Αυτή η διπλή αύξηση της παραγωγής, των ήδη εκβιομηχανισμένων χωρών δεν σταμάτησε με τη λήξη του πολέμου. Από το 1925 ξανάρχισαν να παράγουν όσο και πριν το 1914 και μερικές φορές περισσότερο.

Έτσι απέναντι σε μετριασμένη ζήτηση, η παραγωγή είχε αυξηθεί πάρα πολύ, χωρίς όμως να έχει αυξηθεί ισόμετρα η αγοραστική δύναμη. Αυτό χαρακτηρίζει την κρίση του 1929 ως κρίση υπερπαραγωγής. Από την άλλη πλευρά όμως η κρίση ήταν και μια κρίση χρηματιστηριακή και πιστωτική: Για να καλυφθούν οι τεράστιες ανάγκες σε κεφάλαια που εκμηδενίστηκαν στη διάρκεια του πολέμου επανήλθαν οι πρακτικές του 19^{ου} αιώνα, που ήταν όμως μια περίοδος νομισματικής σταθερότητας, εξαιτίας της πρόσδεσης του χρήματος στο χρυσό.

Η πίστη επεκτάθηκε αλόγιστα, πολλές φορές χωρίς κριτήρια φερεγγυότητας και παροχή εγγυήσεων, χωρίς εξισορρόπηση του δανεισμού με τις δυνατότητες παραγωγής και κυρίως διάθεσης των παραγομένων προϊόντων.

[13] Galbraith (1980, 1993), Κρεμμυδάς (1989), Clough και Rapp (1980)

Αυτή η υπερβολική χρήση της πίστωσης και αυτός ο ενθουσιασμός για τις χρηματοπιστηριακές επιχειρήσεις εμφάνισαν μεγαλύτερη ένταση και συχνότητα στις ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ μεταβλήθηκαν σε παγκόσμιο τραπεζίτη και διαθέτοντας ποσότητες χρήματος που προέρχονταν από την εξόφληση χρεών του πολέμου οι Αμερικανικές τράπεζες διέθεσαν τεράστια ποσά στην Ευρώπη.

Έτσι από το 1921 έως το 1928 οι ΗΠΑ επένδυσαν στο εξωτερικό- και σε άμεσες επενδύσεις και σε επενδύσεις χαρτοφυλακίου 8,5 δισεκατομμύρια δολάρια τη στιγμή που οι χρεώστες τους εξακολουθούσαν να δανείζονται για να πληρώσουν τους τόκους των προηγούμενων δανείων. Στον παρακάτω πίνακα 4 εμφανίζεται το χρέος των Ευρωπαϊκών συμμαχικών δυνάμεων στις ΗΠΑ. Τα χρέη των συμμάχων στις ΗΠΑ, η κρίση του 1929 και τα τεράστια δημοσιονομικά χρέη των συμμάχων δεν επέτρεψαν την διατήρηση της ειρήνης στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο.

Πίνακας 4. Χρέη Ευρωπαϊκών χωρών στις ΗΠΑ. Μάρτης 1919

Χώρα	Χρέος (εκατομμύρια δολάρια)
Γαλλία	2.950.762
Μεγάλη Βρετανία	4.166.318
Ιταλία	1.648.034
Βέλγιο	347.691
Ρωσία	187.729
Τσεχοσλοβακία	61.256
Ρουμανία	28.205
Σερβία	26.175
Ελλάδα	15.000

Πηγή: Grazier, J.A Lesourd και C. Gerard^[19]

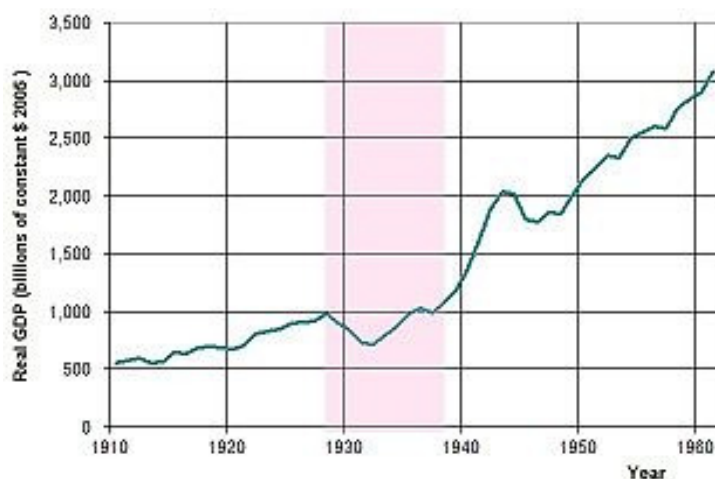
Στην εσωτερική αμερικανική αγορά το ιδιωτικό χρέος ισοδυναμούσε με το 184% του εθνικού εισοδήματος^[14]. Η κερδοσκοπία στο χρηματιστήριο αξιών εντεινόταν συνεχώς τροφοδοτούμενη από την αξία των μετοχών που ανέβαινε συνεχώς και νέα δάνεια συνάπτονταν προκειμένου να αγοραστούν νέες μετοχές. Ο πρόεδρος Hoover, ο τύπος, οικονομικοί παρατηρητές, ακόμη και επιφανείς οικονομολόγοι όπως ο Irvin Fisher ενθάρρυναν αυτή τη φρενίτιδα.

[14] Galbraith (1980, 1993), Κρεμμυδάς (1989), Clough και Rapp (1980)

Και ξαφνικά στις 19 Οκτωβρίου 1929 επαναλήφθηκε η ιστορία της τουλίπας του 1637 και της Banque Royale του 1716. Μεγάλος αριθμός μετοχών διατίθενταν σε όλο και μικρότερες τιμές από τους κατόχους τους στην προσπάθειά τους να περισώσουν ότι μπορούσαν από την κινητή τους αξία. Σε ελάχιστες ημέρες ξεπουλήθηκαν 5 εκατομμύρια τίτλοι. Για πραγματικούς και ψυχολογικούς ρόλους η κατάρρευση του χρηματιστηρίου επεκτάθηκε και σε μεγάλο μέρος των αμερικανικών επιχειρήσεων: οι ιδιώτες δεν ήταν πια σε θέση να ξεπληρώσουν ότι είχαν αγοράσει με πίστωση και δεν αγόραζαν πλέον τίποτα. Οι εμπορικές επιχειρήσεις ζητούσαν από τις τράπεζες νέα δάνεια, αλλά οι τελευταίες δεν ήταν σε θέση να καλύψουν μια τόση μεγάλη ζήτηση. Τα εργοστάσια αναγκάστηκαν να σταματήσουν την παραγωγή διατηρώντας ένα απόθεμα από ποικίλα προϊόντα επειδή ο κόσμος δεν αγόραζε. Μέσα σε λίγους μήνες 12 εκατομμύρια εργάτες έμειναν άνεργοι και το υπόλοιπο του πληθυσμού εργαζόταν κάτω από εξαιρετικά χαμηλές αμοιβές.

Στο παρακάτω διάγραμμα 1 φαίνεται ευκρινώς ότι στις ΗΠΑ το πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ/GDP) μετά από την πτώση του 1929 χρειάστηκε δέκα χρόνια για να φτάσει στα επίπεδα του 1929.

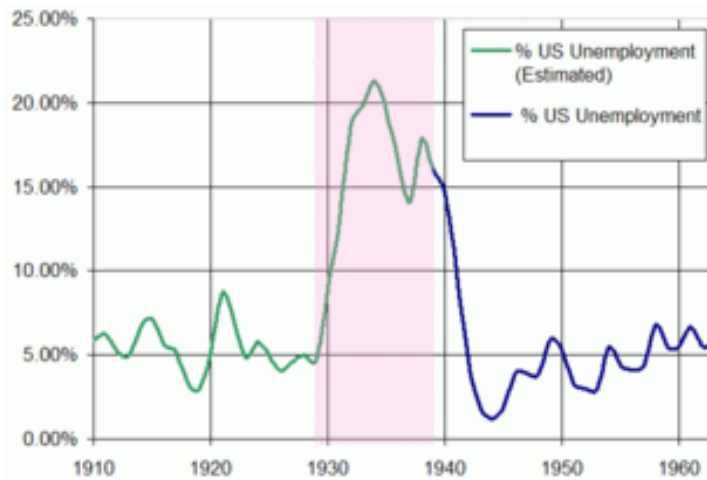
Διάγραμμα 1. Εξέλιξη του πραγματικού ΑΕΠ στις ΗΠΑ 1910-1962 (τιμές 2006)

Πηγή: NBER^[40]

Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα 2 πτώση του ΑΕΠ στις ΗΠΑ στη δεκαετία του '30 συνοδεύθηκε από μία δραματική αύξηση της ανεργίας.

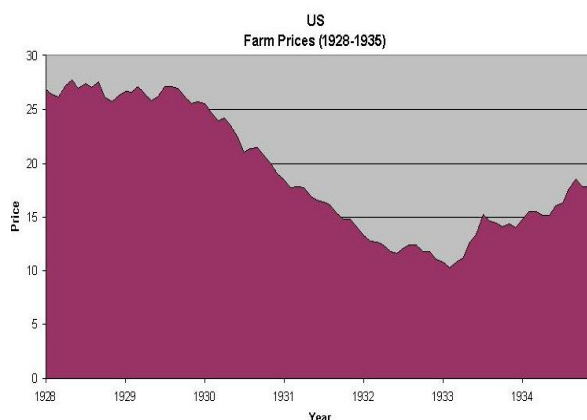
Διάγραμμα 2. Ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ 1910-1962 (πράσινη γραμμή)

Πηγή: NBER

Το παρακάτω διάγραμμα 3 δείχνει την πτώση του δείκτη τιμών αγροτικών προϊόντων στα έτη που ακολούθησαν την κρίση του 1929. Ο δείκτης χρειάστηκε 4 χρόνια για να ανακάμψει χωρίς όμως να φτάσει τα επίπεδα του 1929.

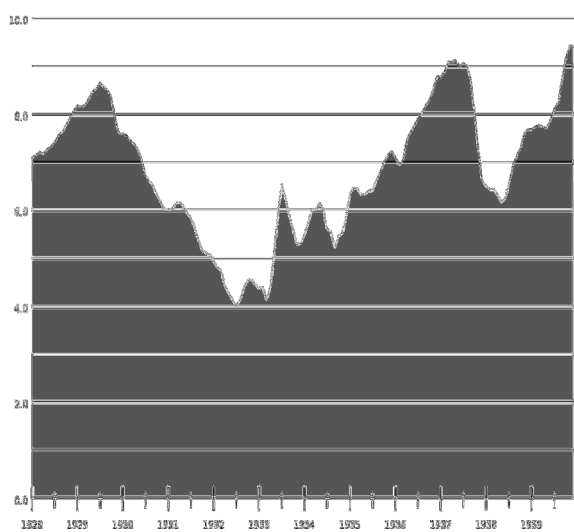
Διάγραμμα 3. Δείκτης τιμών αγροτικής παραγωγής 1928-1935

Πηγή: NBER^[40]

Όσον αφορά την βιομηχανική παραγωγή των ΗΠΑ αυτή μετά από πολλές διακυμάνσεις μόλις το 1940 έφτασε τα επίπεδα του 1929 (διάγραμμα 4)

Διάγραμμα 4. Βιομηχανική παραγωγή 1928-1939

Πηγή: NBER

Ορισμένες επιπτώσεις του «Κραχ» του '29 στις ΗΠΑ σε αριθμούς^[15]:

12.000.000 άνεργοι.

12.000 εργαζόμενοι έχαναν τη δουλειά τους κάθε μέρα.

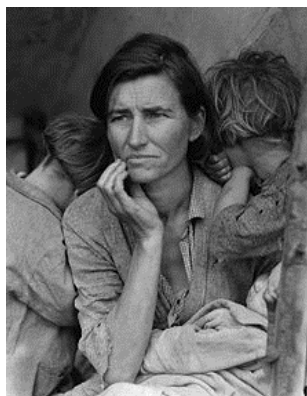
20.000 επιχειρήσεις κήρυξαν πτώχευση.

1616 τράπεζες πτώχευσαν.

1 στους 20 γεωργούς έχασαν το σπίτι τους.

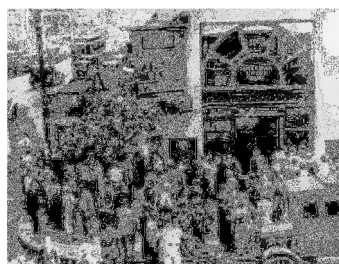
23.000 αυτοκτονίες σημειώθηκαν σ' ένα χρόνο, αριθμός ρεκόρ.

Πηγή: Business Magazine, Unemployment, Depression & Suicide - Bankers in Crisis

[15] Wikipedia

Φωτογραφία 1. Άποψη μετανάστρια, 32 ετών, μητέρα με επτά παιδιά, σε συσσίτιο μπιζελιών. Καλιφόρνια, Μάρτης 1936

Φωτογραφία 2. Πλήθος κόσμου μπροστά στην τράπεζα American Union Bank της Νέας Υόρκης για να κάνει ανάληψη των καταθέσεών του στο Κράχ του 1929. Από τις ΗΠΑ η κρίση πέρασε στην Ευρώπη. Ο πίνακας 5 δείχνει την εξέλιξη ορισμένων βασικών οικονομικών δεικτών στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Η αύξηση της ανεργίας είναι εντυπωσιακή.

Πίνακας 5. Ποσοστιαία μεταβολή ορισμένων οικονομικών δεικτών 1929-32

	ΗΠΑ	ΗΒ	Γαλλία	Γερμανία
Βιομηχανική παραγωγή	-46	-23	-24	-41
Τιμές χονδρικής	-32	-33	-34	-29
Εξωτερικό εμπόριο	-70	-60	-54	-61
Ανεργία	+607	+129	+214	+232

Πηγή: Clough και Rapp

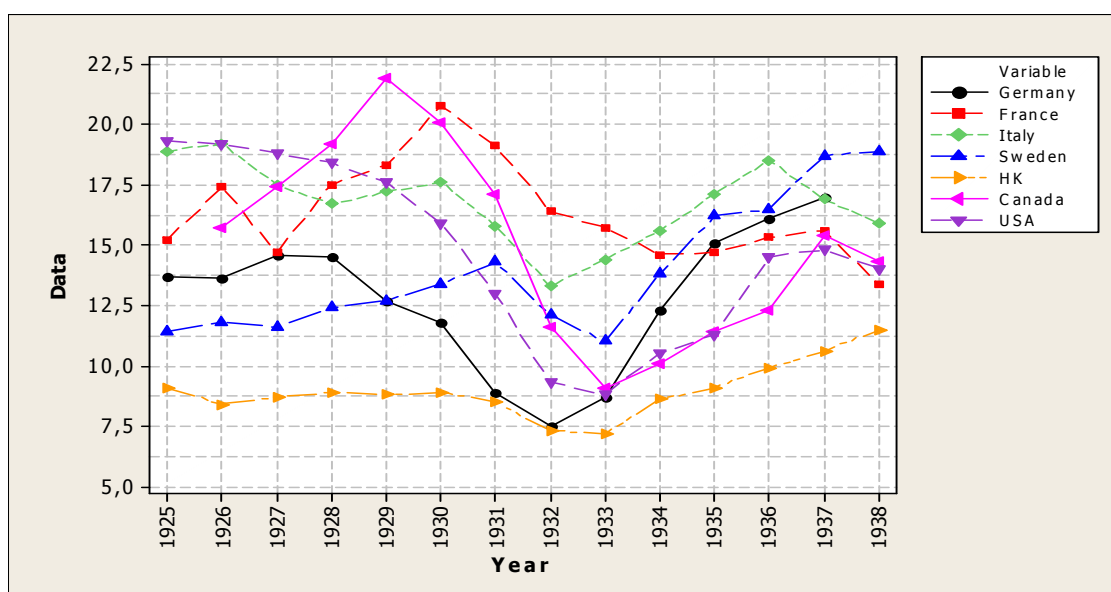
Την πτώση του ΑΕΠ στα χρόνια της μεγάλης ύφεσης ακολούθησε η πτώση των επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Στον παρακάτω πίνακα 6 (διάγραμμα 5) φαίνεται καθαρά η καθίζηση των επενδύσεων στις μεγαλύτερες βιομηχανικές χώρες στην ύφεση με τη μεγαλύτερη πτώση το 1932/1933 για όλες τις βιομηχανικές χώρες.

Πίνακας 6. Επενδύσεις σε ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες 1925-1938 (% επί του ΑΕΠ)

ΕΤΟΣ	Γερμανία	Γαλλία	Ιταλία	Σουηδία	Ηνωμένο Βασίλειο	Καναδάς	ΗΠΑ
1925	13,7	15,2	18,9	11,4	9,1		19,3
1926	13,6	17,4	19,2	11,8	8,4	15,7	19,2
1927	14,6	14,7	17,5	11,6	8,7	17,4	18,8
1928	14,5	17,5	16,7	12,4	8,9	19,2	18,4
1929	12,7	18,3	17,2	12,7	8,8	21,9	17,6
1930	11,8	20,8	17,6	13,4	8,9	20,1	15,9
1931	8,9	19,1	15,8	14,3	8,5	17,1	13,0
1932	7,5	16,4	13,3	12,1	7,3	11,6	9,3
1933	8,7	15,7	14,4	11,0	7,2	9,1	8,8
1934	12,3	14,6	15,6	13,8	8,6	10,1	10,5
1935	15,1	14,7	17,1	16,2	9,1	11,4	11,3
1936	16,1	15,3	18,5	16,5	9,9	12,3	14,5
1937	17,0	15,6	16,9	18,7	10,6	15,4	14,8
1938		13,4	15,9	18,9	11,5	14,3	14,0

Πηγή: Maddison, *Economic growth in the West*, Allen & Unwin, 1964 και Gazier.

Διάγραμμα 5. Επενδύσεις σε ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες 1925-1938 (% επί του ΑΕΠ)

Πηγή: Bernard Gazier: *La crise de 1929*.

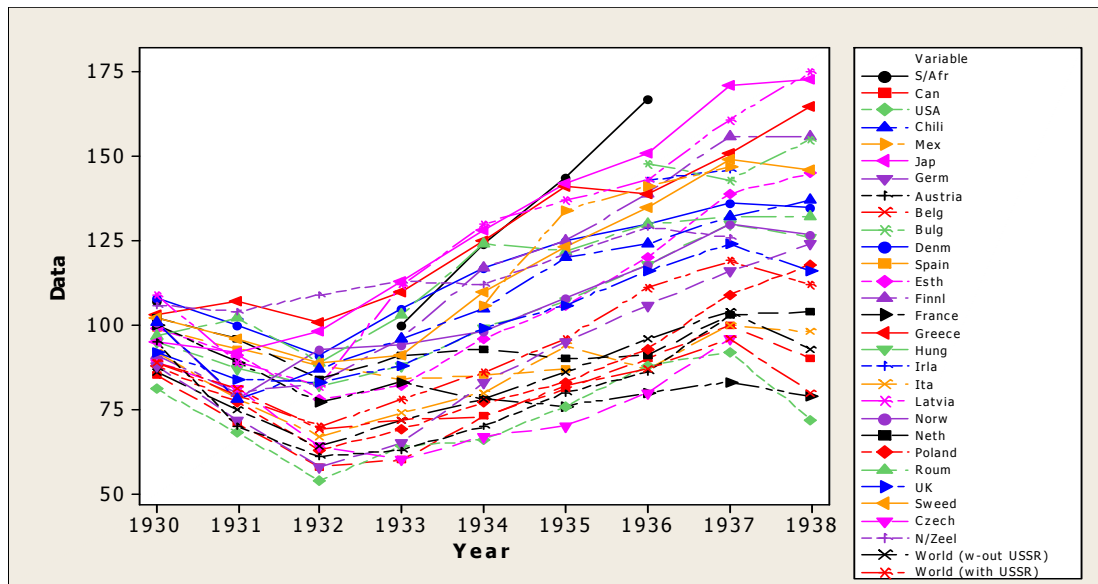
Μια λεπτομερέστερη εικόνα της πτώσης της βιομηχανικής παραγωγής σε παγκόσμια κλίμακα δίνεται στον πίνακα 7 (διάγραμμα 6). Από το διάγραμμα προκύπτει ότι τα έτη 1930/1931/1932 εμφανίστηκε σε όλες σχεδόν τις χώρες πτώση της βιομηχανικής παραγωγής.

Πίνακας 7. Βιομηχανική παραγωγή σε ορισμένες χώρες (1929=100)

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Περιοχή									
Αφρική									
N. Αφρική	107			100	124	144	167		
Αμερική									
Καναδάς	85	71	58	60	73	81	90	100	90
ΗΠΑ	81	68	54	64	66	76	88	92	72
Χιλή	101	78	87	96	105	120	124	132	137
Μεξικό					106	134	141	147	
Ασία									
Ιαπωνία	95	92	98	113	128	142	151	171	173
Ευρώπη									
Γερμανία	88	72	58	65	83	95	106	116	124
Αυστρία	95	70	61	63	70	80	86	103	
Βέλγιο	89	81	69	72	73	82	87	96	80
Βουλγαρία							148	143	155
Δανία	108	100	91	105	117	125	130	136	135
Ισπανία	99	93	88	84	85	87			
Εσθονία	99	91	78	82	96	106	120	139	145
Φινλανδία	91	80	83	96	117	125	139	156	156
Γαλλία	100	89	77	83	78	76	80	83	79
Ελλάδα	103	107	101	110	125	141	139	151	165
Ουγγαρία	95	87	82	88	99	107	118	130	126
Ιρλανδία		102					143	146	
Ιταλία	92	78	67	74	80	94	87	100	98
Λεττονία	109	89	82	112	130	137	143	161	175
Νορβηγία	101	78	93	94	98	108	118	130	127
Ολλανδία	102	96	84	91	93	90	91	103	104
Πολωνία	88	77	63	69	77	83	93	109	118
Ρουμανία	97	102	89	103	124	122	130	132	132
Ηνωμένο Βασίλειο	92	84	83	88	99	106	116	124	116
Σουηδία	102	96	89	91	110	123	135	149	146
Τσεχοσλοβ.	89	81	64	60	67	70	80	96	
ΕΣΣΔ	131	161	183	198	238	293	382	424	477
Ωκεανία									
Νέα Ζηλανδία	106	104	109	113	112	121	129	126	
Κόσμος (εκτός ΕΣΣΔ)	86	75	64	72	78	86	96	104	93
Κόσμος (με ΕΣΣΔ)	89	79	70	78	86	96	111	119	112

Πηγή: Bernard Gazier: La crise de 1929.

Διάγραμμα 6. Βιομηχανική παραγωγή σε ορισμένες χώρες (1929=100)

Πηγή: Bernard Gazier: La crise de 1929[19]

Το διεθνές εμπόριο δεν θα μπορούσε να μείνει αλώβητο από την μεγάλη ύφεση. Ο πίνακας 8 δέχνει την δραματική πτώση της αξίας εισαγωγών 75 χωρών σε δις δολάρια με ισοτιμία χρυσού.

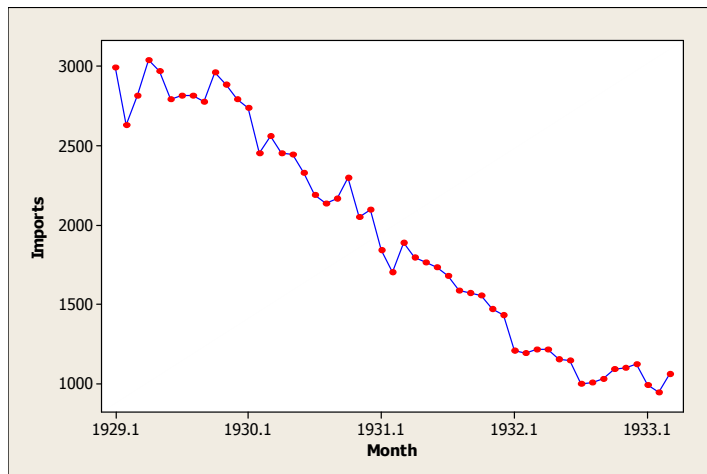
Πίνακας 8. Αξία εισαγωγών 75 χωρών σε δις δολάρια με ισοτιμία χρυσού

ΜΗΝΑΣ	1929	1930	1931	1932	1933
I	2997,7	2738,9	1838,9	1206,0	992,4
Φ	2630,3	2454,6	1700,5	1186,7	944,0
M	2814,8	2563,9	1889,1	1212,8	1056,9
A	3039,1	2449,9	1796,4	1212,8	
M	2967,6	2447,0	1764,3	1150,5	
I	2791,0	2325,7	1732,3	1144,7	
I	2813,9	2189,5	1679,6	993,7	
A	2818,5	2137,7	1585,9	1004,6	
Σ	2773,9	2164,8	1572,1	1029,6	
O	2966,8	2300,8	1556,3	1090,4	
N	2888,8	2051,3	1470,0	1093,3	
Δ	2793,9	2095,9	1426,9	1121,2	

Πηγή: Bernard Gazier: La crise de 1929^[19].

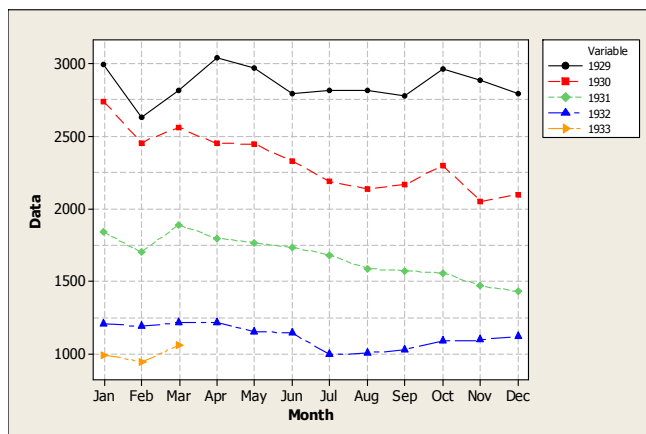
Η πτώση της αξίας εισαγωγών κατά μήνα απεικονίζεται στο διάγραμμα 7 και κατά έτος στο διάγραμμα 8:

Διάγραμμα 7. Αξία εισαγωγών 75 χωρών κατά μήνα σε δις Δολάρια με ισοτιμία χρυσού

Πηγή: Grazier, J.A. Lesourd και C. Gerard

Διάγραμμα 8. Αξία εισαγωγών κατά έτος 75 χωρών σε δις Δολάρια με ισοτιμία χρυσού

Πηγή: Grazier, J.A. Lesourd και C. Gerard

Η Γερμανία που διέθετε πολύ λίγα δικά της κεφάλαια από το τέλος του πολέμου ζούσε χάρη στα δάνεια από τις ΗΠΑ και την Αγγλία ενώ ο παραγωγικός της ιστός ήταν ήδη τσακισμένος από τον πληθωρισμό του 1923, τις πολεμικές αποκαταστάσεις στους νικητές συμμάχους και το βάρος 5 εκατομμυρίων ανέργων. Την δραματική κατάσταση της Γερμανίας στην μεγάλη ύφεση απεικονίζει ο πίνακας 9 όπου φαίνεται ότι το εθνικό εισόδημα της Γερμανίας το 1932 ήταν σχεδόν το μισό από αυτό του 1928.

Πίνακας 9. Γερμανία: Πορεία του εθνικού εισοδήματος

	1928	1929	1930	1931	1932
Δισεκατομμύρια Μάρκα	72,4	71,5	66,2	53,8	42,6
Δείκτης	100	98,8	91,4	74,3	58,8

Πηγή: Grazier, J.A. Lesourd και C. Gerard

Η κρίση του 1929 και η ύφεση ακολούθησε δεν θα μπορούσε παρά να διαταράξει και το παγκόσμιο νομισματικό σύστημα. Όπως φαίνεται στον πίνακα 10 όλες οι χώρες η μία πίσω από την άλλη στο διάστημα 1929-1933 εγκατέλειψαν το σύστημα σταθερής ισοτιμίας χρυσού-στερλίνας (Gold Standard System) με αποτέλεσμα την παγκόσμια αναστάτωση στις συναλλαγματικές ισοτιμίες που δεν μπόρεσαν να μείνουν σε τάξη παρά με την παγκόσμια επικυριαρχία του δολαρίου μετά την λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου.

Πίνακας 10. Χώρες που συμμετείχαν στο σύστημα σταθερής ισοτιμίας χρυσού-στερλίνας και των οποίων το εθνικό νόμισμα το 1933 βρίσκεται υποτιμημένο έναντι του χρυσού

1929	1930	1931	1932	1933
Ουρουγουάη ^{1,2} Αργεντινή ^{1,2} Παραγουάη ^{1,2} Βραζιλία ²	Αυστραλία ¹ Ν. Ζηλαν. ¹ Βενεζουέλα	Μεξικό ¹ Ηνωμ. Βασίλ. ¹ Δανία ^{1,2} Καναδάς ¹ Αίγυπτος ¹ Βολιβία ^{1,2} Ινδία ¹ Ιρλανδία ¹ Μαλαισία ¹ Νορβηγία ¹ Σουηδία ¹ Αυστρία ^{1,2} Φινλανδία ¹ Πορτογαλία ^{1,2} Σαλβαδόρ ¹ Ιαπωνία ^{1,2}	Κολομβία ^{1,2} Κόστα-Ρίκα ² Νικαράγουα ² Ιράν Χιλή ^{1,2} Ελλάδα ^{1,2} Περού ¹ Σιάμ ¹ Υουγκοσλ. ²	Νότια Αφρ. ¹ ΗΠΑ ^{1,2} Γουατεμάλα Ονδούρα Παναμάς Φιλιππίνες Εσθονία ^{1,2}
<p>(¹) Χώρες που εγκατέλειψαν επίσημα το σύστημα σταθερής ισοτιμίας χρυσού-στερλίνας. (²) Χώρες που επέβαλαν επίσημους συναλλαγματικούς περιορισμούς στο σημειούμενο έτος.</p>				

Πηγή: Bernard Gazier: La crise de 1929.

Κεφάλαιο 5. Η σημερινή Κρίση (2007-)

5.1 Η Παγκόσμια Οικονομία στις Αρχές της Δεκαετίας του 2000

Για μια πανοραμική εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας για το έτος 2010 παραθέτουμε τον πίνακα 11 όπου εμφανίζεται το εθνικό χρέος (Debt), το δημοσιονομικό έλλειμμα (Deficit), ο πληθωρισμός (Inflation), το ισοζύγιο πληρωμών (Balance of Payments), η ανεργία (Unemployment) και ο σύνθετος δείκτης-οδηγός (Composite Leading Indicator, CLI). για την προβλεπόμενη πορεία της οικονομίας. Οι χώρες της Ευρωζώνης επιδεικνύουν υψηλά ελλείμματα και χρέος συγκριτικά με τις άλλες.

Πίνακας 11. Δεδομένα για διάφορες χώρες. Οι χώρες της ζώνης Ευρώ EU-16 είναι υπογραμμισμένες

COUNTRY	Debt	Deficit	Inflation	BoP	Unempl	CLI
Australia	18,60	3,78	3,10	-7,38	5,80	100,77
Austria	68,20	5,77	2,00	3,16	4,70	101,76
Belgium	99,00	5,63	2,20	3,89	8,60	101,76
Bulgaria	21,40	1,32	1,40	-9,80	9,70	na
Canada	72,30	2,48	1,40	1,05	8,70	101,47
Chile	9,00	4,36	1,20	2,62	9,00	na
Cyprus	47,70	4,44	2,20	-4,14	6,10	na
Czech	32,80	4,71	1,20	-1,76	8,10	99,69
Denmark	38,10	2,79	2,10	1,70	7,80	100,73
Esthonia	7,20	4,15	3,10	-11,59	19,80	na
Finland	46,60	2,85	0,90	6,08	9,30	101,43
France	79,70	8,20	1,60	-1,63	9,70	101,45
Germany	77,20	4,39	1,10	6,58	8,00	102,56
Greece	108,10	10,79	5,20	-13,46	11,70	98,59
Hong Ko	18,10	1,96	1,40	8,70	4,90	na
Hungary	72,40	4,07	5,30	-4,05	11,80	100,42
Iceland	100,60	13,66	7,10	-25,74	7,60	na
Ireland	63,70	13,13	-1,40	-6,27	12,90	100,24
Israel	83,90	4,70	2,80	2,69	7,00	na

Italy	115,20	5,16	1,40	-2,65	9,10	101,66
Japan	192,10	7,59	-0,90	4,96	5,10	100,84
Korea	28,00	4,46	1,00	0,50	4,70	100,94
Latvia	32,50	10,95	2,60	-16,06	20,00	na
Lithuania	31,30	9,82	2,20	-8,36	17,40	na
Luxemb	14,50	4,15	2,20	12,31	6,20	102,16
Malta	66,20	0,06	2,10	-2,10	7,30	na
Mexico	42,60	3,98	4,00	-0,55	5,40	101,29
Netherl	62,30	4,70	1,00	7,96	5,90	101,85
New Zea	29,30	6,41	1,80	-9,29	6,60	101,84
Norway	60,20	-9,70	2,60	25,73	3,70	99,37
Poland	47,50	2,31	2,20	-2,49	10,60	100,81
Portugal	75,20	6,78	1,00	-9,06	10,60	101,07
Romania	20,00	6,68	5,60	17,17	8,36	na
Singapore	117,60	3,21	0,20	-9,42	2,90	na
Slovakia	34,60	5,24	1,10	-3,65	15,10	102,27
Slovenia	31,40	5,97	2,10	-4,06	7,10	na
Spain	59,50	10,51	1,60	-10,76	20,10	101,65
Sweden	43,20	3,65	1,00	11,35	9,30	101,72
Switz	43,50	1,28	1,00	24,26	4,40	101,78
Taiwan	34,60	4,98	1,50	4,56	5,40	na
Turkey	48,50	6,60	9,20	-4,28	14,40	101,13
UK	68,50	14,20	3,40	-6,37	7,90	101,89
USA	39,70	11,92	1,80	-5,33	10,40	101,26
Brazil	46,80	2,04	5,10	0,19	7,40	100,30
China	18,20	3,46	-0,70	5,16	4,30	101,12
India	60,10	8,07	13,70	-0,65	10,70	100,32
Indone	29,80	2,62	4,40	1,31	7,40	100,46
Russia	6,90	8,07	5,90	3,67	8,80	100,66
S/Africa	35,70	4,09	4,20	-4,40	25,30	100,72

Πηγή: ΟΟΣΑ

Πίνακας 12. Τα δεδομένα του πίνακα 12 είναι αυτά του πίνακα 11 ιεραρχημένα κατά τάξη μεγέθους. Οι χώρες της ζώνης Ευρώ EU-16 είναι υπογραμμισμένες.

Country	Debt	Deficit (surplus)	Inflation (low to high)	BoP (deficit)	Unemployment	CLI (low to high)	Rank in Debt (world-wide)	Rank in Deficit (world-wide)
Australia	43	15	36,5	11	11	12	108	102
Austria	14	32	24	35	5,5	27	23	61
Belgium	6	31	30	37	27	28	11	64
Bulgaria	41	4	16,5	6	34,5	*	100	155
Canada	12	8	16,5	30	28	23	20	134
Chile	47	21	13,5	33	30	*	120	86
Cyprus	22	23	30	17	13	*	51	83
Czech	34	27	13,5	24	25	3	78	74
Denmark	30	10	26	32	22	11	69	127
Estonia	48	19,5	36,5	4	46	*	122	89
Finland	25	11	5	41	32,5	21	55	124
France	8	41	20,5	25	34,5	22	16	33
Germany	9	22	11,5	42	24	35	17	85
Greece	4	44	43	3	40	1	8	21
Hong Ko	45	5	16,5	44	7	*	110	142
Hungary	11	17	44	19	41	7	19	94
Iceland	5	48	47	1	21	*	10	9
Ireland	16	47	1	13	42	4	27	10
Israel	7	25,5	35	34	16	*	13	75
Italy	3	29	16,5	21	31	25	7	70
Japan	1	38	2	39	8	14	2	39
Korea	40	24	8	29	5,5	15	91	82
Latvia	35	45	33,5	2	47	*	80	20
Lithuania	37	42	30	10	45	*	86	27
Luxemb	46	19,5	30	46	14	33	115	88
Malta	15	2	26	23	18	*	25	62

Mexico	28	16	39	27	9,5	20	64	97
Netherl	17	25,5	8	43	12	31	28	76
New Zea	39	34	22,5	8	15	30	90	52
Norway	18	1	33,5	49	2	2	30	172
Poland	23	7	30	22	37,5	13	52	137
Portugal	10	37	8	9	37,5	16	18	46
Romania	42	36	45	47	26	*	103	49
Singapor e	2	12	4	7	1	*	6	119
Slovakia	32	30	11,5	20	44	34	75	69
Slovenia	36	33	26	18	17	*	85	58
Spain	20	43	20,5	5	48	24	32	25
Sweden	27	14	8	45	32,5	26	62	106
Switz	26	3	8	48	4	29	61	156
Taiwan	33	28	19	38	9,5	*	76	72
Turkey	21	35	48	16	43	18	49	50
UK	13	49	38	12	23	32	22	8
USA	29	46	22,5	14	36	19	66	14
Brazil	24	6	42	28	19,5	5	54	172
China	44	13	3	40	3	17	109	111
India	19	39,5	49	26	39	6	31	35
Indone	38	9	41	31	19,5	8	89	130
Russia	49	39,5	46	36	29	9	124	34
S/Africa	31	18	40	15	49	10	72	93

Πηγή: CIA World Factbook, 2009

Πίνακας 13. Δεδομένα του πίνακα 12 ιεραρχημένα κατά την τάξη τους. Οι χώρες της ζώνης Ευρώ EU-16 είναι υπογραμμισμένες.

Country	Debt	Country	Deficit (surplus)	Country	Inflat (high to low)	Country	BoP (deficit)	Country	Unem

Japan	1	Norway	1	India	1	Iceland	1	S/Africa	1
Singap	2	Malta	2	Turkey	2	Latvia	2	Spain	2
Italy	3	Switz	3	Iceland	3	Greece	3	Latvia	3
Greece	4	Bulgaria	4	Russia	4	Esthonia	4	Esthonia	4
Iceland	5	Hong Ko	5	Romania	5	Spain	5	Lithuania	5
Belgium	6	Brazil	6	Hungary	6	Bulgaria	6	Slovakia	6
Israel	7	Poland	7	Greece	7	Singapore	7	Turkey	7
France	8	Canada	8	Brazil	8	New Zea	8	Ireland	8
Germ	9	Indone	9	Indone	9	Portugal	9	Hungary	9
Portugal	10	Denmark	10	S/Africa	10	Lithuania	10	Greece	10
Hungary	11	Finland	11	Mexico	11	Australia	11	India	11
Canada	12	Singap	12	UK	12	UK	12	Poland	12,5
UK	13	China	13	Australia	13,5	Ireland	13	Portugal	12,5
Austria	14	Sweden	14	Esthonia	13,5	USA	14	USA	14
Malta	15	Australia	15	Israel	15	S/Africa	15	Bulgaria	15,5
Ireland	16	Mexico	16	Latvia	16,5	Turkey	16	France	15,5
Netherl	17	Hungary	17	Norway	16,5	Cyprus	17	Finland	17,5
Norway	18	S/Africa	18	Belgium	20	Slovenia	18	Sweden	17,5
India	19	Esthonia	19,5	Cyprus	20	Hungary	19	Italy	19
Spain	20	Luxemb	19,5	Lithuania	20	Slovakia	20	Chile	20
Turkey	21	Chile	21	Luxemb	20	Italy	21	Russia	21
Cyprus	22	Germany	22	Poland	20	Poland	22	Canada	22
Poland	23	Cyprus	23	Denmark	24	Malta	23	Belgium	23
Brazil	24	Korea	24	Malta	24	Czech	24	Romania	24
Finland	25	Israel	25,5	Slovenia	24	France	25	Czech	25
Switz	26	Netherl	25,5	Austria	26	India	26	Germany	26
Sweden	27	Czech	27	New Zea	27,5	Mexico	27	UK	27
Mexico	28	Taiwan	28	USA	27,5	Brazil	28	Denmark	28
USA	29	Italy	29	France	29,5	Korea	29	Iceland	29
Denmark	30	Slovakia	30	Spain	29,5	Canada	30	Brazil	30,5
S/Africa	31	Belgium	31	Taiwan	31	Indone	31	Indone	30,5
Slovakia	32	Austria	32	Bulgaria	33,5	Denmark	32	Malta	32
Taiwan	33	Slovenia	33	Canada	33,5	Chile	33	Slovenia	33

Czech	34	New Zea	34	Hong Ko	33,5	Israel	34	Israel	34
Latvia	35	Turkey	35	Italy	33,5	Austria	35	New Zea	35
Slovenia	36	Romania	36	Chile	36,5	Russia	36	Luxemb	36
Lithuania	37	Portugal	37	Czech	36,5	Belgium	37	Cyprus	37
Indone	38	Japan	38	Germany	38,5	Taiwan	38	Netherl	38
New Zea	39	India	39,5	Slovakia	38,5	Japan	39	Australia	39
Korea	40	Russia	39,5	Korea	42	China	40	Mexico	40,5
Bulgaria	41	France	41	Netherl	42	Finland	41	Taiwan	40,5
Romania	42	Lithuania	42	Portugal	42	Germany	42	Japan	42
Australia	43	Spain	43	Sweden	42	Netherl	43	Hong Ko	43
China	44	Greece	44	Switz	42	Hong Ko	44	Austria	44,5
Hong Ko	45	Latvia	45	Finland	45	Sweden	45	Korea	44,5
Luxemb	46	USA	46	Singapore	46	Luxemb	46	Switz	46
Chile	47	Ireland	47	China	47	Romania	47	China	47
Esthonia	48	Iceland	48	Japan	48	Switz	48	Norway	48
Russia	49	UK	49	Ireland	49	Norway	49	Singapore	49

Πηγή: CIA World Factbook, 2009

Στον παρακάτω πίνακα 14 και στο διάγραμμα 8 εμφανίζεται η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη CLI για χώρες του ΟΟΣΑ και διάφορες οικονομικές ζώνες. Ο δείκτης ανακάμπτει για όλες σχεδόν τις χώρες ή είναι πάνω από την κρίσιμη τιμή 100 εκτός από την Ελλάδα που είναι κάτω από 100 και με πτωτική τάση.

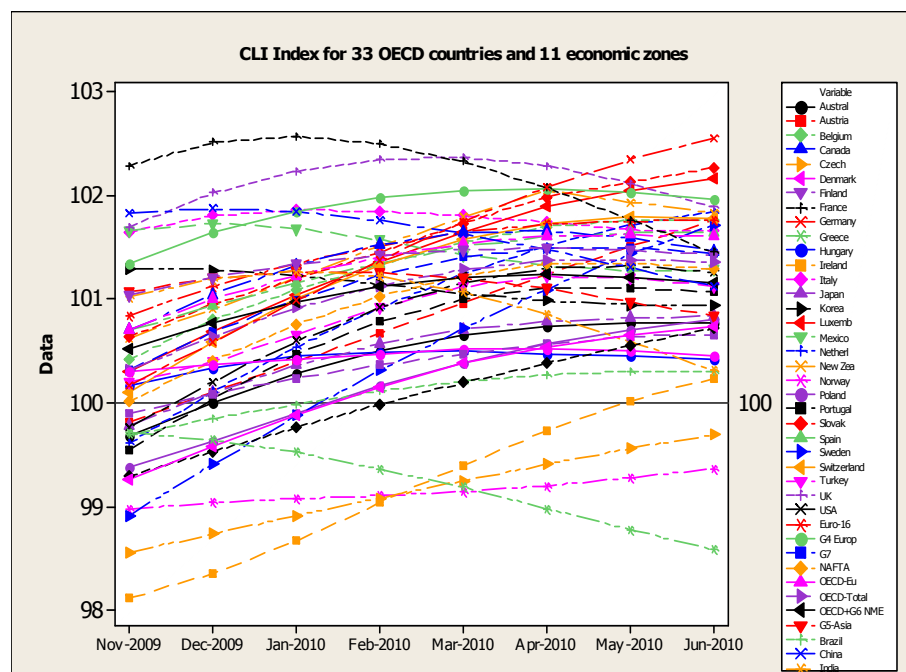
Πίνακας 14. Composite Leading Indicators (*) (CLI) για χώρες του ΟΟΣΑ και διάφορες οικονομικές ζώνες

CLI	Oct-2009	Nov-2009	Dec-2009	Jan-2010	Feb-2010	Mar-2010	Apr-2010	May-2010	Jun-2010
Austral	99,31812	99,67827	100,0044	100,2853	100,5086	100,661	100,742	100,765	100,7648
Austria	99,51469	99,81884	100,106	100,3914	100,6782	100,9626	101,2419	101,5066	101,7605
Belgium	99,95209	100,4245	100,8003	101,0942	101,3357	101,5506	101,6999	101,7627	101,7634
Canada	100,2928	100,7011	101,0466	101,3287	101,5281	101,6414	101,6595	101,5938	101,4677
Czech	98,42231	98,56009	98,73492	98,91232	99,08194	99,24656	99,40743	99,5589	99,69066
Denmark	98,9596	99,25978	99,57218	99,87806	100,1527	100,3809	100,5442	100,6589	100,7312
Finland	100,8003	101,0337	101,2119	101,3384	101,4238	101,4781	101,4929	101,4727	101,4308
France	101,9025	102,2908	102,5146	102,5729	102,4987	102,3274	102,074	101,7691	101,4527
Germany	99,72399	100,1733	100,5867	100,9861	101,3741	101,7481	102,0805	102,3475	102,5597
Greece	99,70263	99,70671	99,64475	99,52278	99,35949	99,18676	98,98128	98,77535	98,58685
Hungary	99,91106	100,1636	100,3414	100,4487	100,4921	100,4972	100,4771	100,4508	100,4201
Ireland	97,98071	98,11773	98,35052	98,67162	99,03558	99,39936	99,72996	100,0143	100,243
Italy	101,401	101,651	101,8057	101,8598	101,8493	101,8049	101,7453	101,6712	101,659
Japan	99,44226	99,77783	100,0942	100,3644	100,5674	100,7065	100,7844	100,8203	100,8377
Korea	101,2601	101,2959	101,2837	101,2286	101,1432	101,0546	100,9859	100,9468	100,9421
Luxemb	99,83804	100,2989	100,6935	101,0401	101,3549	101,6493	101,8902	102,0551	102,1615
Mexico	101,4533	101,6573	101,7318	101,6864	101,5712	101,4255	101,3219	101,2788	101,2853
Netherl	99,04674	99,61222	100,1095	100,5407	100,9157	101,2428	101,513	101,7149	101,8489
New Zea	100,4118	100,6249	100,8996	101,2066	101,509	101,7883	102,0445	101,9382	101,8348
Norway	98,88781	98,97519	99,03959	99,07625	99,1048	99,14126	99,20141	99,27868	99,36834
Poland	99,16319	99,3787	99,62797	99,89867	100,1613	100,3902	100,5709	100,7081	100,8106
Portugal	99,03696	99,54964	100,0368	100,4678	100,7863	100,9994	101,1076	101,1109	101,0662
Slovak	100,2416	100,6366	100,956	101,1975	101,4517	101,737	101,9861	102,1289	102,2679
Spain	100,4198	100,6992	100,9385	101,1525	101,3475	101,5072	101,6032	101,6382	101,6489
Sweden	98,41531	98,91611	99,40907	99,87487	100,3126	100,7208	101,0944	101,4373	101,7161
Switzerland	99,54397	100,0951	100,5862	100,9999	101,329	101,5747	101,7308	101,7921	101,7777
Turkey	100,0544	100,1967	100,3942	100,6539	100,919	101,1236	101,2178	101,2055	101,1256
UK	101,2416	101,6982	102,0232	102,2379	102,3497	102,3687	102,2893	102,1213	101,8901
USA	99,30923	99,77041	100,205	100,5973	100,9162	101,1602	101,3003	101,3229	101,2618
Euro-16	100,4765	100,8393	101,1271	101,3472	101,5165	101,6454	101,7244	101,7519	101,7602
G4 Europ	100,9489	101,3458	101,6411	101,846	101,9788	102,0547	102,0708	102,0292	101,9639
G7	99,89443	100,3146	100,6842	100,9949	101,2345	101,4059	101,4935	101,4944	101,4405
NAFTA	99,58051	100,0145	100,41	100,7545	101,0277	101,229	101,3393	101,3498	101,2895
OECD-Eu	100,359	100,7129	101,0012	101,2301	101,4075	101,5373	101,6088	101,623	101,6069
OECD-Total	99,93836	100,3138	100,6419	100,9168	101,1311	101,2865	101,3716	101,3845	101,3532
OECD+G6	100,1972	100,5119	100,7742	100,9816	101,1251	101,2143	101,2437	101,215	101,1505
G5-Asia	100,8914	101,0738	101,2021	101,268	101,2601	101,2022	101,1021	100,9748	100,8403
Brazil	99,47472	99,69081	99,84957	99,98551	100,1157	100,2076	100,2712	100,3041	100,3006
China	101,7157	101,8334	101,8723	101,8454	101,7572	101,6366	101,4795	101,303	101,1228
India	100,7861	101,0184	101,1943	101,2701	101,2216	101,0685	100,8546	100,5918	100,3158
Indon	100,2392	100,3015	100,3613	100,4198	100,4755	100,5159	100,5274	100,5043	100,457
Russia	99,63524	99,89738	100,0902	100,2414	100,3645	100,4713	100,5653	100,6424	100,6605
S/Africa	99,05424	99,29807	99,53032	99,76216	99,98899	100,1952	100,3809	100,553	100,7192

(*) Σύνθετος δείκτης-οδηγός για την προβλεπόμενη πορεία της οικονομίας. Πτωτική τάση του δείκτη είναι προάγγελος επερχόμενης ύφεσης

Πηγή: ΟΟΣΑ

Διάγραμμα 8. Composite Leading Indicators για χώρες του ΟΟΣΑ και διάφορες οικονομικές ζώνες

Πηγή: Grazier, J.A. Lesourd και C. Gerard[19]

Για συγκριτικούς λόγους παραθέτουμε στον παρακάτω πίνακα 15 το ποσοστό ανάπτυξης σε ορισμένες οικονομικές ζώνες και χώρες. Η ανάπτυξη είναι αρνητική για όλες σχεδόν τις χώρες και ζώνες το 2009 και για πολλές συνεχίζεται το 2010. Για το 2011 τα ποσοστά είναι προβλέψεις.

Πίνακας 15. Ποσοστό % ανάπτυξης σε ορισμένες οικονομικές ζώνες και χώρες.

AREA	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Euroarea	3,9	1,9	0,9	0,8	2,2	1,7	3,0	2,7	0,6	-4,1	0,7	1,5
Belgium	3,7	0,8	1,4	0,8	3,2	1,8	2,8	2,9	1,0	-3,1	0,6	1,5
Bulgaria	5,4	4,1	4,5	5,0	6,6	6,2	6,3	6,2	6,0	-5,0	-1,1	3,1
Czech Rep	3,6	2,5	1,9	3,6	4,5	6,3	6,8	6,1	2,5	-4,8	0,8	2,3
Denmark	3,5	0,7	0,5	0,4	2,3	2,4	3,4	1,7	-0,9	-4,9	1,5	1,8
Germany	3,2	1,2	0,0	-0,2	1,2	0,8	3,2	2,5	1,3	-5,0	1,2	1,7
Estonia	10,0	7,5	7,9	7,6	7,2	9,4	10,0	7,2	-3,6	14,0	-0,1	4,2

										1		
Ireland	9,4	5,7	6,5	4,4	4,6	6,2	5,4	6,0	-3,0	-7,5	-1,4	2,6
Greece	4,5	4,2	3,4	5,9	4,6	2,2	4,5	4,5	2,0	-2,0	-0,3	0,7
Spain	5,0	3,6	2,7	3,1	3,3	3,6	4,0	3,6	0,9	-3,6	-0,8	1,0
France	3,9	1,9	1,0	1,1	2,5	1,9	2,2	2,3	0,4	-2,2	1,2	1,5
Italy	3,7	1,8	0,5	0,0	1,5	0,7	2,0	1,5	-1,3	-5,0	0,7	1,4
Cyprus	5,0	4,0	2,1	1,9	4,2	3,9	4,1	5,1	3,6	-1,7	0,1	1,3
										-		
Latvia	6,9	8,0	6,5	7,2	8,7	10,6	12,2	10,0	-4,6	18,0	-4,0	2,0
										-		
Lithania	3,3	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	9,8	2,8	15,0	-3,9	2,5
Luxemb	8,4	2,5	4,1	1,5	4,4	5,4	5,6	6,5	0,0	-3,4	1,1	1,8
Hungary	4,9	4,1	4,4	4,3	4,9	3,5	4,0	1,0	0,6	-6,3	-0,5	3,1
Malta	0,0	-1,6	2,6	-0,3	0,7	3,9	3,6	3,8	2,1	-1,9	0,7	1,6
Netherla nds	3,9	1,9	0,1	0,3	2,2	2,0	3,4	3,6	2,0	-4,0	0,3	1,6
Austria	3,7	0,5	1,6	0,8	2,5	2,5	3,5	3,5	2,0	-3,6	1,1	1,5
Poland	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,0	1,7	1,8	3,2
Portugal	3,9	2,0	0,8	-0,8	1,5	0,9	1,4	1,9	0,0	-2,7	0,3	1,0
Romania	2,4	5,7	5,1	5,2	8,5	4,2	7,9	6,3	7,3	-7,1	0,5	2,6
Slovenia	4,4	2,8	4,0	2,8	4,3	4,5	5,8	6,8	3,5	-7,8	1,3	2,0
Slovakia	1,4	3,5	4,6	4,8	5,0	6,9	8,5	10,6	6,2	-4,7	1,9	2,6
Finland	5,3	2,3	1,8	2,0	4,1	2,9	4,4	4,9	1,2	-7,8	0,9	1,6
Sweden	4,4	1,1	2,4	1,9	4,1	3,3	4,2	2,5	-0,2	-4,9	1,4	2,1
UK	3,9	2,5	2,1	2,8	3,0	2,2	2,9	2,6	0,5	-4,9	0,9	1,9
Croatia	3,0	3,8	5,4	5,0	4,2	4,2	4,7	5,5	2,4	-5,8	0,2	2,2
FYROM	4,5	-4,5	0,9	2,8	4,1	4,1	4,0	5,9	4,9	-2,0	1,5	2,5
Turkey	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,9	-5,8	2,8	3,6
Iceland	4,3	3,9	0,1	2,4	7,7	7,5	4,6	6,0	1,0	-6,5	1,9	2,9
Norway	3,3	2,0	1,5	1,0	3,9	2,7	2,3	2,7	1,8	-1,5	0,6	2,0

Switzerland	3,6	1,2	0,4	-0,2	2,5	2,6	3,6	3,6	1,8	-1,5	-0,1	1,1
USA	4,1	1,1	1,8	2,5	3,6	3,1	2,7	2,1	0,4	-2,4	2,2	2,0
Japan	2,9	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,0	2,4	-1,2	-5,2	1,1	0,4

Πηγή: Eurostat^[39]

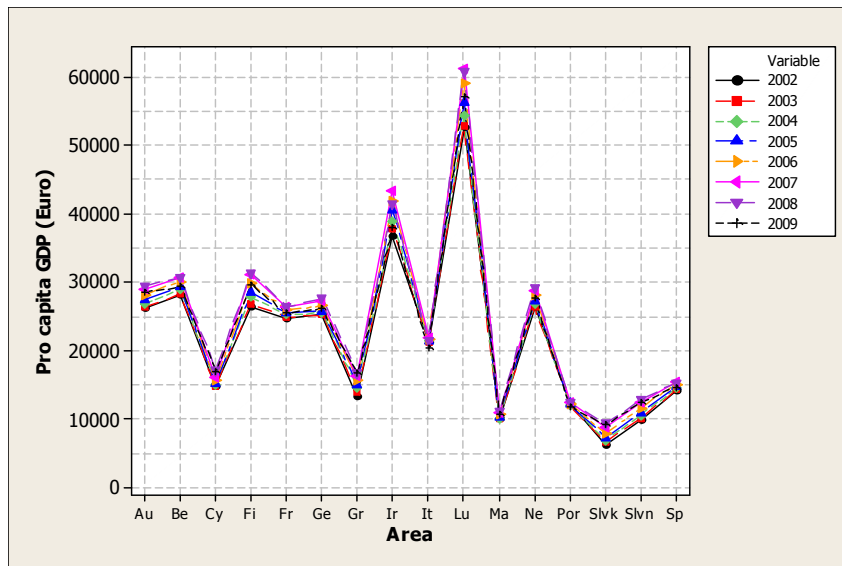
Μετά τις σποραδικές, μερικές, επιτυχίες ορισμένων χωρών στις δεκαετίες '80 και '90 από τις αρχές της δεκαετίας 2010, οι οικονομίες φαίνονται να σταθεροποιούνται. Οι χώρες της Ευρωζώνης εμφανίζουν μια αργή αλλά σταθερή αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (πίνακας 16, διάγραμμα 9).

Πίνακας 16. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες της Ζώνης Ευρώ 2002-2009

Area	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Au	26230	26330	26810	27390	28210	29030	29490	28560
Be	28170	28350	29000	29440	30120	30660	30750	29350
Cy	14770	14790	15060	15280	15610	16040	17160	17060
Fi	26520	26930	27850	28520	29810	31120	31330	29640
Fr	24780	24880	25250	25550	25980	26380	26420	25510
Ge	25300	25240	25550	25760	26570	27270	27650	26130
Gr	13310	14020	14690	15080	15730	16330	16770	16700
Ir	36780	37840	38980	40570	41810	43320	41540	38110
It	21230	21220	21530	21430	21740	21910	21510	20400
Lu	52620	52790	54420	56360	59040	61170	60790	57160
Ma	10130	10030	10090	10400	10660	10980	11050	10790
Ne	26400	26360	26870	27360	28220	28720	29150	27620
Por	12170	11980	12080	12130	12250	12450	12410	11870
Slvk	6250	6550	6880	7320	7940	8770	9330	9130
Slvn	9910	10180	10610	11040	11650	12440	12860	12500
Sp	14090	14290	14520	14800	15130	15410	15340	14690

Πηγή: ΟΟΣΑ

Διάγραμμα 9. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες της Ζώνης Ευρώ 2002-2009

Πηγή: ΟΟΣΑ

Την ίδια σταθερότητα- με ελαφρά μέση αύξηση- εμφανίζουν οι χώρες του ΟΟΣΑ στην παροχή κοινωνικών δαπανών με εξαίρεση της Φινλανδίας και της Σουηδίας που εμφανίζουν μια κάμψη το 1992 η πρώτη και το 1993 η δεύτερη. Αυτό οφείλεται ίσως ότι οι κοινωνικές δαπάνες στις χώρες αυτές ήταν πολύ υψηλές (πίνακας 17, διάγραμμα 10).

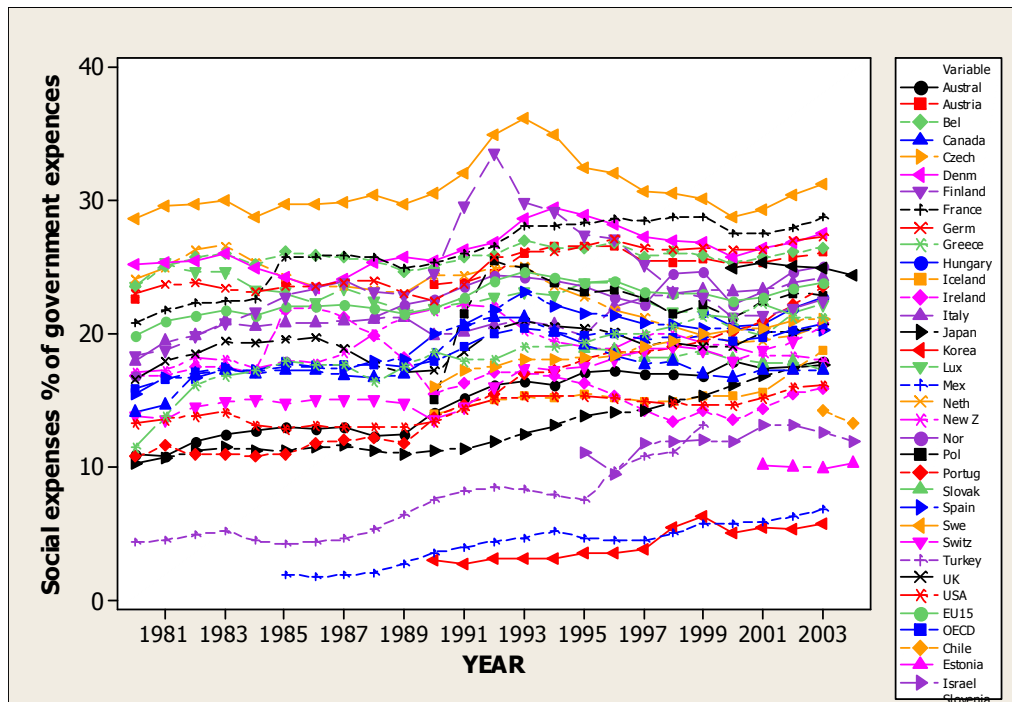
Πίνακας 17. Κοινωνικές δαπάνες σε χώρες ΟΟΣΑ 1993-2004

AREA	1993	94	95	96	97	98	99	2000	01	02	03	04
Aul	16,5	16	17,1	17	17	17	16,9	17,9	17,4	18	17,9	*
Aur	26	27	26,6	27	26	25,4	25,6	25,3	25,4	26	26,1	*
Bel	27	27	26,4	27	26	26,1	25,9	25,3	25,7	26	26,5	*
Ca	21,2	20	19,2	18	18	18	17	16,7	17,3	17	17,3	*
Cz	18,1	18	18,2	18	19	19,5	20	20,3	20,4	21	21,1	*
De	28,6	29	28,9	28	27	27	26,8	25,8	26,4	27	27,6	*
Fi	29,9	29	27,4	27	25	23,2	22,8	21,3	21,4	22	22,5	*
Fr	28,1	28	28,3	29	29	28,7	28,8	27,6	27,5	28	28,7	*
Ge	26,1	26	26,6	27	26	26,3	26,4	26,3	26,3	27	27,3	*
Gr	19,1	19	19,3	20	20	20,6	21,4	21,3	22,3	21	21,3	*
Hu	*	*	*	*	*	*	21,6	20,6	20,7	22	22,7	*
Ic	15,3	15	15,5	15	15	14,9	15,4	15,3	15,6	17	18,7	*

Ir	17,1	17	16,3	15	14	13,4	14,2	13,6	14,4	16	15,9	*
It	20,9	21	19,8	22	23	23	23,3	23,2	23,3	24	24,2	*
Ja	12,5	13	13,9	14	14	14,9	15,4	16,1	16,8	18	17,7	*
Ko	3,2	3,2	3,5	3,6	3,9	5,5	6,3	5,1	5,5	5,4	5,7	*
Lu	23,1	23	23,8	24	23	21,6	21,7	20,4	19,8	22	22,2	*
Me	4,7	5,2	4,7	4,5	4,5	5	5,8	5,8	5,9	6,3	6,8	*
Ne	25,1	24	22,8	22	21	20,6	19,9	19,3	19,5	20	20,7	*
NZ	20,3	20	19	19	20	20	19,3	19,1	18,4	18	18	*
No	24,3	24	23,5	23	22	24,5	24,6	22,2	23,2	25	25,1	*
Pol	24,9	24	23,1	23	23	21,5	22,2	21,2	22,4	23	22,9	*
Por	17	17	18,1	19	19	19	19,5	20,2	20,9	22	23,5	*
Slk	*	*	18,9	19	18	18,2	18,8	18,1	17,8	18	17,3	*
Sp	23,2	22	21,5	21	21	20,7	20,4	20,4	20,2	20	20,3	*
Swe	36,2	35	32,5	32	31	30,5	30,1	28,8	29,3	30	31,3	*
Swi	17,4	17	17,5	18	19	19	18,8	18	18,7	19	20,5	*
Tu	8,3	7,9	7,5	9,7	11	11,1	13,2	*	*	*	*	*
UK	21	21	20,4	20	19	19,3	19	19,1	20,1	20	20,6	*
USA	15,3	15	15,4	15	15	14,8	14,6	14,6	15,2	16	16,2	*
Chile	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	14,2	13
Est	*	*	*	*	*	*	*	*	10,2	10	9,9	10
Isr	*	*	11,1	9,5	12	11,9	12	11,9	13,1	13	12,6	12
Slng	*	*	*	*	*	*	*	24,9	25,3	25	24,9	24
EU15	24,6	24	23,9	24	23	23	23	22,5	22,8	23	23,9	*
OECD	20,4	20	19,9	20	20	19,7	19,8	19,4	19,7	20	20,7	*

Πηγή: ΟΟΣΑ

Διάγραμμα 10. Κοινωνικές δαπάνες σε χώρες ΟΟΣΑ 1981-2004

Πηγή: ΟΟΣΑ

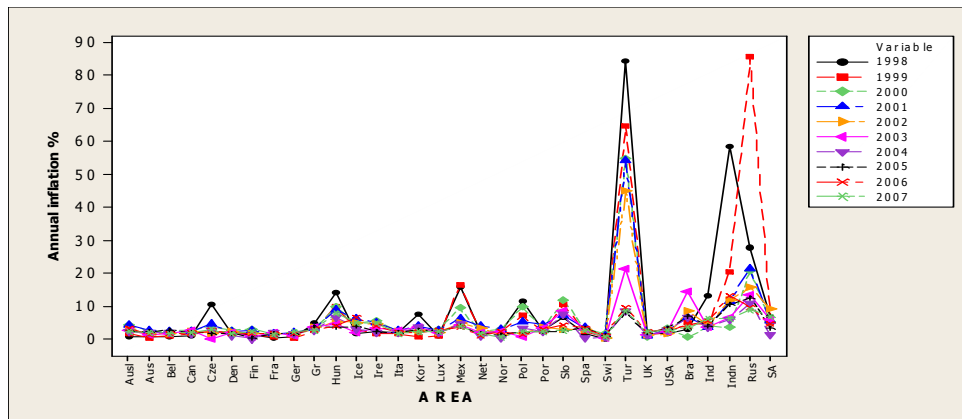
Ο πληθωρισμός επίσης στις χώρες ΟΟΣΑ είναι σχετικά χαμηλός (2-3%) με εξαίρεση την Τουρκία, το Μεξικό, την Ουγγαρία, τη Ρωσία και την Νότιο Αφρική, αλλά και σε αυτές τις χώρες ο πληθωρισμός φαίνεται να τιθασσεύεται σταδιακά (πίνακας 18, διάγραμμα 11).

Πίνακας 18. Ετήσιος πληθωρισμός στις χώρες ΟΟΣΑ 1998-2007

AREA	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ausl	0,9	1,6	4,5	4,4	3	2,8	2,3	2,7	3,5	2,3
Aus	0,9	0,6	2,3	2,7	1,8	1,4	2,1	2,3	1,4	2,2
Bel	0,9	1,1	2,5	2,5	1,6	1,6	2,1	2,8	1,8	1,8
Can	1	1,7	2,7	2,5	2,3	2,8	1,9	2,2	2	2,1
Cze	10,7	2,1	3,9	4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,6	3
Den	1,8	2,5	2,9	2,3	2,4	2,1	1,2	1,8	1,9	1,7
Fin	1,4	1,2	3	2,6	1,6	0,9	0,2	0,6	1,6	2,5
Fra	0,6	0,8	1,7	1,6	1,9	2,1	2,1	1,7	1,7	1,5
Ger	0,9	0,6	1,5	2	1,4	1	1,7	1,6	1,6	2,3
Gr	4,8	2,6	3,2	3,4	3,6	3,6	2,9	3,6	3,2	2,9
Hun	14,2	10	9,8	9,1	5,3	4,7	6,7	3,6	3,9	8
Ice	1,7	3,2	5,1	6,4	5,2	2,1	3,2	4	6,7	5,1
Ire	2,4	1,6	5,6	4,9	4,6	3,5	2,2	2,4	3,9	4,9
Ita	2	1,7	2,5	2,8	2,5	2,7	2,2	2	2,1	1,8
Kor	7,5	0,8	2,3	4,1	2,7	3,6	3,6	2,8	2,2	2,5
Lux	1	1	3,2	2,7	2,1	2	2,2	2,5	2,7	2,3
Mex	15,9	16,6	9,5	6,4	5	4,5	4,7	4	3,6	4
Net	2	2,2	2,4	4,2	3,3	2,1	1,2	1,7	1,2	1,6
Nor	2,3	2,3	3,1	3	1,3	2,5	0,5	1,5	2,3	0,7
Pol	11,6	7,2	9,9	5,4	1,9	0,7	3,4	2,2	1,3	2,5
Por	2,8	2,3	2,9	4,4	3,6	3,3	2,4	2,3	3,1	2,5
Slo	6,7	10,6	12	7,3	3,1	8,6	7,5	2,7	4,5	2,8
Spa	1,8	2,3	3,4	3,6	3,1	3	0,3	3,4	3,5	2,8
Swi	0	0,8	1,6	1	0,6	0,6	0,8	1,2	1,1	0,7
Tur	84,6	64,9	54,9	54,4	45	21,6	8,6	8,2	9,6	8,8
UK	1,6	1,3	0,8	1,2	1,3	1,4	1,3	2	2,3	2,3
USA	1,6	2,2	3,4	2,8	1,6	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9
Bra	3,2	4,9	0,7	6,8	8,5	14,7	6,6	6,9	4,2	3,6
Ind	13,2	4,7	4	3,8	4,3	3,8	3,8	4,2	5,8	6,4
Indn	58,4	20,5	3,7	11,5	11,9	6,8	6,1	10,5	13,1	6,4
Rus	27,8	85,7	20,8	21,5	15,8	13,7	10,9	12,7	9,7	9
SA	6,9	5,2	5,3	5,7	9,2	5,9	1,4	3,4	4,6	7,1

Πηγή: ΟΟΣΑ

Διάγραμμα 11. Ετήσιος πληθωρισμός στις χώρες ΟΟΣΑ 1998-2007

Πηγή: ΟΟΣΑ

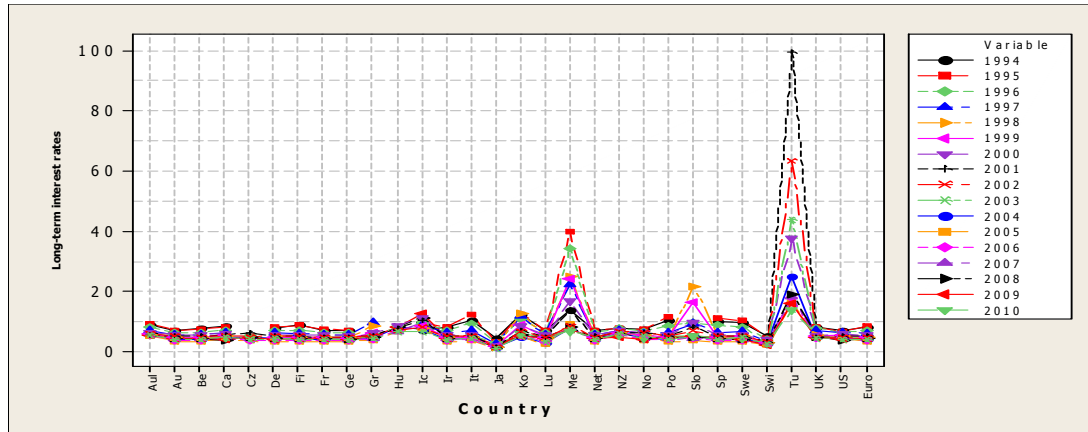
Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια επίσης στις χώρες ΟΟΣΑ στα έτη 1994-2010 είναι χαμηλά με εξαίρεση το Μεξικό, τη Τουρκία και την Σλοβακία, χώρες που κατέφυγαν στο ΔΝΤ εξαιτίας της κρίσης χρέους τους (πίνακας 19, διάγραμμα 12)

Πίνακας 19. Μακροπρόθεσμα επιτόκια σε χώρες ΟΟΣΑ 1994-2010

AREA	1994	95	96	97	98	99	2000	01	02	03	04	05	06	07	08	09	2010
Aul	8,9	9,2	8,2	7	5,5	6	6,3	5,6	5,8	5,4	5,6	5,3	5,6	6	5,9	5,5	6,1
Au	7	7,1	6,3	5,7	4,7	4,7	5,6	5,1	5	4,2	4,2	3,4	3,8	4,3	4,3	4,4	4,7
Be	7,7	7,4	6,3	5,6	4,7	4,7	5,6	5,1	4,9	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,4	4,4	4,7
Ca	8,4	8,2	7,2	6,1	5,3	5,5	5,9	5,5	5,3	4,8	4,6	4,1	4,2	4,3	3,7	4,1	4,7
Cz	*	*	*	*	*	*	*	6,3	4,9	4,1	4,8	3,5	3,8	4,3	4,7	4,8	4,9
De	7,8	8,3	7,2	6,3	5	4,9	5,7	5,1	5,1	4,3	4,3	3,4	3,8	4,3	4,3	4,1	4,5
Fi	9	8,8	7,1	6	4,8	4,7	5,5	5	5	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,3	4,3	4,6
Fr	7,2	7,5	6,3	5,6	4,6	4,6	5,4	4,9	4,9	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,3	4,3	4,6
Ge	6,9	6,9	6,2	5,7	4,6	4,5	5,3	4,8	4,8	4,1	4	3,4	3,8	4,2	4,1	4	4,4
Gr	*	*	*	9,8	8,5	6,3	6,1	5,3	5,1	4,3	4,3	3,6	4,1	4,5	4,8	5,2	5,3
Hu	*	*	*	*	*	*	8,6	7,9	7,1	6,8	8,3	6,6	7,1	6,7	8	8,3	8,2
Ic	7	9,7	9,2	8,7	7,7	8,5	11,2	10,4	8	6,7	7,5	7,7	9,3	9,8	11,3	12,6	9,3
Ir	8	8,2	7,2	6,3	4,7	4,8	5,5	5	5	4,1	4,1	3,3	3,8	4,3	4,5	4,4	4,5
It	10,5	12,2	9,4	6,9	4,9	4,7	5,6	5,2	5	4,3	4,3	3,6	4	4,5	4,7	5,1	5,3
Ja	4,4	3,4	3,1	2,4	1,5	1,7	1,7	1,3	1,3	1	1,5	1,4	1,7	1,7	1,5	2	2,7
Ko	12,3	12,4	10,9	11,7	12,8	8,7	8,5	6,9	6,6	5	4,7	5	5,2	5,4	5,5	5,3	5,8
Lu	7,2	7,2	6,3	5,6	4,7	4,7	5,5	4,9	4,7	3,3	2,8	2,4	3,3	4,4	4,7	4,5	4,8
Me	13,8	39,9	34,4	22,4	24,8	24,1	16,9	13,8	8,5	7,4	7,7	9,3	7,5	7,6	8,3	7,3	6,8
Net	6,9	6,9	6,2	5,6	4,6	4,6	5,4	5	4,9	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,3	4,3	4,6
NZ	7,6	7,8	7,9	7,2	6,3	6,4	6,9	6,4	6,5	5,9	6,1	5,9	5,8	6,3	6,1	4,8	5,4
No	7,4	7,4	6,8	5,9	5,4	5,5	6,2	6,2	6,4	5	4,4	3,7	4,1	4,8	4,5	4,2	4,5
Po	10,5	11,5	8,6	6,4	4,9	4,8	5,6	5,2	5	4,2	4,1	3,4	3,9	4,4	4,6	4,7	5
Slo	*	*	9,7	9,4	21,7	16,2	9,8	8	6,9	5	5	3,5	4,4	4,5	4,7	5	5,1
Sp	10	11,3	8,7	6,4	4,8	4,7	5,5	5,1	5	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,4	4,6	4,9
Swe	9,5	10,2	8	6,6	5	5	5,4	5,1	5,3	4,6	4,4	3,4	3,7	4,2	4	3,9	4,5
Swi	5	4,5	4	3,4	3	3	3,9	3,4	3,2	2,7	2,7	2,1	2,5	2,9	3	2,2	2,9
Tu	*	*	*	*	*	*	37,7	99,6	63,5	44,1	24,9	16,2	18	18,3	19	15,9	13,9
UK	8,1	8,2	7,8	7,1	5,6	5,1	5,3	4,9	4,9	4,5	4,9	4,4	4,5	5	4,7	4,6	5,1
US	7,1	6,6	6,4	6,4	5,3	5,6	6	5	4,6	4	4,3	4,3	4,8	4,6	3,8	4,1	4,8
Euro	8	8,4	7,1	6	4,8	4,7	5,4	5	4,9	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,4	4,4	4,7

Πηγή: ΟΟΣΑ

Διάγραμμα 12. Μακροπρόθεσμα επιτόκια σε χώρες ΟΟΣΑ 1994-2010

Πηγή: ΟΟΣΑ

Η αισιόδοξη όμως εικόνα που έδωσαν οι ανωτέρω δείκτες είχε σαθρά θεμέλια: η ανάπτυξη υπήρχε αλλά με (κρυφό) κόστος την εκτίναξη των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του εθνικού χρέους. Όπως φαίνεται στον πίνακα 20 οι πιο προηγμένες χώρες (με εξαίρεση τη Σουηδία) χρηματοδότησαν την ανάπτυξή τους με χρέος- σε τέτοιο βαθμό που σήμερα πλέον να μιλάμε για κρίση χρέους των ανεπτυγμένων δυτικών χωρών.

Πίνακας 20. Δημοσιονομικά στοιχεία ορισμένων ανεπτυγμένων κρατών

	Έλλειμμα/ΑΕΠ %		Δημόσιο Χρέος/ΑΕΠ %	
	2000	2005	2000	2005
Γαλλία	-1,4	-2,9	57,2	66,8
Γερμανία	1,3	-3,5	60,2	68,0
Ην. Βασίλειο	3,8	-3,2	42,1	42,6
Ιταλία	-0,6	-4	111,2	106,4
Σουηδία	3,4	0,6	52,8	51,2
ΗΠΑ	1,3	-2,6	35,0	63,9
Καναδάς	2,9	0,7	61,8	38,7
Ιαπωνία	-7,5	-4,8	143	160,0
	(2002)		(2002)	
Ζώνη Ευρώ	0,2	-2,9	69,7	71,3

Πηγή: ΔΝΤ (IMF)

5.2 Οι Πρόδρομες Κρίσεις^[16]

Η τρέχουσα παγκόσμια κρίση δεν έπεσε από τον ουρανό. Ήδη από τη δεκαετία του '90' ξεσπάνε εθνικές οικονομικές κρίσεις ή κρίσεις σε επίπεδο οικονομικής ζώνης οι οποίες αποτελούν τους προάγγελους της σημερινής κρίσης. Μια λεπτομερής και ευκολόληπτη περιγραφή και ανάλυση αυτών των κρίσεων μπορεί να βρεθεί στον Κρούγκμαν (2009). Εδώ περιοριζόμαστε στην αναφορά σε ορισμένες μόνο από αυτές που ξέσπασαν σε χώρες με παρόμοιες θεσμικές αδυναμίες με αυτές της Ελλάδας. Η νομισματική κρίση του peso στο Μεξικό, η οικονομική κατάρρευση της Αργεντινής και της ΝΑ Ασίας, Ρωσική οικονομική κρίση του 1998, είναι μερικές μόνο από τις αυτές τις κρίσεις. Ήταν ισχυρές. Όχι όμως τόσο για να εξελιχθούν σε παγκόσμια κρίση.

Η πρώτη από αυτές είναι γνωστή ως η 'νομισματική κρίση του peso'. Το 1994 το Μεξικό ήταν το παράδειγμα νεοφιλελεύθερης επιτυχίας. Ισοσκελισμένος προϋπολογισμός, πληθωρισμός στο ελάχιστο. Ωστόσο ξεσηκωμός και ανταρσία στην περιοχή Chiapas, έντονες φήμες για δωροδοκίες και διαφθορά στα ανώτερα στρώματα της κυβέρνησης ήταν μερικά από τα γεγονότα που ανησύχησαν τους ξένους επενδυτές. Η βιομηχανική παραγωγή επιβραδύνεται. Τον Απρίλιο του 1994 500.000 εργάτες χάνουν τη δουλειά τους και λίγους μήνες αργότερα άλλοι 250.000 μένουν άνεργοι. Η αγορά δεν κινείται, οι ξένοι επενδυτές φυγαδεύουν τα κεφάλαιά τους και ο πρόεδρος της χώρας δεν βρίσκει άλλη λύση από το δανεισμό και την υποτίμηση του peso.

Η δεύτερη σοβαρή κρίση χτυπάει το 1999 την Αργεντινή. Ήδη η δεκαετία του '80 ήταν μια δύσκολη περίοδος για τη χώρα. Στρατιωτική δικτατορία, αποδιοργάνωση του στρατού από τον πόλεμο στα νησιά Φόκλαντς, οικονομική κατάρρευση, μεγάλη άνοδος του πληθωρισμού. Το χρέος της χώρας αυξάνεται ραγδαία τη δεκαετία του '90 η διαφθορά της κυβέρνησης οδηγεί τη χώρα σε ανεξέλεκτη κατάσταση. Οι επενδυτές έχασαν την εμπιστοσύνη τους στην αγορά και στράφηκαν στις τράπεζες για αναλήψεις.

[16] Krugman (2008), Soros (2008)

Η κυβέρνηση πάγωσε τους τραπεζικούς λογαριασμούς για έναν ολόκληρο χρόνο και επέτρεπε μόνο αναλήψεις μικροποσών. Διαδηλώσεις έλαβαν χώρα σε όλη την Αργεντινή με ταραχές και βίαια επεισόδια με αποτέλεσμα την πτώση της κυβέρνησης. Οι επόμενες δύο κυβερνήσεις απέτυχαν στην ανάκαμψη της οικονομίας και μόνο με την άνοδο του προέδρου Κίτσερ η χώρα καταφέρνει να ανακάμψει.

Η Ρωσική οικονομική κρίση του 1998 βρίσκει τη χώρα σε καθεστώς διαφθοράς, αδυναμίας αποτελεσματικής οικονομικής πολιτικής, υποτίμηση του νομίσματος και πολιτική αστάθεια που ήταν οι κύριοι λόγοι που οδήγησαν την χώρα σε οικονομική κρίση. Με την πτώση των τιμών του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, η Ρωσία δέχτηκε άλλο ένα πλήγμα. Οι ξένοι επενδυτές αποσύρουν τα κεφάλαιά τους με αποτέλεσμα η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος να μειωθεί δραματικά. Η κρίση χτύπησε και την Ουκρανία και την Τσεχία. Οι δείκτες του χρηματιστηρίου, που σημειώνουν μια από τις μεγαλύτερες πτώσεις τους.

Στην *NA Ασία*, αυτό που αποκαλούσαν 'οικονομικό θαύμα της Ασίας' αποδείχθηκε καταστροφικό το 1997. Έχοντας συνδέσει τα νομίσματά τους με το δολλάριο οι χώρες αυτές όταν ξεσπάει κρίση εμπιστοσύνης από τους επενδυτές για τη βιωσιμότητα και τη συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης αυτών των χωρών βλέπουν τα συναλλαγματικά τους διαθέσιμα να μειώνονται δραματικά. Οι υψηλοί δείκτες εμπιστοσύνης για την αμερικανική οικονομία έκαναν τις ασιατικές αγορές να μοιάζουν επισφαλείς. Παρατηρείται τεράστια διαρροή δολλαρίων από αυτές τις οικονομίες. Η κρίση ξεκινά από με την Ταϊλάνδη και σύντομα ακολουθούν αλυσιδωτές αντιδράσεις που μεταδίδουν την κρίση στις Φιλιππίνες, το Χόνγκ Κόνγκ, στην Ινδονησία, στην Μαλαισία πυροδοτώντας μια κρίση που μόλις συγκρατήθηκε από το να πάρει παγκόσμιες διαστάσεις.

5.3 Το Ξέσπασμα της Κρίσης

Η κρίση των Subprimes^[17] (ΗΠΑ 2007)

Ήδη από την εποχή του πρώιμου καπιταλισμού, θεμελιώδη ρόλο στην παραγωγή και την ανάπτυξη του συστήματος έπαιξε η πίστη. Ο τράπεζες δανείζουν κεφάλαια που έχει ανάγκη η παραγωγή προκειμένου να συνεχιστεί η παραγωγική διαδικασία. Υπάρχει μια αναγκαία σύνδεση μεταξύ βιομηχανικού και τραπεζικού κεφαλαίου. Οι τράπεζες γίνονται μέτοχοι σε διάφορες επιχειρήσεις, αποβλέποντας όχι μόνο στον τόκο από τα δάνεια, αλλά σε συμμετοχή τους στα μελλοντικά κέρδη της επιχείρησης.

Κάθε μεμονωμένη τράπεζα και το τραπεζικό σύστημα σαν σύνολο έχει ανάγκη να αποκτήσει η ίδια περισσότερα κεφάλαια από αυτά που διαθέτει και προσφεύγει σε δανεισμό από μία άλλη τράπεζα ή τράπεζες. Η δεύτερη αυτή τράπεζα θα προσφέρει τα ζητούμενα δάνεια κεφάλαια αποβλέποντας στα μελλοντικά κέρδη που θα έχει η πρώτη. Έτσι οι τράπεζες εκτός από τα κέρδη που αποκτούν από τις συνήθεις τραπεζικές εργασίες, έχουν κέρδη και από τις μετοχές που κατέχουν στα χαρτοφυλάκια άλλων επιχειρήσεων. Με την ίδια ακριβώς λογική η δεύτερη τράπεζα θα απευθυνθεί σε κάποια τρίτη για να αποκτήσει πρόσθετα κεφάλαια και έτσι διευρύνεται ο κύκλος δανεισμού.

Από τις αρχές όμως του 2000 και στην πορεία της ανάπτυξης της τραπεζικής πίστης οι μετοχές που βρίσκονταν στα χαρτοφυλάκια των τραπεζών τιτλοποιούνται και αποτελούν αντικείμενο περαιτέρω συναλλαγών και κερδοσκοπίας. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία της σύγχρονης πιστωτικής φούσκας και κάποια στιγμή για οποιονδήποτε λόγο κάποια μεγάλη τράπεζα ή τράπεζες επενδύσεων δεν μπορούν να εισπράξουν κανονικά τα τοκοχρεωλύσια για τα δάνεια που έχουν παραχωρήσει και αυτό οδηγεί σε αλυσίδα χρεωκοπιών τραπεζών ή χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Και το ξέσπασμά της φούσκας δεν αφήνει άθικτο κανένα τομέα της πιστωτικής, χρηματοπιστωτικής και 'πραγματικής' οικονομίας. Η διαδικασία αυτή επιβεβαιώθηκε πλήρως στην περίπτωση της φούσκας των ενυπόθηκων δανείων στις ΗΠΑ (subprimes) το 2006.

[17] Μακότο και Λαπαβίτσας (2008), Μπρέννερ (2009), Soros (2008)

Πριν ξεσπάσει η κρίση στα ενυπόθηκα δάνεια των ΗΠΑ, η εικόνα ήταν περίπου η εξής: Μετά την οικονομική κρίση του 2001, η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ προχώρησε σε αλληπάλληλες μειώσεις του διατραπεζικού επιτοκίου, του επιτοκίου δηλαδή με το οποίο δανείζονται κεφάλαια οι τράπεζες. Τα μειωμένα επιτόκια δανεισμού θεωρήθηκαν από τις αμερικανικές τράπεζες σαν ευκαιρία να στραφούν, με χαμηλότερα επιτόκια, σε τμήματα του πληθυσμού που, εξαιτίας των ισχνών εισοδημάτων τους, δεν είχαν μέχρι τότε πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό.

Ξεκινάει μια μαζική χορήγηση στεγαστικών δανείων «χαμηλής εξασφάλισης», η οποία αποτελεί ταυτόχρονα κίνητρο για την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας σε διάφορους τομείς της οικονομίας: αγοραπωλησίες γης, κατασκευαστικός κλάδος, βιομηχανία τσιμέντου και υλικών οικοδομής, είδη υγιεινής και ηλεκτρικών ειδών, υπηρεσίες μεσιτών, δικηγόρων, συμβολαιογράφων, κλπ. Εκατομμύρια νοικοκυριά βρίσκουν ευκαιρία επίλυσης του στεγαστικού τους προβλήματος. Οι τράπεζες που είχαν χορηγήσει τα στεγαστικά δάνεια, δεν περιμένουν την κανονική τους εξόφληση. Τιτλοποιούν τα δάνεια και τα πωλούν σε επενδυτικές τράπεζες ή/και τα εισάγουν στο χρηματιστήριο. Η υψηλή κερδοφορία που παρουσίαζαν τα πρώτα χρόνια οι τράπεζες είχε ως αποτέλεσμα να 'φουσκώσουν' οι τιμές των τίτλων τους, η καλή απόδοση των τίτλων τους έκαναν ανάρπαστους και έφτασαν να διαπραγματεύονται στο πολλαπλάσιο των αρχικών τους τιμών. Επιπλέον, όσοι τους διέθεταν στα χαρτοφυλάκιά τους, κατέγραφαν στους ισολογισμούς τους πλαστές αποδόσεις, γεγονός που έκανε τους τίτλους πιο ελκυστικούς για όλο και περισσότερους επενδυτές^[18].

Είναι ενδεικτικό ότι μία μόνο 'επενδυτική εταιρεία υψηλού ρίσκου' είχε στα χαρτοφυλάκιά της τίτλους στεγαστικών δανείων ύψους 10 δισ. δολλαρίων. Όσο στην αγορά δε φαινόταν να υπάρχει κάποιο πρόβλημα, οι τιμές στους τίτλους των δανείων φούσκωναν συνεχώς. Όταν, όμως, το καλοκαίρι του 2007 αποκαλύφθηκε ότι εκατομμύρια από τους δανειολήπτες δεν ήταν σε θέση να πληρώνουν κανονικά τις τοκοχρεωλυτικές τους δόσεις, τα πάντα άλλαξαν. Μέσα στο 2007 κατασχέθηκαν τουλάχιστον δύο εκατομμύρια οικίες και οι περισσότερες από τις τράπεζες που είχαν χορηγήσει δάνεια 'χαμηλής εξασφάλισης' αρχικά καταγράφουν μεγάλες ζημιές, ενώ στην πορεία, η μία μετά την άλλη, καταρρέουν.

[18] Μακότο και Λαπαβίτσας (2008), Μπρέννερ (2009), Soros (2008)

Αλλά ποιός ήταν ακριβώς ο μηχανισμός λειτουργίας των subprimes; Ας υποθέσουμε ότι μια τράπεζα χορηγεί ένα στεγαστικό δάνειο στον Α, ύψους 1000 Ευρώ, με ετήσιο επιτόκιο 5% και ισόποση πληρωμή σε 20 χρόνια. Ο Α βάζει υποθήκη το σπίτι που αγοράζει, σε περίπτωση που δεν μπορεί να πληρώσει τις τακτικές δόσεις του η τράπεζα να μπορεί να πουλήσει το σπίτι και να πάρει πίσω ολόκληρο ή τουλάχιστον ένα μέρος του δανείου. Επίσης, η τράπεζα χορηγεί στο Β και το Γ ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια με τους ίδιους όρους. Η τράπεζα για τα επόμενα 20 χρόνια θα εισπράττει ετησίως τον τόκο του 5% από τα τρία δάνεια και τα ετήσια χρεωλύσια. Μέχρι πριν από λίγα χρόνια σύμβασης η δραστηριότητα της τράπεζας θα τελείωνε εδώ. Ωστόσο από τις αρχές του 2000 οι τραπεχικές εργασίες επεκτείνονται: Η τράπεζα παίρνει τα συμβόλαια αυτών των τριών δανείων, τα τιτλοποιεί- δηλαδή τα μετατρέπει σε ομολογίες και τα πουλά σε όποιον ενδιαφέρεται να επενδύσει σε τίτλους. Αυτό το νέο συμβόλαιο, ο νέος τίτλος, θα έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α/θα είναι ύψους 3000 Ευρώ (όλα τα τρία δάνεια μαζί) β/θα αποφέρει τόκο 4% (σύμφωνα με τη νέα σύμβαση) και γ/η τράπεζα θα πρέπει να τον αποπληρώσει σε όποιον επενδυτή αγοράσει αυτόν τον τίτλο σε 20 χρόνια, δίνοντάς του 150 Ευρώ ετησίως ως χρεωλύσιο. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται τιτλοποίηση (securitization) του ενυπόθηκου στεγαστικού δανείου. Αυτή είναι η βάση της δημιουργίας των subprimes. Με αυτή την ενέργεια η τράπεζα οφείλεται διότι αντί να πάρει το κεφάλαιό της των 3000 Ευρώ σταδιακά μέσα σε 20 χρόνια, τώρα το εισπράττει αμέσως από τον επενδυτή και έτσι μπορεί να προβεί σε χορηγήσεις νέων δανείων χωρίς καν να έχουν αυξηθεί οι καταθέσεις σε αυτήν. Ταυτόχρονα κάθε χρόνο θα κερδίζει από την διαφορά των επιτοκίων (5% μείον 4% = 1%)^[19]. Η τράπεζα κερδίζει επίσης και από το γεγονός ότι ξεφορτώνεται το ρίσκο της μη αποπληρωμής κάποιου δανείου- το ρίσκο περνάει στον επενδυτή. Αλλά και ο επενδυτής κερδίζει και αυτός: τοποθετεί τα χρήματά του με μεγαλύτερο επιτόκιο από το επιτόκιο καταθέσεων στην τράπεζα, το οποίο είναι π.χ 2%. Με αυτή τη διαδικασία η τράπεζα δεν σταματά τη χορήγηση δανείων αλλά συνεχίζει μεταπουλώντας τα και διευρύνει τον κύκλο εργασιών της χωρίς να συγκεντρώνει νέες καταθέσεις....

[19] Μακότο και Λαπαβίτσας (2008), Μπρέννερ (2009), Soros (2008)

Η ιστορία όμως δεν σταματάει εδώ. Ανάμεσα στην τράπεζα και τον επενδυτή μεσολαβεί μια εταιρία που ιδρύει η τράπεζα- μια 'Εταιρία Ειδικού Σκοπού' (Special Purpose Entity) που εδρεύει συνήθως σε μια χώρα 'φορολογικό παράδεισο' που στην πραγματικότητα υπάρχει μόνο στο σκληρό δίσκο της μηχανοργάνωσης της τράπεζας. Στην εταιρία αυτή μεταβιβάζονται τα δάνεια της τράπεζας και αυτή είναι η εταιρία που κάνει την τιτλοποίηση των δανείων και πουλάει τους τίτλους στους επενδυτές, σε ασφαλιστικά ταμεία, δήμους, αμοιβαία κεφάλαια, hedge funds κ.α. Τα τελευταία, εξαιτίας της μεγάλης τους συμμετοχής στις επενδύσεις subprimes αξίζουν ένα ιδιαίτερο σχολιασμό. Τα subprimes είναι ένα ιδιαίτερο είδος αμοιβαίων κεφαλαίων στα οποία συμμετέχουν κάτοχοι πολύ μεγάλων κεφαλαίων. Τα κεφάλαια που κατέχουν, μαζί με άλλα που δανείζονται χρησιμοποιούνται για κάθε είδους κερδοσκοπικές επενδύσεις μεταξύ των οποίων και σε αγορές και εκμετάλλευση ομολογιών και δανείων κυβερνήσεων. Υπόσχονται μεγάλες αποδόσεις αλλά φέρουν και μεγάλο βαθμό ρίσκου. Οι έδρες τους βρίσκονται κυρίως σε 'φορολογικούς παραδείσους'. Οι εταιρίες που αναλαμβάνουν να τιτλοποιήσουν τις τραπεζικές πιστώσεις δεν καταγράφονται στους ισολογισμούς την τραπεζών. Ο μηχανισμός αυτός δεν περιορίζεται μόνο στα στεγαστικά δάνεια. Επεκτείνεται και σε κάθε είδους τομέα που χρειάζεται χρηματοδότηση: δάνεια για αγορά αυτοκινήτου, πιστωτικές κάρτες, εταιρικά ομόλογα, δάνεια σπουδών, κλπ. Τα δάνεια κάθε είδους κατηγοριοποιούνται ανάλογα με την πιστοληπτική ικανότητα των πιστοληπτών σε τρεις μεγάλες βαθμίδες: prime, nonprime, subprime, με αυξανόμενο βαθμό ρίσκου. Η κατηγορία subprime είναι αυτή που περιλαμβάνει τα δάνεια υψηλού ρίσκου. Είναι προφανές ότι η απόδοση του τίτλου του επενδυτή αυξάνεται με τον βαθμό ρίσκου που φέρει ο τίτλος. Η λογική που διέπει την τιτλοποίηση των δανείων είναι η ελαχιστοποίηση του κινδύνου από την μη εξόφληση ενός δανείου. Χωρίς τιτλοποίηση των δανείων αν ο δανειολήπτης πτωχεύσει ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του προς την τράπεζα τότε οι τράπεζες θα υποστούν ολικές ή μερικές ζημιές^[20].

Όταν όμως τα δάνεια τιτλοποιούνται τότε ο κίνδυνος αθέτησης πληρωμής διαμοιράζεται και έτσι οι τράπεζες δεν φέρουν όλο το βάρος του ρίσκου.

[20] Μακότο και Λαπαβίτσας (2008), Μπρέννερ (2009), Soros (2008)

Το ρίσκο και οι ζημιές κατανέμονται ανάλογα από το σε ποιά κατηγορία ανήκει ο τίτλος, prime, nonprime, ή subprime. Ο μηχανισμός στην περίπτωση των στεγαστικών δανείων δούλεψε τέλεια: τα νοικοκυριά αποκτούσαν σπίτι, οι τράπεζες πούλαγαν δάνεια, οι επενδυτές έβρισκαν ευκαιρίες επενδύσεων και ολόκληρος ο παραγωγικός ιστός αύξανε τη δραστηριότητά του με ατμομηχανή τον οικοδομικό κλάδο.

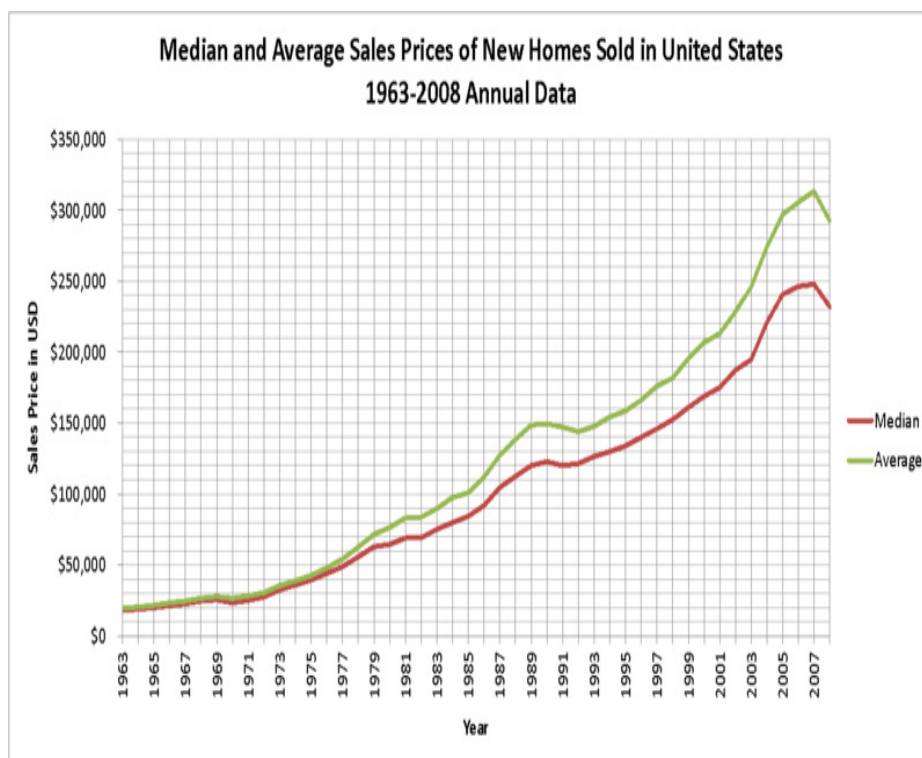
Αλλά και πάλι οι τράπεζες δεν σταμάτησαν εκεί. Επειδή οι προσδοκίες για οικονομική ανάπτυξη ήταν αυξημένες οι τιμές των ακινήτων αυξάνονταν συνέχεια και έτσι ένας δανειολήπτης στεγαστικού δανείου ύψους π.χ. 100 χιλιάδων δολλαρίων έβλεπε την αξία του σπιτιού του- το οποίο δεν είχε αποπληρωθεί ακόμα, και επομένως ο δανειολήπτης δεν το είχε ακόμα σε πλήρη κυριότητα- να έχει ανέλθει σε ύψος π.χ. 140 χιλιάδων Ευρώ. Η (φαινομενική) αυτή αύξηση αύξηση του πλούτου των δανειοληπτών οδήγησε τις τράπεζες να προσφέρουν στους δανειολήπτες νέα δάνεια, κυρίως καταναλωτικά. Έτσι η καταχρέωση της οικονομίας αυξανόταν με ξέφρενο ρυθμό...

Η κατάσταση αυτή της ευφορίας και των αυξανόμενων προσδοκιών δεν μπορούσε να κρατήσει επ' άπειρον. Το 2006 οι μετοχές του στεγαστικού τομέα άρχισαν να κάμπτονται ενώ οι δαπάνες του πολέμου στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ είχαν ήδη περιορίσει τις δημόσιες δαπάνες που τόνωναν την οικονομία. Υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ πτώσης του πλούτου σε μια οικονομία και στην πτώση της κατανάλωσης και των ιδιωτικών επενδύσεων. Σε αυτές τις περιπτώσεις το κράτος παραδοσιακά παρεμβαίνει στην οικονομία και με ένα πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων τονώνει την οικονομική δραστηριότητα. Εξαιτίας όμως της κρίσης και των αυξημένων δαπανών του κράτους για να αντεπεξέλθει η οικονομία στην πιστωτική κρίση το τελευταίο δεν μπόρεσε να ασκήσει μια τέτοια παρεμβατική πολιτική και έτσι επήλθε δραματική πτώση του πλούτου. Μεταξύ Ιουνίου 2007 και Νοεμβρίου 2008 υπολογίζεται ότι οι αμερικανοί έχασαν περισσότερο από 25% του συλλογικού ιδιωτικού τους πλούτου. Το 2008 ο δείκτης S&P 500 έπεσε κατά 45% από το μέγιστό του το 2007. Οι τιμές των κατοικιών πέσαν κατά 20% από το μέγιστό τους το 2006 και οι τιμές των συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης πέσαν στο 30-35% του όγκου τους το 2006. Η Χρεωκοπία της Lehman Brothers το 2009 ήταν η σπίθα της έκρηξης της φούσκας των subprimes που ήδη από το 2006 είχε δώσει τα πρώτα ανησυχητικά συμπτώματα^[21].

[21] Μακότο και Λαπαβίτσας (2008), Μπρέννερ (2009), Soros (2008)

Στο παρακάτω διάγραμμα 13 παρουσιάζεται η φούσκα των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ (φούσκα των subprimes) όπου οι τράπεζες δανείζουν ασταμάτητα επιπλέον δάνεια τους ήδη δανειολήπτες τους με μόνη εγγύηση την αύξηση της αξίας των (ανεξόφλητων ακόμα) ακινήτων τους. Το 2007 η φούσκα σπάει...

Διάγραμμα 13. Διάμεσος και μέσος αριθμητικός τιμών πώλησης νέων οικιών στις ΗΠΑ 1963-2008 (πράσινη γραμμή: μέσος, κόκκινη γραμμή: διάμεσος)

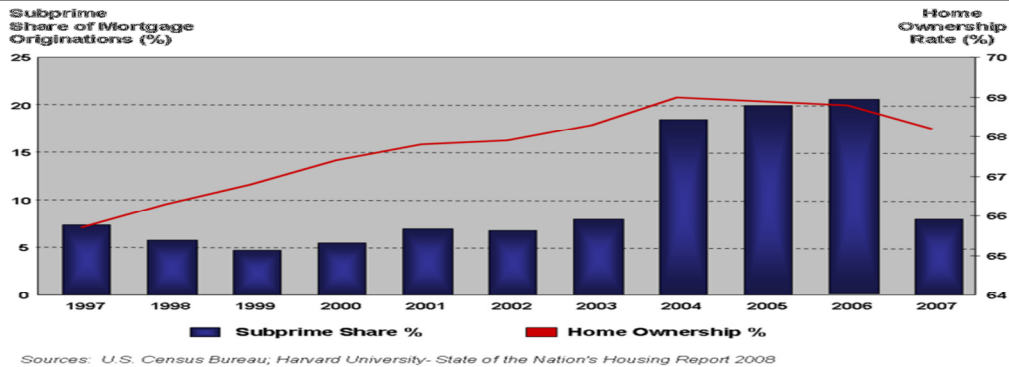

Πηγή: USA Census Bureau^[42]

Στο διάγραμμα 14 φαίνεται η συμμετοχή των δανείων subprimes στην συνολική αξία των αγορών οικιών στις ΗΠΑ 1997-2007. Η συμμετοχή αυξάνεται συνεχώς μέχρι το σπάσιμο της φούσκας.

Διάγραμμα 14. Συμμετοχή % των δανείων subprimes στην συνολική αξία των αγορών οικιών στις ΗΠΑ 1997-2007 (κόκκινη γραμμή)

U.S. Subprime Lending Expanded Significantly 2004-2006

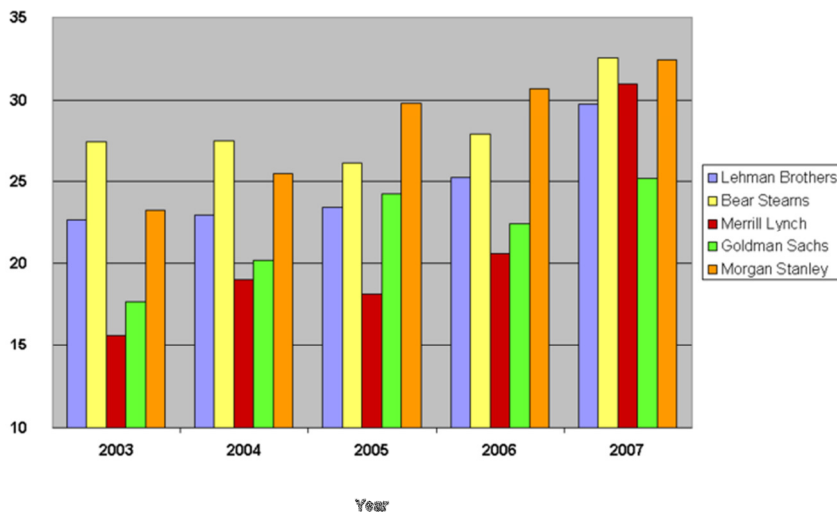
Πηγή: USA Census Bureau^[42]

Όπως εμφανίζεται στο διάγραμμα 15 οι μεγάλες εταιρείες επενδύσεων (“Επενδυτικές τράπεζες”) δεν σταματούν να επενδύουν σε κάθε είδους ομόλογα με πηγή χρηματοδότησης ξένα κεφάλαια.

Διάγραμμα 15. Αριθμοδείκτης μόχλευσης (Ξένα/Ίδια κεφάλαια) για πέντε μεγάλες τράπεζες επενδύσεων στις ΗΠΑ 2003-2007)

Leverage Ratios For Major Investment Banks

The leverage ratio is a measure of the risk taken by a firm; a higher ratio indicates more risk. It is calculated as total debt divided by stockholders equity. Each firm's ratio increased between 2003-2007.

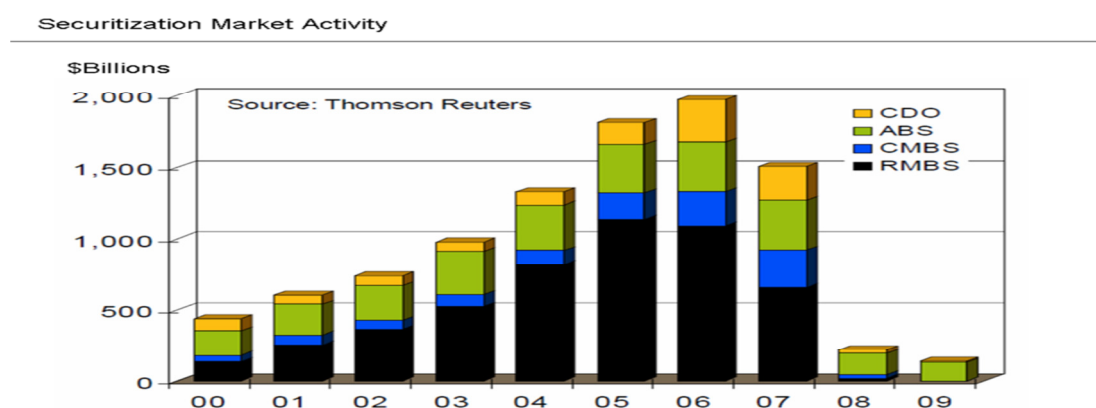

Πηγή: Company Annual Report

Το διάγραμμα 16 δείχνει την μετατροπή των παραχωρηθέντων δανείων τεσσάρων μεγάλων χρηματιστηριακών οίκων στις ΗΠΑ σε τίτλους (securitization). Οι τίτλοι

αυτοί (CDO, ABS, CMBS, RMBS) μεταπωλήθηκαν εν συνεχεία σε άλλους επενδυτές. Η τιτλοποίηση σταματάει το 2008/2009 με το σπάσιμο της φούσκας

Διάγραμμα 16. Ύψος τιτλοποίησης δανείων από τέσσερις μεγάλους χρηματιστικούς οίκους στις ΗΠΑ. Ποσά σε δις δολάρια

Πηγή: Securitization Market Activity

Το σπάσιμο της φούσκας συμπαρασύρει και το ‘πραγματικό’ μέρος της οικονομίας. Το διάγραμμα 17 δείχνει ότι με το σπάσιμο της φούσκας η τιμή του χαλκού εμφανίζει στασιμότητα με έντονες διακυμάνσεις.

Διάγραμμα 17. Τιμή χαλκού σε δολάρια ΗΠΑ 2003-2008

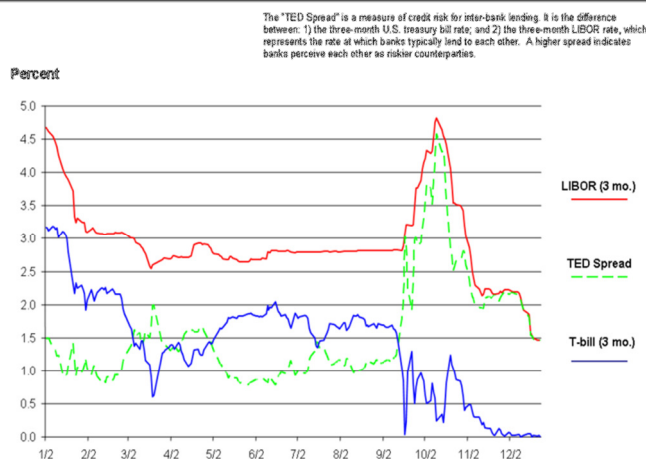

Πηγή: USA Census Bureau^[42]

Η κρίση μεταφέρεται στην αύξηση του δείκτη συνολικού κινδύνου στην οικονομία των ΗΠΑ στο έτος 2008 (διάγραμμα 18).

Διάγραμμα 18. Δείκτης συνολικού κινδύνου στην αμερικανική οικονομία (TED-πράσινη διακεκομμένη γραμμή), 3-μηνο επιτόκιο Libor (κόκκινη φραμμη) και επιτόκιο 3-μηνου ομολόγου αμερικανικού δημοσίου (μπλε γραμμή)

TED Spread & Components - 2008

Πηγή: USA Census Bureau

Η κρίση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ επεκτείνεται αστραπιαία στην Ευρώπη. Κατά τις εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) ότι μεγάλες τράπεζες των ΗΠΑ και της Ευρώπης- κυρίως της Ιρλανδίας- έχασαν περισσότερο από 1 τρισεκατομμύρια δολάρια από 'τοξικά' ενεργητικά (ομόλογα) από τον Ιανουάριο 2007 έως Σεπτέμβριο 2009. Οι απώλειες υπερέβησαν τα 3 τρις με απώλειες Ευρωπαϊκών 1,6 τρις. Μια από τις πρώτες Ευρωπαϊκές τράπεζες που πλήγηκαν ήταν η Northern Rock, τράπεζα μεσαίου μεγέθους, η οποία για να αποφύγει τη χρεωκοπία κατέφυγε στην Τράπεζα της Αγγλίας. Αυτή η κίνηση προκάλεσε πανικό στους καταθέτες το Σεπτέμβρη 2007 και απόσυρση των κεφαλαίων τους^[22].

Το Φεβρουάριο του επομένου έτους η κυβέρνηση μετά από αποτυχία να βρει ιδιώτη αγοραστή κρατικοποίησε την τράπεζα. Οι αναλήψεις έφτασαν το ύψος των 144,5 δισεκατομμυρίων δολλαρίων μέσα σε μια εβδομάδα. Οι τραπεζικές αναλήψεις μια εβδομάδα πριν απο την ανακοίνωση της χρεωκοπία της Northern Rock ήταν 7,1 δις μόνο.

[22] Λαπατσιώρας και Μηλιός (2008)

Τον Σεπτέμβριο 2008 ο υπουργός οικονομικών των ΗΠΑ διέθεσε 700 δις δολάρια στα αμερικανικά πιστωτικά ιδρύματα ως εγγυητικό κεφάλαιο. Ο δείκτης TED spread, ένας δείκτης χρησιμοποιούμενος στην Αμερική που μετράει το επίπεδο κινδύνου στο σύνολο της οικονομίας όπως τον αντιλαμβάνονται οι επενδυτές έφτασε τον Οκτώβριο 2008 στο επίπεδο ρεκόρ 4,65%.

Η κρίση σύντομα είχε αντίκτυπο σε άλλες τράπεζες και τράπεζες επενδύσεων, δανειστές της Northern Rock, όπως την Countrywide Financial, την Bear Stearns, η οποία πουλήθηκε στην JP Morgan Chase. Η πιστωτική κρίση έφτασε στην κορυφή της τον Σεπτέμβριο/Οκτώβριο 2008 και χτύπησε γιγαντιαίες μονάδες όπως Lehman Brothers, Merrill Lynch, Fannie Mae, Freddie Mac, Washington Mutual, Wachovia, και AIG. Ο οικονομολόγος Π. Κρούγκμαν απέδωσε την πιστωτική κρίση στην ύπαρξη 'παρατραπεζικού συστήματος' (shadow banking system) αποτελούμενο από μη τραπεζικούς οργανισμούς (τις 'επενδυτικές τράπεζες') οι οποίες λειτουργούσαν σαν τράπεζες, χωρίς όμως να υπόκεινται στους περιορισμούς και τους ελέγχους των κοινών εμπορικών τραπεζών.

Φωτογραφία 3. Καταθέτες έξω από την τράπεζα northern bank για ομαδική ανάληψη των καταθέσεών τους.

5.4 Το Πέρασμα της Κρίσης στην Ελλάδα

Αναμφίβολα, η κρίση επηρέασε και επιβάρυνε άμεσα και την ελληνική οικονομία, αποκαλύπτοντας μαζί με τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις, όπως αυτές ενσωματώνονται στα στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού, χρόνιες, διαρθρωτικές αδυναμίες της. Στους παρακάτω πίνακες 21-22 δίνονται πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα. Μια λεπτομερής ανάλυση του χρέους όπως αυτό διαφαίνεται στους πίνακες θα έκανε κατανοητό γιατί η κρίση χτύπησε τόσο βίαια την Ελλάδα.

Το έλλειμμα και το χρέος των ελληνικών δημοσιονομικών αυξάνεται και προβλέπεται να φτάσει σε ανησυχητικά επίπεδα. Το ΑΕΠ παρουσίασε μείωση 3,5 % το 2010 και η μείωση προβλέπεται στο τέλος 2011 να φθάσει στο 4%. Μια από τις σημαντικότερες συνέπειες της κρίσης της οικονομίας είναι η αύξηση της (καταγεγραμμένης) ανεργίας, η οποία σήμερα ανέρχεται στο 13,6% στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού ενώ στους νέου το ποσοστό των ανέργων ανέρχεται στο 25%. Η μείωση του τζίρου το 2010 ήταν 26,8% που προκαλεί έντονη ανησυχία και ο πρόδρομος δείκτης των νέων παραγγελιών σημείωσε πτώση κατά 36% και προοιωνίζει την πτώση της απασχόλησης του παραγωγικού δυναμικού για το εγγύς μέλλον. Οι ακάλυπτες επιταγές και απλήρωτες συναλλαγματικές έσπασαν κάθε ρεκόρ ξεπερνώντας τα δύο δισεκατομμύρια ευρώ στο τέλος του 2010 από την αρχή του χρόνου. Η αγορά δουλεύει με μεταχρονολογημένες επιταγές, οι οποίες μέσα σε αυτή την ύφεση λειτουργούν ως αντίστροφη πυραμίδα. Δεν απειλούνται μόνο εκείνοι που τις εξέδωσαν εν γνώσει τους ότι δεν θα μπορέσουν να τις εξοφλήσουν. Βλάπτουν και τις υγιείς επιχειρήσεις αναγκάζοντάς τες να μην αποδέχονται αυτά τα αναγκαία μέσα συναλλαγών^[23].

Όπως φαίνεται στον πίνακα 21 και διάγραμμα 20 η Ελλάδα παρακολουθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος των χωρών της ΕΕ και αυτών της Ευρωζώνης, αλλά σε σημαντικά υψηλότερα επίπεδα. Όλες οι χώρες της ΕΕ θα βρεθούν με χρέος, αλλά η περίπτωση της Ελλάδας θα είναι κατά πολύ πιο επιβαρυνμένη.

[23] Λαπατσιώρας και Μηλιός (2008), Μελάς (2009), Μεταξάς (2008)

Πίνακας 21. Δημοσιονομικό Έλλειμμα και Δημόσιο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης για την Ελλάδα, την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση 1980-2010

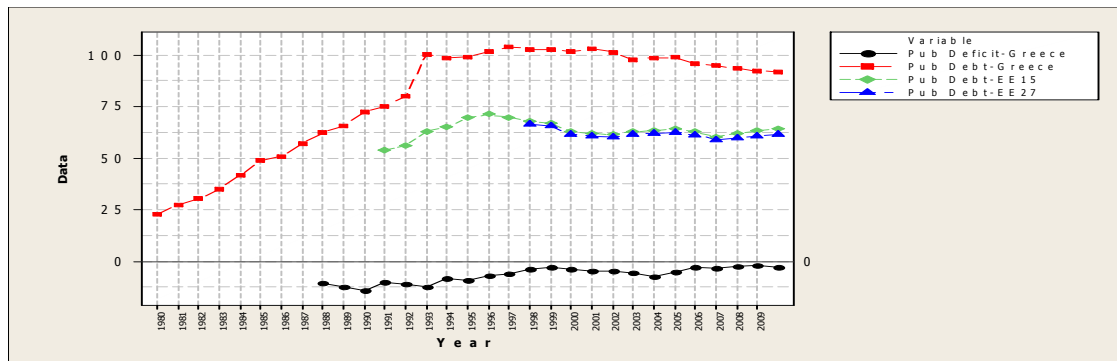
ΕΤΟΣ	Δημοσιονομικό Έλλειμμα	Δημόσιο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης		
	Ελλάδα	Ελλάδα	ΕΕ-15	ΕΕ-27
1980		22,8		
1981		27,1		
1982		30,6		
1983		35,1		
1984		41,9		
1985		49,0		
1986		50,8		
1987		57,1		
1988	-10,6	62,4		
1989	-12,4	65,7		
1990	-14,3	72,6		
1991	-10,1	75,0	53,7	
1992	-11,2	80,1	56,1	
1993	-12,2	100,5	62,9	
1994	-8,4	98,5	65,2	
1995	-9,3	99,2	69,5	
1996	-6,8	101,6	71,4	
1997	-6,0	104,1	69,7	
1998	-3,9	102,6	67,9	66,4
1999	-3,1	102,5	67,0	65,7
2000	-3,7	101,8	63,0	61,7
2001	-4,5	102,9	62,1	60,8
2002	-4,8	101,5	61,4	60,2
2003	-5,7	97,8	63,0	61,8
2004	-7,5	98,6	63,3	62,2
2005	-5,1	98,8	64,1	62,7
2006	-2,8	95,9	62,9	61,3
2007	-3,5	94,8	60,4	58,7
2008	-2,5	93,4	61,9	59,8
2009	-2,2	92,2	63,2	60,9
2010	-3,0	91,9	64,3	61,8

Πηγή: European Economy No 6 Autumn 2008. Statistical Annex^[24].

Διάγραμμα 20. Δημοσιονομικό Έλλειμμα και Δημόσιο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης για την Ελλάδα, την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση 1980-2010.

Μαύρη γραμμή: Ελληνικό δημοσιονομικό έλλειμμα, κόκκινη: Ελληνικό δημόσιο χρέος, πράσινη: δημοσιονομικό έλλειμμα Ευρωζώνη των 15, μπλέ: δημοσιονομικό έλλειμμα χωρών Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27.

[24] Μεταξάς (2008), Μελάς (2009)

Πηγή: European Economy No 6 Autumn 2008. Statistical Annex.

Οι ελλειμματικοί προϋπολογισμοί και η αύξηση του δημοσίου χρέους λειτούργησαν με τρόπο ώστε να συγκαλύπτεται η επιδείνωση όλων των μακροοικονομικών δεικτών ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας. Στον παρακάτω πίνακα 22 (διάγραμμα 21) φαίνεται καθαρά η επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών, η πτώση των ακαθάριστων ιδιωτικών επενδύσεων και η πτώση της εθνικής αποταμίευσης- όλα ως ποσοστό επί του ΑΕΠ.

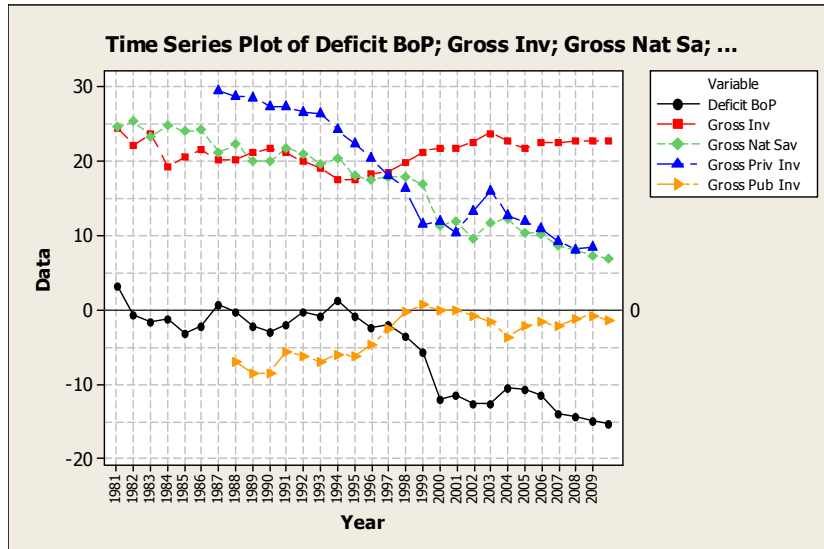
Πίνακας 22. Έλλειμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, Ακαθάριστες Επενδύσεις, Ακαθάριστη Εθνική Αποταμίευση, Ακαθάριστη Ιδιωτική και Δημόσια Αποταμίευση (% του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς)

ΕΤΟΣ	Έλλειμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών	Ακαθάριστες Επενδύσεις	Ακαθάριστη Εθνική Αποταμίευση	Ακαθάριστη Ιδιωτική Αποταμίευση	Ακαθάριστη Δημόσια Αποταμίευση
1981	3,1	24,4	24,5		
1982	-0,6	22,1	25,3		
1983	-1,7	23,7	23,3		
1984	-1,3	19,1	24,7		
1985	-3,2	20,6	24,0		
1986	-2,2	21,4	24,1		
1987	0,7	20,2	21,1		
1988	-0,3	20,2	22,3	29,4	-7,1
1989	-2,2	21,1	20,0	28,6	-8,6
1990	-2,9	21,6	20,0	28,5	-8,5
1991	-2,1	21,1	21,7	27,3	-5,6
1992	-0,2	19,9	21,0	27,2	-6,2
1993	-0,8	19,0	19,5	26,5	-7,0
1994	1,3	17,5	20,4	26,4	-6,0
1995	-0,9	17,4	18,0	24,2	-6,2
1996	-2,4	18,2	17,4	22,2	-4,8
1997	-2,1	18,5	17,9	20,4	-2,5
1998	-3,5	19,8	17,8	18,1	-0,3
1999	-5,7	21,2	16,8	16,2	0,6
2000	-12,0	21,6	11,3	11,4	-0,1
2001	-11,4	21,6	11,8	11,9	-0,1
2002	-12,7	22,5	9,6	10,4	-0,8
2003	-12,6	23,7	11,7	13,3	-1,6
2004	-10,4	22,6	12,3	16,0	-3,7
2005	-10,6	21,6	10,3	12,6	-2,3
2006	-11,4	22,5	10,2	11,8	-1,6
2007	-14,0	22,5	8,6	10,8	-2,2
2008	-14,3	22,6	8,0	9,2	-1,2
2009	-15,0	22,7	7,3	8,1	-0,8
2010	-15,4	22,7	6,9	8,3	-1,4

Πηγή: European Economy No 6 Autumn 2008. Statistical Annex.

Διάγραμμα 21. Έλλειμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, Ακαθάριστες Επενδύσεις, Ακαθάριστη Εθνική Αποταμίευση, Ακαθάριστη Ιδιωτική και Δημόσια Αποταμίευση (% του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς)

Μαύρη γραμμή: Έλλειμα ισοζυγίου πληρωμών, κόκκινη: Ακαθάριστες επενδύσεις, πράσινη: Ακαθάριστη εθνική αποταμίευση, μπλε: Ακαθάριστες ιδιωτικές επενδύσεις, κίτρινη: Ακαθάριστες δημόσιες επενδύσεις

Πηγή: European Economy No 6 Autumn 2008. Statistical Annex.

5.5 Προσπάθειες Αντιμετώπισης της Κρίσης ^[25]

Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης θα κριθούν για την αποτελεσματικότητά και αποδοτικότητά τους. Η κρίση απαιτεί την υιοθέτηση του κατάλληλου μείγματος νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής και το συντονισμό σε διεθνές επίπεδο^[1]. Η νομισματική πολιτική χαλαρώνει τη στάση της μειώνοντας τα επιτόκια και παρέχοντας ενέσεις ρευστότητας στο σύστημα. Η FED μείωσε τα επιτόκια από το 5,5% τον Σεπτέμβριο 2007 σε 0,25% το Δεκέμβριο 2008. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) μείωσε τα επιτόκια από 4,25% τον Ιούλιο 2008 σε 2,5% το Δεκέμβριο 2008, ενώ η Τράπεζα της Αγγλίας άγγιξε τα χαμηλότερα επίπεδα της Ιστορίας της, διαμορφώνοντας τα επιτόκια στο 2,0% το Δεκέμβριο 2008.

Παράλληλα, διατέθηκαν αφειδώς δισεκατομμύρια ευρώ, στερλίνες, γιέν και δολάρια από τις κεντρικές τράπεζες για την παροχή ρευστότητας στην διατραπεζική αγορά καθώς οι εμπορικές τράπεζες ήταν απρόθυμες να δανείσουν η μια στην άλλη. Όμως, παρά τις παρεμβάσεις των νομισματικών αρχών η πορεία προς την ομαλότητα στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου φαίνεται αργή και εύθραυστη. Διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ και το ΔΝΤ συνέστησαν την στήριξη της οικονομίας μέσω υιοθέτησης δημοσιονομικών πακέτων ώστε η οικονομική πολιτική να δράσει αντικυκλικά στηρίζοντας την οικονομική δραστηριότητα. Τέτοια δημοσιονομικά πακέτα υιοθετήθηκαν από οικονομίες όπως των ΗΠΑ, της ΕΕ, της Ιαπωνία, του Ηνωμένου Βασιλείου, ακόμη και της Κίνας, ολικού ύψους τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Τα δημοσιονομικά πακέτα περιλαμβάνουν, εκτός από μέτρα διασφάλισης της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος (π.χ. παροχή εγγύησης του δημοσίου σε τράπεζες), μέτρα όπως η μείωση της φορολογίας ή η ενίσχυση των δημοσίων δαπανών για την τόνωση της εσωτερικής ζήτησης (π.χ. από τη μείωση των φόρων κατανάλωσης, όπως του ΦΠΑ, έως την επιστροφή φόρου στη φορολογία εισοδήματος, και από την ενίσχυση των δημοσίων δαπανών για υποδομές έως την επιδότηση θέσεων εργασίας και την χορήγηση ευνοϊκών δανείων και επιδότηση επιτοκίων για συγκεκριμένους κλάδους).

Εντούτοις, δεν υπάρχει γενική συμφωνία στους στόχους και την ένταση της δημοσιονομικής πολιτικής.

[36] Αλιεττά (2009), Μεταξάς (2008), Μελάς (2009)

Αναπτύσσονται δύο κυρίως σχολές σκέψεις για το μέγεθος και την κατεύθυνση των δημοσιονομικών παρεμβάσεων. Από τη μια πλευρά (π.χ. ΔΝΤ, Ηνωμένο Βασίλειο) υποστηρίζουν ότι γενικές και εκτεταμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις είναι η μόνη λύση για να αποφύγουμε μια παρατεταμένη ύφεση (depression). Από την άλλη πλευρά, όσοι (π.χ. ΟΟΣΑ, Γερμανία) τονίζουν ότι δεν υπάρχει ενιαία συνταγή για όλα τα κράτη και, σε κάθε περίπτωση, οι όποιες δημοσιονομικές παρεμβάσεις θα πρέπει να είναι έγκαιρες, προσωρινές και στοχευμένες, ώστε να μη θέτουν σε διακινδύνευση τη μακροχρόνια βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών.

Η περίπτωση της Ελλάδας όμως εμφανίζει ιδιαίτερες δυσκολίες^[26]. Με τα πρώτα συμπτώματα της εισαγωγής της κρίσης στην Ελλάδα η κυβέρνηση πήρε μέτρα με στόχο την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας με την ενίσχυση των πιστωτικών ιδρυμάτων και με την επιτάχυνση της χρηματοδότησης από το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, την εγγύηση των καταθέσεων των αποταμιευτών, την προστασία των δανειοληπτών, τη στήριξη των επιχειρήσεων με τη χρηματοδοτική εγγύησή τους, την ενίσχυση κλάδων και τομέων που πλήττονται περισσότερο από την κρίση, όπως είναι ο αγροτικός τομέας και οι κλάδοι του τουρισμού, της οικοδομής και της εμπορίας αυτοκινήτων, τις αυξημένες δαπάνες και τις πρόσθετες πιστώσεις για την κοινωνική προστασία, την ενίσχυση των εσόδων και τη δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών) και την περιστολή των δαπανών με τη συγκρατημένη εισοδηματική πολιτική και τις περικοπές στις ελαστικές δαπάνες. Για αποτελεσματική όμως αντιμετώπιση της κρίσης απαιτείται μια ολοκληρωμένη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική. Αυτή δεν είναι εύκολη υπόθεση. Για την άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής θα πρέπει να υπάρχουν τα κατάλληλα περιθώρια δημοσιονομικών πλεονασμάτων. Τέτοια περιθώρια υπάρχουν σε χώρες του ΟΟΣΑ με υψηλά δημοσιονομικά πλεονάσματα και ανύπαρκτο δημόσιο χρέος, όπως η Νορβηγία, αλλά που είναι εξαιρετικά περιορισμένα για χώρες όπως η Ελλάδα, που παρά τη δημοσιονομική προσαρμογή των τελευταίων ετών, εξακολουθεί να έχει δημοσιονομικό έλλειμμα άνω του 9% του ΑΕΠ και δημόσιο χρέος άνω του 130 % του ΑΕΠ. Εκτεταμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις σε χώρες όπως η Ελλάδα, πέραν των ήδη νομοθετημένων μειώσεων των φορολογικών συντελεστών και ορισμένων «στοχευμένων» δαπανών, θα είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση του δημοσιονομικού

[26] Αλιεπτά (2009), Μεταξάς (2008), Μελάς (2009)

ελλείμματος και του χρέους με μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες.

Ήδη, ακόμη και με τα σημερινά επίπεδα ελλείμματος και χρέους, η εκτίναξη των περιθωρίων (spreads) των ελληνικών ομολόγων έναντι των γερμανικών, επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό με σημαντικό κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους. Μεσο-μακροπρόθεσμα το κόστος θα κληθούν να τον πληρώσουν οι φορολογούμενοι πολίτες, που λόγω της ακραίας αντικοινωνικής συμπεριφοράς της εκτεταμένης φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, θα είναι ξανά οι πολίτες μικρού και μεσαίου εισοδήματος.

Η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων αποτελεί το ‘ορθόδοξο’ επιχείρημα ότι σε περιόδους ύφεσης οι κυβερνήσεις θα πρέπει να τονώσουν την οικονομία μέσω αύξησης των δαπανών για υποδομές. Η λύση αυτή απέδωσε για την έξοδο από το μεσοπολεμικό κράχ, αλλά δεν είναι πάντα αποτελεσματική όπως απέδειξε η περίπτωση της Ιαπωνίας τη δεκαετία του 1990. Θα πρέπει όμως να λαμβάνονται υπόψη οι υποδομές και η συγκυρία στην οποία βρίσκεται κάθε χώρα. Επιπλέον, η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων για να μας βοηθήσει να εξέλθουμε από την παρούσα κρίση προϋποθέτει την ύπαρξη επενδυτικών σχεδίων, ώστε η επιτάχυνση υλοποίησής των να έχει άμεσα αποτελέσματα. Δυστυχώς όμως τέτοιες ‘εύκολες’ επενδύσεις είναι σπάνιες ακόμη και για χώρες όπως οι ΗΠΑ ή το Ηνωμένο Βασίλειο, πόσο μάλλον για χώρες του μεσογειακού νότου- ειδικά για την Ελλάδα^[27]. Ο χρόνος που μεσολαβεί από την λήψη της απόφασης για τη χρηματοδότηση ενός έργου υποδομής μέχρι την εκταμίευση των σχετικών κονδυλίων, είναι τέτοιος που δεν θα συμβάλει στην άμεση αντιμετώπιση της κρίσης και ίσως και να λειτουργήσει πληθωριστικά. Επιπλέον, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να επιλεγούν βιαστικά δημόσιες επενδύσεις με κριτήριο τις προτιμήσεις ισχυρών πολιτικών παραγόντων αμφίβολου άμεσου ή μελλοντικού πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος για την κοινωνία.

Μια θετική διάσταση της κρίσης για την Ελληνική οικονομία θα μπορούσε να είναι η εντατικοποίηση των απαραίτητων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Όμως, όλες οι μεταρρυθμίσεις δεν είναι εύκολο να προχωρήσουν σε περιβάλλον κρίσης, γιατί απλά δεν υπάρχουν δημοσιονομικά περιθώρια για να αποζημιωθούν, συνήθως προκαταβολικά, εκείνοι οι οποίοι νιώθουν ότι θίγονται από αυτές.

[27] Αλιεττά (2009), Μεταξάς (2008), Μελάς (2009)

Άλλες μεταρρυθμίσεις όμως, έχουν περισσότερες πιθανότητες να προχωρήσουν, καθώς μπροστά στο «κοινό καλό», που σε περιβάλλον κρίσης γίνεται ευκολότερα αντιληπτό και περισσότερο πειστικό, κάμπτονται οι συντεχνιακές αντιδράσεις.

Ο συνδυασμός κατάλληλης νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής μπορεί να βοηθήσει στην έξοδο της Ελληνικής οικονομίας από την κρίση. Εκείνο όμως που δεν μπορεί να προβλεφθεί είναι το πότε. Είναι βέβαιο πάντως ότι η κρίση για την ελληνική οικονομία θα έχει διάρκεια. Παρά τις γενναίες προσπάθειες αισιοδοξίας που καταβάλλονται, μέρα με την ημέρα γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρο ότι η ελληνική οικονομία εισέρχεται σε μια περίοδο παρατεταμένης ύφεσης. Τα δημοσιονομικά προβλήματα που σχετίζονται με το έλλειμμα και το χρέος αλλά και τα ταμειακά προβλήματα της οικονομίας περιορίζουν τη δυνατότητα ευρύτατης στήριξης της οικονομίας. Στο βάθος της κρίσης στην Ελλάδα βρίσκεται το διαρθρωτικό-θεσμικό πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργεί η Ελληνική οικονομία. Και η μεταρρύθμισή του δεν είναι μόνο πρόβλημα οικονομικό^[28].

[28] Αλιεπτά (2009), Μεταξάς (2008), Μελάς (2009)

Κεφάλαιο 6. Επιπτώσεις της Κρίσης στις Ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ)

6.1 Επιπτώσεις της κρίσης στις επιχειρήσεις στην Ελλάδα γενικά

Η διεθνής οικονομική κρίση βρήκε την ελληνική οικονομία σε μια ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο. Τα σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα της παραγωγικής μας βάσης, τα υψηλά ελλείμματα του δημόσιου τομέα, το αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, η γραφειοκρατία του δημόσιου τομέα κλπ. επιβάρυναν την σταδιακή της ελληνικής οικονομίας στην διεθνή κρίση. Το κράμα της κρίσης αυτής, έχει αρχίσει να πλήττει και τον εγχώριο παραγωγικό κορμό. Οι επιχειρήσεις, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα βρέθηκαν σε ένα νέο, αρνητικό περιβάλλον, με τα χαρακτηριστικά των αγορών να ανατρέπονται ριζικά, τις πιέσεις να εντείνονται και την αβεβαιότητα να κυριαρχεί. Εξαίρεση αποτελούν οι επιχειρήσεις εκείνες, που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον κατασκευαστικό κλάδο, οι οποίες βρέθηκαν σε καταστάσεις πτώσης της δραστηριότητάς τους πίεσης της ζήτησής τους πριν από το από το ξέσπασμα της κρίσης το 2008.

Τα κυριότερα προβλήματα από τα οποία πλήττονται οι Ελληνικές επιχειρήσεις-κυρίως οι μικρομεσαίες- θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής: κυρίαρχο πρόβλημα για όλες τις κατηγορίες των επιχειρήσεων είναι η μείωση της ζήτησης στην εσωτερική και διεθνή αγορά^[29].

Σημαντικό επίσης πρόβλημα είναι η αύξηση των ακάλυπτων επιταγών, οι οποίες για τις επιχειρήσεις δεν περιορίζονται στο μέγεθος των επιταγών που σφραγίζονται, αλλά επεκτείνεται και στις επιταγές εκείνες που όταν διαπιστώνεται ότι είναι ακάλυπτες αντικαθίστανται με νέες, με την ελπίδα, ότι κάποια στιγμή θα καλυφθούν. Το μέγεθος των αντικαθιστόμενων επιταγών εκτιμάται ότι προσεγγίζει το μέγεθος των καταγεγραμμένων ως οριστικά ακάλυπτων. Ειδικά αυτό το στοιχείο, πέραν των άμεσων προβλημάτων που προκαλεί στις επιχειρήσεις διαταράσσει σοβαρά την παράμετρο της εμπιστοσύνης στην αγορά και τις συναλλαγές και μεγαλώνει ακόμη

[29] Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος (υηε)

περισσότερο το ήδη μεγάλο πρόβλημα του περιορισμού της εσωτερικής ζήτησης. Αν συνυπολογιστεί και το γεγονός ότι ένα ποσοστό των επιχειρήσεων διαπιστώνει αδυναμία των πελατών του να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του τότε η κατάσταση γίνεται χειρότερη. Η μεγάλη αβεβαιότητα που υπάρχει επιτείνει ακόμη περισσότερο την αδυναμία των επιχειρήσεων να εξυπηρετήσουν τα προγράμματά τους λόγω προβλημάτων πρόσβασης σε ικανοποιητική χρηματοδότηση μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η αιφνίδια περιστολή της χρηματοδότησης είναι πολύ μεγάλο πρόβλημα το οποίο οδηγεί σε καταστάσεις ασφυξίας από την έλλειψη και το κόστος της χρηματοδότησης. Ήδη, σε έναν μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων έχουν περιοριστεί οι χρηματοδοτήσεις τρεχουσών συμβάσεων ή έχουν αναθεωρηθεί με επαχθέστερους όρους, ενώ οι δανειοδοτήσεις γίνονται με εξαιρετικά επιλεκτικό τρόπο. Οι επιχειρήσεις σήμερα βιώνουν μία πρωτόγνωρη αβεβαιότητα λόγω της έλλειψης ζήτησης, ρευστότητας και εμπιστοσύνης. Συμπερασματικά, θα μπορούσε να λεχθεί ότι βασικό πρόβλημα αγοράς σήμερα είναι πως η εμπιστοσύνη έχει αρχίσει να ελαττώνεται σοβαρά, δεδομένου ότι τόσο οι ακάλυπτες επιταγές όσο και η μη ανταπόκριση των πελατών των επιχειρήσεων στις υποχρεώσεις τους στρεβλώνουν το περιβάλλον και τους όρους των συναλλαγών. Η κατάσταση αυτή επιτείνει την αβεβαιότητα και περιορίζει ακόμη περισσότερο τις συναλλαγές. Η πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης έχει καταστεί ιδιαίτερα δύσκολη, αφού το πιστωτικό σύστημα περιορίζεται σε επιλεκτικές χρηματοδοτήσεις, δημιουργώντας συνθήκες ασφυξίας στις επιχειρήσεις και στην αγορά.

Πλήρης απαισιοδοξία των επιχειρήσεων διατυπώνεται σε όλα τα επίπεδα σχετικά με την ένταση της κρίσης στο μέλλον, η οποία θεωρείται ότι θα ενταθεί ακόμη περισσότερο. Ενθαρυντικό είναι πάντως το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μεγάλων επιχειρήσεων- μέχρι τώρα- δεν επιλέγουν λύσεις που να αφορούν στη μείωση του προσωπικού τους. Αντίθετα, προκρίνουν λύσεις, οι οποίες, υποβοηθούν την διατήρηση των θέσεων απασχόλησης, αλλά μέσω τις ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων.

Πανελλαδική έρευνα της STAT BANK^{[30],[31]} σε 1.338 παραγωγικές και εμπορικές επιχειρήσεις για το 2009 έδειξε πτώση κερδών κατά 25,5% για τις βιομηχανικές εταιρείες και 21% για τις εμπορικές επιχειρήσεις και το 26,5% των παραγωγικών εταιρειών της χώρας με ζημιές. Ανάλογη πανελλαδική έρευνα της ίδιας εταιρείας για το 2010 στις 618 σημαντικότερες (βάσει πωλήσεων) παραγωγικές επιχειρήσεις της χώρας, που δημοσίευσαν ισολογισμό ως τις 18 Μαΐου 2010 δείχνει μείωση πωλήσεων

16,4% και καθαρών κερδών 25,5% για τις μεγάλες μονάδες της ελληνικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, τα συνολικά κέρδη των εν λόγω επιχειρήσεων μειώθηκαν κατά 25,5% - από 1,46 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008 σε 1,09 δισεκατομμύρια ευρώ το 2009. Κατά το 2008 τα συνολικά κέρδη των παραγωγικών επιχειρήσεων είχαν παρουσιάσει αντίστοιχη μείωση, γεγονός που πιστοποιεί την περαιτέρω υποχώρηση των οικονομικών επιδόσεων της μεταποίησης. Η υποχώρηση της κερδοφορίας το 2009 αντικατοπτρίζει μείωση του συνολικού κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων του δείγματος ο οποίος διαμορφώθηκε στα 22,46 δισεκατομμύρια ευρώ το 2009 έναντι 26,88 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008. Δηλαδή μία μείωση πωλήσεων 16,4%. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας και με βάση πάντα τα αποτελέσματα των εταιρειών με συγκρίσιμα στοιχεία προκύπτουν τα ακόλουθα στοιχεία:

Οι μεγάλες παραγωγικές επιχειρήσεις της χώρας λειτούργησαν με μέσο περιθώριο καθαρού κέρδους 4,9%. Εάν δει κανείς την εξέλιξη του μέσου καθαρού περιθωρίου κέρδους θα παρατηρήσει ότι αυτό εμφάνισε μια ελαφρά βελτίωση σε σχέση με το 2008. Έτσι, οι εν λόγω επιχειρήσεις το 2009 εργάστηκαν με ένα περιθώριο κέρδους της τάξεως του 5%, αυτό όμως αφορούσε έναν αισθητά χαμηλότερο κύκλο εργασιών, κάτι που δεν είχε συμβεί το 2008.

Οι δυσκολίες όμως δεν εκφράστηκαν μόνον στα οικονομικά αποτελέσματα των επιχειρήσεων αλλά και στην ελαφρά επιδείνωση της σχέσης ιδίων προς ξένα κεφάλαια. Έτσι, ενώ τα ίδια κεφάλαια εμφάνισαν ελαφρά μείωση 1,6% (διαμορφώθηκαν στα επίπεδα των 16,17 δισεκατομμυρίων ευρώ), οι συνολικές τους υποχρεώσεις αυξήθηκαν κατά 4,5% για να προσεγγίσουν τα 20 δισεκατομμύρια ευρώ.

Από τις 618 επιχειρήσεις του δείγματος, το 73,5% εμφάνισε κέρδη ενώ το 26,5% παρουσίασε ζημιές. Το ποσοστό των ζημιογόνων επιχειρήσεων συνεχίζει να κινείται ανοδικά. Πρακτικά για κάθε 2,8 κερδοφόρες παραγωγικές επιχειρήσεις αναλογούσε 1 ζημιογόνος^[30].

[30] Πανελλαδική έρευνα της STAT BANK ΣΕ 1338 σε παραγωγικές και εμπορικές επιχειρήσεις, Ημερομηνία Δημοσίευσης Τρίτη, 25 Μαΐου 2010.

6.2 Περί μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) – Σταθεροποιητικός ρόλος των ΜΜΕ στην κρίση

Ο μοχλός ανάπτυξης με τις μεγαλύτερες προοπτικές επιτυχίας και μακροβιότερης διάρκειας είναι η μικρή επιχειρηματικότητα που βασίζεται στην αξιοποίηση της γνώσης, των νέων τεχνολογιών και των νέων επιχειρηματικών ευκαιριών. Η κινητήρια δύναμη της μικρής και μεσαίας επιχειρηματικότητας είναι το άτομο ή η ομάδα ατόμων που επιχειρούν για την επίτευξη ενός σκοπού. Η δύναμη της προσωπικής παρέμβασης του επιχειρηματία στην οικονομία και η δημιουργικότητα με την οποία καθημερινά μπολιάζει την κοινωνία είναι τα στοιχεία του καθημερινού αγώνα για επιβίωση και ανάπτυξης της μικρής επιχειρηματικότητας. Το ατομικό στοιχείο, η προσωπικότητα του επιχειρηματία είναι τα βασικά στοιχεία της μικρής επιχειρηματικότητας. Αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της επιχείρησης όσον αφορά την επιχειρηματική στρατηγική και την εσωτερική λειτουργία. Πέρα από τον επιχειρηματία όμως υπάρχουν παράγοντες που επηρεάζουν καθοριστικά την ύπαρξη της επιχείρησης από τη στρατηγική της, μέχρι τις πολιτικές προϊόντων και υπηρεσιών, τις συνθήκες λειτουργίας της, την αποτελεσματικότητά της, την δημιουργικότητά της και την εν γένει πορεία της. Οι παράγοντες αυτοί να ομαδοποιηθούν σε ορισμένες βασικές κατηγορίες όπως: το κράτος, οι εργαζόμενοι, οι πελάτες, οι προμηθευτές, το περιβάλλον (φυσικό, ιστορικό, πολιτιστικό) και το γενικό πλαίσιο της κοινωνίας μέσα στην οποία ασκείται η μικρή επιχειρηματικότητα. Οι παράγοντες αυτοί είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την επιχείρηση η οποία δεν υφίσταται χωρίς αυτούς. Η επιχειρηματικότητα χαρακτηρίζει όλες τις φάσεις της κοινωνικής εξέλιξης, ποικίλει όμως ως προς τις επιδράσεις της στη κοινωνία όπως ακριβώς και τα άτομα ως κοινωνικά όντα.

Η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα διακρίνεται σε πολύ μικρή, μικρή και μεσαία. Κάθε επίπεδο ορίζεται από τον αριθμό επιχειρήσεων και επιχειρηματιών (συνήθως μεγάλο) που ανήκουν στον κλάδο και από τον αριθμό εργαζομένων ανά επιχείρηση (συνήθως μικρό). Επίσης χαρακτηρίζεται από μικρή κοινωνική και οικονομική εμβέλεια της κάθε επιχείρησης, τόσο σε επίπεδο επίδρασης στην κοινωνία όσο και στο πολιτικό και επικοινωνιακό επίπεδο. Συλλογικά όμως αποτελούν την ραχοκοκαλιά της οικονομίας: είναι ένα δυναμικό τμήμα της οικονομίας, που σε ευρωπαϊκό επίπεδο: αντιπροσωπεύουν το 99,8% όλων των επιχειρήσεων, αριθμούν 23 εκατομμύρια επιχειρήσεις, συνεισφέρουν μέχρι και το 60% στο ΑΕΠ της ΕΕ και

δημιουργούν πάνω από το 80% των νέων θέσεων εργασίας. Περαιτέρω η μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα ως φορέας ανάπτυξης δημιουργεί θέσεις εργασίας και παραγωγής πλούτου με δικαιότερη κατανομή και αναδεικνύεται ως σημαντικός παράγοντας κοινωνικής συνοχής και προοπτικής εξόδου από τη κρίση. Σε αντίθεση με τις μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες με δομημένες ιεραρχίες, εσωτερικές στρατηγικές και με συμφέροντα που δεν συμβαδίζουν πάντα με τα γενικότερα κοινωνικά και οι οποίες (μέχρι στιγμής) δεν ανταποκρίνονται θετικά στη κρίση περιορίζοντας τις επενδύσεις και το προσωπικό τους μέχρις ότου να ανακάμψει η ζήτηση και να διαμορφωθούν θετικές συνθήκες για επενδύσεις και αύξηση παραγωγής η μικρομεσαία επιχείρηση είναι υποχρεωμένες, έστω και για λόγους επιβίωσης, να συνεχίσουν την παραγωγή τους διατηρώντας το προσωπικό τους, το οποίο είναι έτσι κι' αλλιώς μικρό. Ο μεγάλος αριθμός τους όμως και η αναγκαστική τήρηση ενός ελαχίστου επιπέδου παραγωγής σταθεροποιεί την απασχόληση, τη ζήτηση και την επένδυση, σταθεροποιώντας έτσι τη συνολική οικονομική δραστηριότητα.

6.3 Θέση των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση^[31]

Οι ΜΜΕ είναι η σπονδυλική στήλη του επιχειρηματικού κλάδου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι 23 εκατ. μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις της ΕΕ προσφέρουν 75 εκατ. θέσεις εργασίας και αντιστοιχούν στο 99% του συνόλου των επιχειρήσεων. Με βάση την αρχή «πρώτα σκέψου σε μικρή κλίμακα» η ΕΕ διαμορφώνει τους κανόνες που διέπουν τις κρατικές ενισχύσεις ώστε να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των ΜΜΕ. Προωθεί επίσης τη συμμετοχή των ΜΜΕ σε σχέδια έρευνας και καινοτομίας και τη μείωση της γραφειοκρατίας για τις μικρές επιχειρήσεις και τα χρηματοδοτικά προγράμματα που απευθύνονται ειδικά στις ΜΜΕ. Συνολικά, πρόκειται να διατεθούν για τέτοια προγράμματα 3 δις ευρώ κατά τη χρηματοδοτική περίοδο 2007-2013. Οι προτεραιότητες της πολιτικής είναι η ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος και των δεξιοτήτων, η βελτίωση της πρόσβασης των ΜΜΕ στις αγορές (συμπεριλαμβανομένων των συμβάσεων του δημοσίου), ο περιορισμός της γραφειοκρατίας, η βελτίωση του δυναμικού ανάπτυξης των ΜΜΕ (με την τόνωση της ικανότητάς τους για έρευνα και καινοτομία), η ενίσχυση του διαλόγου και των διαβουλεύσεων και ο συνυπολογισμός των αναγκών των ΜΜΕ κατά τη χάραξη πολιτικής.

Το δίκτυο κέντρων αναμετάδοσης καινοτομίας σε 32 ευρωπαϊκές χώρες και τη Χιλή, με μερική χρηματοδότηση από την Επιτροπή, βοηθά τις ΜΜΕ να αναζητήσουν εταίρους για σχέδια έρευνας και καινοτομίας. Οι ευρωθυρίδες ενημέρωσης σε 45 χώρες, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών, παρέχουν πληροφορίες για πολιτικές και ευκαιρίες που αφορούν τις ΜΜΕ.

Με το Σχέδιο Δράσης της για την Επιχειρηματικότητα, η Επιτροπή:

- προωθεί μια πιο επιχειρηματική στάση
- ενθαρρύνει στα σχολεία τη διαπαιδαγώγηση που προάγει τις αρχές της επιχειρηματικότητας
- προωθεί βελτιώσεις στην κοινωνική ασφάλιση για τις μικρές επιχειρήσεις,
- ενθαρρύνει περισσότερα άτομα να συστήσουν επιχειρήσεις,
- προωθεί εξατομικευμένα μέτρα στήριξης για τις γυναίκες και τις εθνικές

[31] Πανελλαδική έρευνα της STAT BANK ΣΕ 1338 σε παραγωγικές και εμπορικές επιχειρήσεις, Ημερομηνία Δημοσίευσης Τρίτη, 25 Μαΐου 2010

μειονότητες,

- βοηθά τις ΜΜΕ να αναπτυχθούν και να γίνουν πιο ανταγωνιστικές με τη βελτίωση της ροής της χρηματοδότησης και με τη μεθόδευση ενός περιβάλλοντος φιλικότερου προς τις ΜΜΕ.

Η Επιτροπή συνεργάζεται στενά με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων για την ενθάρρυνση της ανάπτυξης των μικρών επιχειρήσεων. Η βιωσιμότητα δεν παραβλέπεται. Για παράδειγμα, η Ευρώπη αποτελεί τον τουριστικό προορισμό με τους περισσότερους επισκέπτες στον κόσμο. Αυτό απαιτεί μια προσέγγιση που δεν θα υπονομεύει την ανάπτυξη μιας σημαντικής βιομηχανίας υπηρεσιών ή δεν θα αποτρέπει τους ανθρώπους από το να κάνουν τις διακοπές της επιλογής τους, αλλά θα προστατεύει τους φυσικούς πόρους και το περιβάλλον, ώστε η ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών να μην καταστρέφει την ίδια την κληρονομιά στην οποία στηρίζεται ο κλάδος. Η βιώσιμη αύξηση όμως δεν αποτελεί θέμα για τους σχεδιαστές πολιτικής της ΕΕ μόνο. Κάθε επιχείρηση φέρει την ευθύνη για την άσκηση υπεύθυνων από κοινωνική και περιβαλλοντική άποψη πολιτικών ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρέχει χρηματοδότηση για την προώθηση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

6.4 Το προφίλ των Ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων

Από έκθεση για τα προβλήματα των ΜΜΕ που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Εθνικού Παρατηρητηρίου ΜΜΕ προκύπτει ότι έξι στους δέκα μικρομεσαίους επιχειρηματίες στην Ελλάδα βλέπουν το περιβάλλον στο οποίο καλούνται να αναπτύξουν δράση φτωχό σε επιχειρηματικές ευκαιρίες. Μία στις δύο ελληνικές ΜΜΕ, όταν αντιμετωπίζει μείωση των πωλήσεων καταφεύγει στην άμυνα. Αντί να προσπαθήσει να αναβαθμίσει τα προϊόντα της για να αποθαρρύνει ανταγωνιστές, μειώνει την παραγωγή. Μόνο μία στις τέσσερις αντεπιτίθεται, αναβαθμίζοντας τα προϊόντα της ή ρίχνοντας νέα στην αγορά. Αντίθετα, στην Ευρώπη, μία στις δύο αντιδρά επιθετικά. Εξάλλου, η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα είναι ως επί το πλείστον «επιχειρηματικότητα ανάγκης», λόγω κυρίως έλλειψης θέσεων εργασίας, αν και υπάρχει τάση αλλαγής, με τους νέους υποψήφιους επιχειρηματίες να επιδιώκουν πλέον και ευκαιρίες. Οι ελληνικές ΜΜΕ δεν θεωρούνται σε γενικές γραμμές ανταγωνιστικές, με εξαίρεση κάποιες εναλλακτικού τουρισμού, μεταφορών, εξειδικευμένων προϊόντων. Η Ελλάδα είναι πρώτη στην ΕΕ-27 στην αυτοαπασχόληση και 6η σε συνολική ροπή στην επιχειρηματικότητα.

Σχετικά με το προφίλ του επιχειρηματία η ίδια έκθεση διαπιστώνει ότι:

- μόνο ένας στους τέσσερις νέους επιχειρηματίες είναι γυναίκα
- με βάση τους άνδρες επιχειρηματίες, η Ελλάδα κατατάσσεται 4η στην Ευρώπη (πάνω από τον μέσο όρο), ενώ, αν συμπεριληφθούν οι γυναίκες «πέφτει» στη 12η θέση
- ένας στους δύο επιχειρηματίες στην Ελλάδα (νέοι και υφιστάμενοι) είναι άνω των 45 ετών (πρώτη θέση στην Ευρώπη σε αυτές τις ηλικίες)
- η ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μικρότερες ηλικίες κυμαίνεται σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με την ΕΕ. Ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων δεν επηρεάζεται έντονα από το εκπαιδευτικό επίπεδο
- οι Ελληνικές ΜΜΕ (σε ποσοστό 90% προσωπικές, ομόρρυθμες ή ετερόρρυθμες και μόνο 5% ΑΕ/ΕΠΕ) εδρεύουν κυρίως στην Αττική (35% του συνόλου, αλλά με 67% του παραγόμενου τζίρου) και στην Κ.Μακεδονία (17,5% και 11% αντίστοιχα).

Το μάρκετινγκ που βασίζεται στην εγγύτητα με τον πελάτη φαίνεται ότι αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιτυχίας.

Με άριστα το 10, οι 500 από τις επιχειρήσεις του δείγματος, με επιδόσεις καλύτερες του ανταγωνισμού, βαθμολογήθηκαν ως εξής: 9,3 στο μάρκετινγκ, 9,2 στο επίπεδο εξυπηρέτησης, 9 στην ποιότητα, 8,8 στην τεχνογνωσία και 8,5 στην οργάνωση.

Πάντως, τόσο οι 500 «πρωταγωνιστές» του ανταγωνισμού, όσο και οι 286 επιχειρήσεις με μεσαίες/κατώτερες αποδόσεις, συγκέντρωσαν χαμηλή βαθμολογία στον τομέα καινοτομία (οι πρώτες 6,7 και οι δεύτερες 5,1).

Οι ίδιες οι ΜΜΕ, πάντως, θεωρούν ότι, ήδη, τα «πηγαίνουν καλά» σε τομείς σχετικούς με την ανταγωνιστικότητα: το 86% θεωρεί ότι παρέχει προϊόντα υψηλής ποιότητας, 76% ότι θέτει μακροπρόθεσμους στόχους ανάπτυξης, 72% ότι ανταποκρίνεται γρήγορα στις αλλαγές και 62% ότι αξιοποιεί πλήρως τις τεχνολογίες πληροφορικής. Δραστικά διαφορετικές απόψεις έχουν, πάντως, οι συλλογικοί φορείς των ΜΜΕ (πχ. επιμελητήρια) καθώς δηλώνουν ότι μικρό ποσοστό των επιχειρήσεων είναι έτοιμο να αντιμετωπίσει τις εξελίξεις, ενώ λείπει ο μακροχρόνιος σχεδιασμός.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, τα περισσότερο χρησιμοποιούμενα ποσοτικά κριτήρια για τον ορισμό μιας επιχείρησης ως ΜΜΕ είναι πρωτίστως ο αριθμός των απασχολούμενων και κατά δεύτερον ο κύκλος εργασιών. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), σύμφωνα με την Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (αρ. L107/8, 30-4-96), ως ΜΜΕ ορίζεται εκείνη η επιχείρηση που κατέχει τις ακόλουθες ιδιότητες:

- απασχολεί μέχρι 250 άτομα κατά ανώτατο όριο και είτε έχει ετήσιο κύκλο εργασιών που δεν υπερβαίνει τα 40 εκατομμύρια ευρώ, είτε έχει σύνολο ισολογισμού που δεν υπερβαίνει τα 27 εκατομμύρια ευρώ
- στο κεφάλαιο δεν συμμετέχει με ποσοστό που υπερβαίνει το 25% μια ή περισσότερες επιχειρήσεις που δεν πληρούν τον ορισμό αυτό, πλην δημοσίων εταιρειών χαρτοφυλακίου, εταιρειών επιχειρηματικού κεφαλαίου, ή, εφόσον δεν ασκείται έλεγχος, θεσμικών επενδυτών.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον ΕΟΜΜΕΧ, θεωρούνται ως ΜΜΕ όσες επιχειρήσεις απασχολούν μέχρι 100 άτομα προσωπικό. Εάν λαμβάνονταν υπόψη ο ορισμός ΜΜΕ της Ε.Ε., θα περιλαμβανόταν σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις, καθόσον το 99% των επιχειρήσεων απασχολεί το πολύ 50 άτομα. Η ΜΜΕ στην Ελλάδα είναι συνήθως μια οικογενειακή επιχείρηση της οποίας η διοίκηση ταυτίζεται με την κυριότητα και τη καθημερινή διαχείριση. Η Τράπεζα της Ελλάδος για λόγους χρηματοδότησης από το ειδικό κεφάλαιο της Ν.Ε. 197/11/78 χαρακτηρίζει ως

μεταποιητική ΜΜΕ την επιχείρηση αυτή που το ανώτατο ύψος του μέσου κύκλου εργασιών της τελευταίας τριετίας δεν υπερβαίνει τα 2.500.000 ευρώ.

Η Ελλάδα είναι κυριολεκτικά η χώρα των ΜΜΕ, αφού οι επιχειρήσεις με λιγότερα από 100 άτομα προσωπικό αποτελούν το 99,8% του συνόλου των επιχειρήσεων και απασχολούν περίπου 60% του εργατικού δυναμικού του δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Σημαντικότερη είναι η θέση των «μικρών» επιχειρήσεων, οι οποίες απασχολούν μέχρι και 10 άτομα προσωπικό, καθόσον αποτελούν το 96,3% του συνόλου των επιχειρήσεων, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία του ΕΟΜΜΕΧ. Η συμβολή των ΜΜΕ στην απασχόληση είναι σημαντική. Όπως προκύπτει από στοιχεία της ΕΣΥΕ, κατά την περίοδο 1978-88 η μέση ετήσια μεταβολή της απασχόλησης ήταν υψηλότερη στις ΜΜΕ (+2,0%) από την αντίστοιχη στις μεγάλες επιχειρήσεις (-1,0%). Από στοιχεία του ICAP προκύπτει ότι και κατά το χρονικό διάστημα 1988-96 υπάρχει αύξηση των ΜΜΕ σε βάρος των μεγάλων επιχειρήσεων και ως προς τον αριθμό των επιχειρήσεων και ως προς τον αριθμό των απασχολούμενων σε αυτές. Είναι αξιοσημείωτο ότι η μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης προήλθε από την κατηγορία των μικρών επιχειρήσεων

Οι ΜΜΕ στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς έχουν δυσκολίες πρόσβασης στο τραπεζικό σύστημα λόγω του υψηλότερου κινδύνου που τις χαρακτηρίζει, έλλειψης επαρκών εγγυήσεων αλλά και λόγω του οικογενειακού τους χαρακτήρα. Περιορισμένη πρόσβαση έχουν επίσης και στις κεφαλαιαγορές. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι ΜΜΕ καταλήγουν στο βραχυπρόθεσμο δανεισμό και στις πιστώσεις των προμηθευτών για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες τους για κεφάλαιο κίνησης. Λίγες είναι οι ΜΜΕ που εφαρμόζουν τη χρηματοδοτική μίσθωση (leasing), τη σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων (factoring) και το επιχειρηματικό κεφάλαιο υψηλού κινδύνου (venture capital) ως εναλλακτικές λύσεις εξεύρεσης κεφαλαίων. Κατά συνέπεια, οι επιχειρήσεις αυτές έχουν μεγάλη δυσκολία στην ανάπτυξη επενδυτικών προγραμμάτων μεγάλης εμβέλειας.

Οι ΜΜΕ δεν χρησιμοποιούν στρατηγικό προγραμματισμό καθώς και άλλες τεχνικές σύγχρονης διοίκησης, όπως στρατηγικές συμμαχίες, ολική ποιότητα παραγωγής, ανταγωνιστική σύγκριση, μέτρηση ικανοποίησης πελατών κ.λπ. Υστερούν επίσης των μεγάλων επιχειρήσεων στο μάρκετινγκ, στην ανάπτυξη εξαγωγικής δραστηριότητας, σε έρευνα και ανάπτυξη, στην αποτελεσματική χρήση εξωτερικών πηγών πληροφόρησης, στην πρόσβαση στις πηγές παραγωγής πρώτων υλών και στις συνεργασίες. Έχουν υψηλά ποσοστά δημιουργίας νέων επιχειρήσεων,

αλλά και υψηλά ποσοστά θνησιμότητας (50%) ιδιαίτερα κατά τα πρώτα 3-5 έτη της ζωής τους. Η κεφαλαιακή σύνθεση υποδηλώνει χαμηλό μακροπρόθεσμο δανεισμό και υψηλή επιβάρυνση με βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις (τραπεζικά δάνεια και πιστώσεις προμηθευτών) τα οποία όμως δίνουν ικανοποιητικό δείκτη χρέους (ο δείκτης ξένα κεφάλαια προς σύνολο ενεργητικού είναι μικρότερος από 66%). Το αποτέλεσμα αυτό συμφωνεί με τη συμπεριφορά των ΜΜΕ διεθνώς και οφείλεται κυρίως στη δυσκολία πρόσβασης των ΜΜΕ στο τραπεζικό δανεισμό, στο απαγορευτικά υψηλό κόστος έκδοσης μετοχών μικρής κεφαλαιοποίησης και στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των ΜΜΕ. Οι χρηματοοικονομικά δυναμικές ΜΜΕ χαρακτηρίζονται επίσης από μικρό χρόνο ανακύκλωσης αποθεμάτων. Τέλος, η αποδοτικότητα, μετρούμενη ως καθαρό περιθώριο κέρδους, απόδοση ιδίων κεφαλαίων και απόδοση συνολικών επενδεδυμένων κεφαλαίων, θεωρείται ικανοποιητική μόνο για τις δυναμικές ΜΜΕ.

Οι ΜΜΕ στην Ελλάδα συνολικά αριθμούν περίπου τις 770.000, με κατά μέσο όρο 2 απασχολούμενους ανά επιχείρηση. Από αυτές οι περισσότερες κατατάσσονται στην κατηγορία πολύ μικρές επιχειρήσεις (δηλαδή έως 10 εργαζόμενους) και έχουν έντονα οικογενειακό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων. Σύμφωνα με στοιχεία το 20% των ΜΜΕ στην Ελλάδα κλείνει κατά το δεύτερο χρόνο λειτουργία τους ενώ το 50% κλείνει 5-7 χρόνια μετά από την ίδρυσή τους. Συγγενής με την Ελλάδα κατανομή, παρουσιάζουν η Ιταλία, Ισπανία Πορτογαλία. Η κατανομή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα και στην ΕΕ-19 το έτος 2003 φαίνεται στον πίνακα 23

Πίνακας 23 Κατανομή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα και στην ΕΕ-19

Μέγεθος Επιχείρησης	ΕΛΛΑΔΑ		ΕΕ-19	
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
Πολύ μικρή 0 - 10 εργαζόμενοι	752.000	97,66%	17.820.000	92,50%
Μικρή 9 < 50 εργαζόμενοι	16.000	2,08%	1.260.000	6,50%
Μεσαία 49 < 250 εργαζόμενοι	2.000	0,26%	180.000	1,00%
Σύνολο	770.000	100%	19.260.000	100%

Πηγή: Observatory of European SME's in Europe 2003^[32]

6.5 Επιπτώσεις της κρίσης στις Ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις

Περισσότερες από 1.500 επιχειρήσεις μεταποίησης και υπηρεσιών (ΑΕ και ΕΠΕ) έχουν ήδη μετεγκατασταθεί σε γειτονικές στην Ελλάδα χώρες αναφέρει σε ανακοίνωσή της η Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) και σημειώνει ότι η μετεγκατάσταση των ελληνικών επιχειρήσεων θα προκαλέσει ακατάσχετη αιμορραγία στην ελληνική αγορά, αφού οι επιχειρηματίες όχι μόνο θα στερήσουν από έσοδα την οικονομία μας, αλλά δεν πρόκειται να επαναπατρίσουν τα κέρδη τους, αφού για την επιστροφή κεφαλαίων θα πρέπει να πληρώσουν επιπλέον φόρο 5%. Η ΕΣΕΕ επισημαίνει ότι 7 στις 10 επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, 5 στις 10 έχουν διαχειρίσιμα προβλήματα, 2 στις 10 έβαλαν λουκέτο και αρκετοί είναι οι έμποροι που για να αποφύγουν το κλείσιμο σκέπτονται τη φυγή. "Δυστυχώς μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις, κερδοφόρες και μη, αντί να επενδύσουν στην έδρα τους και στην χώρα που αναπτύχθηκαν, μεταναστεύουν αλλού πριν κλείσουν, πριν υπαχθούν στο άρθρο 99 και πριν αδειάσουν τα ταμεία τους" σημειώνει η ΕΣΕΕ και προσθέτει ότι "την ίδια στιγμή η περιοριστική πολιτική που ακολουθείται στην ελληνική οικονομία όχι μόνο δεν διευκολύνει τη διαμόρφωση ενός αισιόδοξου κλίματος, αλλά στην ουσία οδηγεί την ελληνική οικονομία και κοινωνία σε επιδείνωση"

Η κρίση, όπως συμπεραίνει η ΕΣΕΕ, πλήττει με σφοδρότητα τους μικρομεσαίους επιχειρηματίες του εμπορίου και ιδιαίτερα τους αυτοαπασχολούμενους με προσωπικό. Μέσα στο 2010 82.500 εργαζόμενοι βγήκαν στην ανεργία, με 45.000 λιγότερους εργοδότες, ενώ 15.000 απασχολούμενοι έχασαν τη δεύτερη δουλειά τους. Οι υποαπασχολούμενοι μαζί με τους άνεργους έφτασαν συνολικά τους 815.000, οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου έφτασαν τις 344.000, αυξημένες κατά 4.000 από το 2009, 25.000 προστέθηκαν στους μακροχρόνια άνεργους ενώ οι άνεργοι άνω του ενός έτους ξεπέρασαν τους 277.000. Πάνω από 200.000 νοικοκυριά, ποσοστό 10%, δεν έχουν εισόδημα από εργασία, καθώς κανένα από τα μέλη τους δεν εργάζεται.

Η Ελληνική οικονομία παραμένει σε ύφεση εξαιτίας των μέτρων λιτότητας και των δυσμενών χρηματοπιστωτικών συνθηκών. Η μεταποίηση βυθίστηκε τον Οκτώβριο 2010 σε μεγαλύτερη ύφεση. Η απασχόληση στον μεταποιητικό τομέα κατέγραψε νέα μείωση τον Οκτώβριο 2010, με ποσοστό μεγαλύτερο του 18% των μελών του πάνελ να αναφέρει περικοπές των θέσεων εργασίας ως αποτέλεσμα του χαμηλού φόρτου εργασίας και του αυξανόμενου κόστους. Αν και παραμένει πάνω

από το όριο των 50 μονάδων, ο δείκτης δραστηριότητας στη μεταποίηση έχει σημειώσει σημαντική υποχώρηση τον Οκτώβριο 2010 από την τιμή των 57,6 μονάδων που καταγράφηκε τον Απρίλιο 2010. Οι τιμές πωλήσεων τον Οκτώβριο 2010 μειώθηκαν με έντονο ρυθμό για 25ο συνεχή μήνα, καθώς οι Έλληνες κατασκευαστές δεν μπόρεσαν να αυξήσουν τις τιμές λόγω της χαμηλής ζήτησης και του έντονου ανταγωνισμού.

Από έρευνα που διεξήγαγε η εταιρία MARC ΑΕ για λογαριασμό του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Αθηνών (ΒΕΑ) σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 480 επιχειρήσεων-μελών του στο διάστημα 14-15 Ιουλίου 2009, με στόχους την καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις-μέλη του ΒΕΑ, προκύπτει ότι:

- οκτώ στις δέκα μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις δηλώνουν ότι έχουν επηρεαστεί από την οικονομική κρίση με σημαντικότερα προβλήματα την μείωση του τζίρου και την καθυστέρηση των πληρωμών από τους πελάτες τους
- 84% των ΜΜΕ δηλώνουν μείωση του τζίρου τους σε σχέση με πέρυσι, με το 40% των επιχειρήσεων να δηλώνουν ότι θα κλείσουν το έτος με ζημιές,
- η καθυστέρηση στην είσπραξη οφειλών από τους πελάτες τους ξεπερνά για το 56,4% τους τρεις μήνες ενώ πάνω από 6 μήνες περιμένουν για να πληρωθούν το 16,2%
- το 26,4% του δείγματος δηλώνει ότι έχει προχωρήσει σε απολύσεις το τελευταίο εξάμηνο, και ένα 21,8% να μην αποκλείει καθόλου τις περικοπές προσωπικού στο άμεσο μέλλον ως λύση ανάγκης
- το 36,6% να μην αποκλείουν το ενδεχόμενο του λουκέτου το 2010
- το 84% των μελών του ΒΕΑ παρατηρεί μείωση του τζίρου της επιχείρησής τους το τελευταίο διάστημα σε σχέση με πέρυσι, ενώ αύξηση δηλώνει μόνο το 4%
- η μέση μείωση στον τζίρο των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων είναι της τάξης του 35,36%, ενώ ένα εξάμηνο πριν η μείωση ήταν της τάξης του 33,2%
- μείωση του τζίρου έως 20% αναφέρει το 24,1% των επιχειρήσεων, από 20% έως 35% αναφέρει το 25,1%, από 35% έως 50% αναφέρει το 20,5%, ενώ μείωση πάνω από 50% του τζίρου δηλώνει το 15,3% των επιχειρήσεων. Καμία αξιοσημείωτη διαφορά σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο ανέφερε το 7,8%, ενώ ο αριθμός των επιχειρήσεων που έχουν πτώση του τζίρου μεγαλύτερη του 50% έχει την μεγαλύτερη αύξηση (από 9,4% σε 15,3%).

Όσον αφορά τις προβλέψεις για το συνολικό τζίρο του 2009 σε σχέση με εκείνον του 2008 τα ευρήματα της MARC ΑΕ δείχνουν ότι το 82% των ερωτηθέντων

εκτίμησε ότι θα υπάρχει μείωση τζίρου, ενώ μόνο το 6,1% εκτίμησε αύξηση. Περαιτέρω η έρευνα αναφέρει ότι το 40% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων εκτιμά ότι θα κλείσει το έτος με ζημιές, το 22% θεωρεί ότι οι ζημιές θα είναι μεγάλες ενώ το 18% πιστεύει ότι θα είναι μικρότερες. Το 9,2% δηλώνει ότι δεν περιμένει ούτε κέρδη ούτε ζημιές, ενώ το 45,1% εκτιμά ότι θα κλείσει με κέρδη και μόνο το 2,3% θεωρεί ότι θα κλείσει τη χρονιά με αυξημένα κέρδη.

Η μελέτη αποκαλύπτει ότι ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που δηλώνουν ότι αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις μέλη του ΒΕΑ είναι η καθυστέρηση στην είσπραξη οφειλών από τους πελάτες τους. Συγκεκριμένα πάνω από τις μισές (52,4%) δηλώνει ότι σε σχέση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους, ο χρόνος εξόφλησης έχει αυξηθεί. Πάνω από τρεις μήνες περιμένουν για να πληρωθούν σχεδόν 6 στις 10 επιχειρήσεις (56,4%), ενώ πάνω από 6 μήνες αναμονή έχει το 16,2%. Το πρόβλημα παρουσιάζεται εντονότερο στις μεγάλες επιχειρήσεις (ΕΠΕ και ΑΕ) όπου το 44% αναγκάζεται να περιμένει περισσότερο από ένα εξάμηνο για να εισπράξει τις οφειλές του. Το 26,4% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έχει προχωρήσει σε μείωση του προσωπικού του το τελευταίο εξάμηνο. Το πρόβλημα παρουσιάζεται πιο έντονο στις ΕΠΕ και ΑΕ. Το 21,8% ανησυχεί ότι μπορεί στο μέλλον να αναγκαστεί να προχωρήσει σε μείωση του προσωπικού του. Το 7,8% θεωρεί ότι σίγουρα θα αναγκαστεί ενώ το 14% ανησυχεί λιγότερο. Το ποσοστό όσων σκέφτονται να μειώσουν το προσωπικό τους εκτοξεύεται στο 33,1% από 21,8% όταν η ανάλυση περιλαμβάνει μόνο τις επιχειρήσεις που απασχολούν προσωπικό. Το Νοέμβριο του 2008 το αντίστοιχα ποσοστό ήταν 49,8%, κάτι που δείχνει ότι ένα μεγάλο μέρος όσων σκέφτονταν να προχωρήσουν σε απολύσεις, το έκανε τελικά πράξη το πρώτο 6μηνο του 2009. Το 36,6% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι με τις υπάρχουσες συνθήκες και τις προοπτικές της κρίσης όπως διαμορφώνονται, είναι πιθανό το ενδεχόμενο η επιχείρησή τους να έχει πρόβλημα λειτουργίας την επόμενη χρονιά. Το 18,4% θεωρεί πολύ πιθανό το να αναγκαστεί να κλείσει μέσα στο 2010, ενώ αρκετά πιθανό ενδεχόμενο εκτιμά το 18,2%. Με κριτήριο τη νομική μορφή της επιχείρησης, σε πιο δύσκολη θέση φαίνεται να είναι οι ΕΠΕ και ΑΕ, ενώ έπονται οι ατομικές επιχειρήσεις και οι ΟΕ και ΕΕ. Η έρευνα δείχνει αβεβαιότητα και απαισιοδοξία για τη διάρκεια της κρίσης. Το 37,9% εκτίμησε ότι η Ελλάδα θα βγει από την κρίση μέχρι το τέλος του 2010, το 37,5% βλέπει τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης μετά το 2011, ενώ ένας στους τέσσερις ερωτώμενους αδυνατεί να διακινδυνεύσει κάποια πρόβλεψη.

Σχετικά με τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ μελέτη της Newsroom STAT BANK^[31] αποκαλύπτει ότι το 53% των επιχειρήσεων, ιδίως των μικρότερων, ουδέποτε έχουν υποβάλει αίτηση για χρηματοδότηση από εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα. Ερωτηθείσες γιατί δεν υπέβαλαν αιτήσεις, απάντησαν ότι δεν γνώριζαν προγράμματα που να τις αφορούν (37%), θεώρησαν χρονοβόρα τη διαδικασία (23%), ήταν σίγουρες ότι δεν θα ελάμβαναν χρηματοδότηση (13%) και αγνοούσαν τι έπρεπε να κάνουν διαδικαστικά (10%). Το 73% ζητά καλύτερη πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης, καθώς σήμερα το μεγαλύτερο μέρος των κεφαλαίων για την εκκίνηση επιχείρησης προέρχεται από τα προσωπικό ή τα οικογενειακά διαθέσιμα των υποψήφιων επιχειρηματιών. Εξάλλου, τα δύο τρίτα των ΜΜΕ εκτιμούν ότι ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης θα συνέβαλε σημαντικά στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και το 76% ζητά βελτίωση της συμβουλευτικής υποστήριξης από το Δημόσιο. Στην κατηγορία επιχειρήσεων με προσωπικό 0-4 άτομα, μόνο 4 στις 10 υπέβαλαν αιτήσεις χρηματοδότησης από τέτοια προγράμματα, ενώ η αναλογία ανεβαίνει σε 6 προς 10, στις μεγαλύτερες (με 10-49 και 50-249 εργαζομένους).

6.6 Προτάσεις για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων

Ο Σύνδεσμος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος κατέθεσε ανοιχτή πρόταση συνεργασίας προς τον EOMMEX για το σχεδιασμό εξειδικευμένων δράσεων ενίσχυσης της εξωστρέφειας και της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών ΜΜΕ που αφορά βελτιώσεις σε θέματα φορολογικών-κοινωνικών και ασφαλιστικών επιβαρύνσεων, διοικητικές δυσκολίες-γραφειοκρατία, αντίξοο χρηματοδοτικό περιβάλλον-δυσκολία ανεύρεσης κεφαλαίου εκκίνησης, φόβος επιχειρηματικής αποτυχίας, έλλειψη επιχειρηματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, δυσκολίες μετεξέλιξης των οικογενειακών επιχειρήσεων. Οι προτάσεις των επιχειρήσεων κινούνται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων μεσοπρόθεσμα.

Η πρώτη πρόταση αφορά την παρέμβαση του κράτους με εγγυήσεις του προς το πιστωτικό σύστημα, ώστε να διασφαλιστεί η απαραίτητη ρευστότητα. Είναι εμφανές πλέον το πρόβλημα της ασφυξίας που υφίστανται οι επιχειρήσεις, εξ αιτίας της αδυναμίας τους να έχουν πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις. Ως πρώτη προτεραιότητα οι επιχειρήσεις θέτουν- με επικεφαλής τις επιχειρήσεις των καταναλωτικών αγαθών που έχουν μεγαλύτερη και αμεσότερη ανάγκη σε κεφάλαια κίνησης- είναι η μεσολάβηση του κράτους με εγγυήσεις, ώστε να εξασφαλίσουν την δυνατότητα άντλησης τραπεζικών κεφαλαίων. Ακόμα πάντως οι προτάσεις των επιχειρήσεων για ενίσχυσή τους μέσω των πιστωτικών ιδρυμάτων δεν έχει ακόμη βρεί απήχηση. Αλλά υπάρχουν φόβοι ότι και αν ακόμα εφαρμοστούν τέτοια μέτρα τότε θα είναι αργά για αρκετές επιχειρήσεις, ή θα αφορά περιορισμένο αριθμό δραστηριοτήτων.

Η δεύτερη πρόταση αφορά την εξόφληση από το κράτος των οφειλών του από δημόσια έργα, προμήθειες υλικού υγείας, αναλώσιμων υλικών, επιχορηγήσεων του αναπτυξιακού νόμου και έγκαιρη επιστροφή του ΦΠΑ στις εξαγωγικές επιχειρήσεις. Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων θεωρεί ότι μια άμεση ένεση ρευστότητας προς τις επιχειρήσεις θα ήταν η εξόφληση των χρεών του κράτους και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης προς την αγορά, που αφορούν ολόκληρους κλάδους ή και μεγάλες ομάδες δραστηριοτήτων. Το κράτος, ως αγοραστής προϊόντων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών έχει δημιουργήσει υποχρεώσεις πρωτογενώς στους προμηθευτές του και δευτερογενώς σε μία ευρεία κοινότητα επιχειρήσεων που συνεργάζονται με αυτούς είτε ως υπεργολάβοι, είτε ως προμηθευτές στις οποίες δεν είναι συνεπές. Άλλες κατηγορίες υποχρεώσεων του κράτους προς τις επιχειρήσεις προκύπτουν από την μεγάλη αργοπορία στην καταβολή των δημοσίων

επιχορηγήσεων που αφορούν την ενίσχυση επενδυτικών πρωτοβουλιών μέσω του αναπτυξιακού νόμου ή μέσω των τομεακών προγραμμάτων. Οι επιχειρήσεις της κατηγορίας αυτής έχουν πραγματοποιήσει και έχουν ολοκληρώσει επενδύσεις, στις οποίες είχαν υπολογίσει την έγκαιρη καταβολή της αναλογούσας επιχορήγησης, που όμως, υπάρχουν περιπτώσεις αυτή να αργεί να καταβληθεί για περισσότερους από 10-12 μήνες. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και εξαγωγικές επιχειρήσεις, στις οποίες οφείλεται ΦΠΑ, που σε αρκετές περιπτώσεις η επιστροφή του υπερβαίνει το 10μηνο.

Η τρίτη πρόταση αφορά τον εξορθολογισμό των τιμολογίων του δημόσιου και της τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιαίτερα ο εξορθολογισμός των τιμολογίων για υπηρεσίες που χρεώνονται από το κράτος απ' ευθείας ή μπορούν να ελεγχθούν από αυτό. Απαιτείται εξορθολογισμός στα δημοτικά τέλη (καθαριότητας, ηλεκτροφωτισμού, ύδρευσης), στα λιμενικά τέλη, καθώς και των διοδίων. Αυτή η περιοχή τελών διαμορφώνεται ανεξέλεγκτα, χωρίς να υπολογίζεται το βάρος που μετακυλύετε στο κόστος παραγωγής και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κατάσταση την οποία αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις.

Η τέταρτη πρόταση σχετίζεται με την άμεση ενεργοποίηση προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, ώστε εκείνες τουλάχιστον οι επιχειρήσεις που διατηρούν ακόμη τα σχέδιά τους για εκσυγχρονισμό να μπορέσουν να τα υλοποιήσουν. Ένα σημαντικό ποσοστό όλων των κλάδων σχεδιάζει επενδύσεις και θεωρεί ότι η άμεση ενεργοποίηση των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ θα υποβοηθήσει προς αυτή την κατεύθυνση. Ένας μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων θεωρεί ότι τα επενδυτικά τους πλάνα δεν αλλοιώνονται ριζικά από την κρίση και πιστεύουν ότι η υλοποίησή τους θα τις βοηθήσει να αντέξουν στην κρίση ή και ακόμη και να τις βοηθήσει στη διέξοδο από αυτήν.

Τέλος, η πέμπτη πρόταση περιλαμβάνει την αύξηση του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων και επιτάχυνση των διαδικασιών του Αναπτυξιακού Νόμου. Σημαντικά είναι τα προβλήματα που έχουν ανακύψει από τις καθυστερήσεις που σημειώνονται στην εξέταση και τελική έγκριση της υπαγωγής επενδυτικών σχεδίων στον αναπτυξιακό νόμο, λόγω μη επάρκειας των πιστώσεων που διατίθενται για τον σκοπό αυτό, με αποτέλεσμα, για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι επιχειρήσεις να μην γνωρίζουν την τύχη των επενδυτικών τους προτάσεων και να στερούνται με τον τρόπο αυτό, της δυνατότητας έγκαιρης υλοποίησης σημαντικών και αναγκαίων γι' αυτές επενδυτικών πρωτοβουλιών. Χαρακτηριστικό είναι ότι, αιτήσεις επιχειρήσεων, οι οποίες υπέβαλαν φακέλους επενδυτικών προτάσεων για υπαγωγή στον

αναπτυξιακό Ν. 3299/2004, όχι μόνο δεν έχουν εξεταστεί μέχρι σήμερα, αλλά και, ελλείψει διαθέσιμων πιστώσεων, θα προωθηθούν προς εξέταση και πιθανή ένταξη το 2011. Η μεγάλη, αυτή, καθυστέρηση στην διαδικασία αξιολόγησης και ένταξης, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην υλοποίηση των επενδυτικών προγραμμάτων, για τις επιχειρήσεις, διότι α/ανατρέπονται τα κόστη των επενδύσεων, β/το κόστος του τυχόν προβλεπόμενου τραπεζικού δανεισμού διαφοροποιείται δραματικά σε βάρος των επιχειρήσεων και γ/διαφοροποιούνται οι συνθήκες της αγοράς οι οποίες ελήφθησαν υπόψη για την σύνταξη της επενδυτικής πρότασης.

Για εκείνες τις επιχειρήσεις που αποφασίζουν μετά την προέγκριση να ξεκινήσουν την επένδυσή τους με δική τους ευθύνη προσδοκώντας, ωστόσο, σε ταχεία εξέλιξη της διαδικασίας αξιολόγησης και έγκρισης, η κατάσταση είναι ακόμη δυσκολότερη. Οι συγκεκριμένες προτάσεις που υποβάλλει η Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος^[36] (ΚΕΕΕ) προτείνει αύξηση των πιστώσεων που διατίθεται για την ικανοποίηση των αιτημάτων υπαγωγής στον Αναπτυξιακό Νόμο, πρόβλεψη ρύθμισης, που να επιβάλλει την άμεση γραπτή ενημέρωση των επιχειρήσεων, των οποίων τα επενδυτικά σχέδια παραπέμπονται στο επόμενο έτος, ως προς το χρονοδιάγραμμα εξέτασης των αιτημάτων τους και νομοθετική αντιμετώπιση των αυξημένων επισφαλειών.

Με τις νέες συνθήκες που επικρατούν στην αγορά και την ένταση των προβλημάτων που δημιουργεί σ' αυτή και τις επιχειρήσεις, η χρηματοπιστωτική κρίση που πλήττει τη χώρα, είναι απαραίτητη η βελτίωση του καθεστώτος, το οποίο διέπει τον σχηματισμό από μέρους των επιχειρήσεων, πρόβλεψης για απόσβεση επισφαλών απαιτήσεων που αναγνωρίζονται προς έκπτωση από τα ακαθάριστα έσοδα. Από τις επιχειρήσεις εκφράζονται όλο και περισσότερο βαθιές ανησυχίες και προβληματισμοί για τη κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στην αγορά, από τον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό ακάλυπτων επιταγών και πτωχεύσεων ως αποτέλεσμα της χαμηλής ρευστότητας που δημιουργεί ο περιορισμός της τραπεζικής χρηματοδότησης. Για ξεφύγουν από την πιστωτική ασφυξία οι ΜΜΕ χρειάζεται έγκαιρη εξυπηρέτηση των υφιστάμενων υποχρεώσεων από πλευράς του δημοσίου. Για την συντριπτική πλειονότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, που είναι μικρού ή και μεσαίου οικονομικού μεγέθους, υπό το κλίμα και τις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί, το βάρος της είσπραξης των απαιτήσεών τους, είναι από ανυπέρβλητο έως, στην καλύτερη των περιπτώσεων, εξαιρετικά δυσχερές. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται:

α/ αύξηση του ποσοστού πρόβλεψης για απόσβεση επισφαλών απαιτήσεων που αναγνωρίζονται προς έκπτωση από τα ακαθάριστα έσοδα, από 0,50% που ισχύει σήμερα, σε 1%, ποσοστό που ίσχυε και πριν την ψήφιση του Ν. 2214/94, προς αντιμετώπιση του φαινομένου αύξησης των ακάλυπτων επιταγών των και ανεπίδεκτων είσπραξης επιχειρηματικών απαιτήσεων

β/ απλοποίηση της διαδικασίας και των δικαιολογητικών για την, πέραν της σχηματισθείσας πρόβλεψης, δυνατότητας διαγραφής των πράγματι επισφαλών και ανεπίδεκτων είσπραξης απαιτήσεων, χωρίς να απαιτείται η εξάντληση όλων των ένδικων μέσων, που προβλέπει σήμερα ο νόμος και η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη σπατάλη χρόνου και χρήματος, το κόστος των οποίων πολλές φορές υπερβαίνει την ίδια την απαίτηση. Στη περίπτωση αυτή, η ύπαρξη ακάλυπτης επιταγής ή/και η σχετική καταδίκη, και οι βεβαιώσεις δικηγόρων περί της αδυναμίας είσπραξης της απαίτησης, να αρκούν για τη διαγραφή μιας απαίτησης

γ/κατάργηση της υποχρέωσης γνωστοποίησης στους πελάτες που διαγράφονται και για τους οποίους δεν έχουν ασκηθεί ένδικα μέσα, της διαγραφής της επισφαλούς απαίτησης, όταν υπερβαίνει τα 1.000 ευρώ, που έχει ως αποτέλεσμα, την οριστική κατάργηση της δυνατότητας των επιχειρήσεων, μελλοντικής είσπραξης των απαιτήσεων τους, αν και εφόσον οι συνθήκες το επιτρέψουν. Προς αποφυγή τυχόν καταστρατήγησης του νόμου προτείνεται η αντ' αυτής υποχρέωση των επιχειρήσεων μεταφοράς και παρακολούθησης των ποσών των απαιτήσεων που διαγράφονται, επί μια πενταετία σε λογαριασμούς τάξεως, ώστε να είναι δυνατός ο έλεγχος από τις ελεγκτικές αρχές. Είναι αναγκαία η δημιουργία φορέα χρηματοδότησης των μεγάλων επιχειρήσεων με την συμμετοχή στο κεφάλαιο κράτους και τραπεζών. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με τη δημιουργία ενός φορέα που να συνεκτιμά τα περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης, τις δανειακές της υποχρεώσεις, το ανεκτέλεστο έργο που εναπομένει κλπ

δ/ αναστολή των διαταγών κατασχέσεων για 2 χρόνια από τις τράπεζες και το δημόσιο με παράλληλη διασφάλιση των απαιτήσεων τους και

ε/ απαλλαγή οριστικά της φορολογίας των πολύ μικρών επιχειρήσεων σε ορεινές και προβληματικές περιοχές που περισσότερο κοινωνικό ρόλο παρά οικονομικό ρόλο έχουν. (π.χ. καφεενία στα ορεινά χωριά).

Το υπουργείο ανάπτυξης θα μπορούσε να συνεισφέρει με τροπολογία του νόμου προσδιορισμού της κερδοφορίας των επιχειρήσεων σε τριετή βάση. Το μέτρο αυτό στερεί την δυνατότητα ένταξης πολλών και σημαντικών επιχειρήσεων οι οποίες για

οποιοδήποτε λόγο δεν παρουσιάζουν κερδοφορία τα 3 τελευταία χρόνια. Πολλές από αυτές διαθέτουν μια μακροχρόνια πορεία επιχειρηματικής ζωής και διαθέτουν σημαντικά περιουσιακά πάγια στοιχεία αλλά λόγω της πιστής εφαρμογής του νόμου προσδιορισμού της κερδοφορίας των επιχειρήσεων από τις τράπεζες σε ορίζοντα 3ετους κερδοφορίας δεν μπορούν να ενταθούν σε πρόγραμμα χρηματοδότησης από τις τράπεζες μέσω του Ταμείου Εγγυήσεων Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΜΕ). Από το πρόγραμμα χρηματοδότησης ΤΕΜΠΜΕ εξαιρούνται οι μεταποιητικές επιχειρήσεις των γεωργικών προϊόντων και της υδατοκαλλιέργειας με αιτιολογία τις απαγορεύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, στους κλάδους αυτούς υπάγεται ένα μεγάλο δυναμικό μικρών και πολύ μικρών μεταποιητικών μονάδων, οι οποίες αντιμετωπίζουν την κρίση με την ίδια ένταση με τις υπόλοιπες και συνεπώς ο αποκλεισμός τους από τα προγράμματα χρηματοδότησης είναι καταστρεπτικός.

Σε ότι αφορά το χαρακτηρισμό μιας επιχείρησης ως μικρής με κριτήριο ετήσιο κύκλο εργασιών μικρότερο των 10 εκ Ευρώ, ο περιορισμός αυτός στις παρούσες συνθήκες αποκλείει από το πρόγραμμα χρηματοδότησης ΤΕΜΠΜΕ μια σειρά επιχειρήσεων που δεν πληρούν αυτό το κριτήριο, παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες από αυτές έχουν ουσιαστική ανάγκη για να στηρίξουν την αύξηση των πωλήσεων τους. Μια λύση θα ήταν η δυνατότητα το κριτήριο αυτό να είναι ο μέσος όρος της τελευταίας τριετίας, ώστε να αμβλυνθεί η αρνητική επιρροή του σε μία μεγάλη ομάδα υγιών επιχειρήσεων.

Σχετικά με τις ανά τράπεζα καταπτώσεις εγγυήσεων, η πρόνοια για την διακοπή της περαιτέρω συνεργασίας εφόσον αυτές είναι πέραν του 7% του δανείου εμφανίζει τη δυσκολία ότι η ανάκληση των δοθεισών εγγυήσεων όταν οι καταπτώσεις υπερβούν το 12%, πέραν του δυσκολίες εφαρμογής της ποινής λειτουργεί αρνητικά διότι οι τράπεζες γίνονται ακόμη επιφυλακτικότερες προς τις επιχειρήσεις όταν έχουν να αντιμετωπίσουν εγγυήσεις με κίνδυνο κατάπτωσης. Είναι αναγκαίο να εξεταστεί η δυνατότητα παροχής ορισμένων εγγυήσεων, που σήμερα απαγορεύονται. Προτείνεται χορήγηση πόσου μέχρι 30.000 ευρώ δανείων μέσω του ΤΕΜΠΜΕ για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις με προσωπική εγγύηση της κάθε επιχείρησης και χωρίς γραφειοκρατία, η με την κατάθεση προσαυξημένων με το επιτόκιο χορήγησης του ΤΕΜΠΜΕ ισόποσων 6μηνιαίων επιταγών. Σήμερα η διαδικασία αλληλόχρεων λογαριασμών στις τράπεζες υπόκειται σε γραφειοκρατικές διαδικασίες και δίνεται δύσκολα από αυτές. Όλες οι επιχειρήσεις δεν χρειάζονται κατ'ανάγκη μεγάλα ποσά

για την διευκόλυνση τους και είναι σκόπιμο για πολύ μικρότερα ποσά να υπάρξουν διαδικασίες διευκόλυνσης των επιχειρήσεων. Προτείνεται επίσης σημαντική αύξηση των πόρων του ΤΕΜΠΜΕ. Το προβλεπόμενο ποσό διαχείρισης του προγράμματος αυτού είναι πολύ μικρό και απαιτείται άμεσα διεύρυνση των κεφαλαίων του, αφού οι ανάγκες χρηματοδότησης των επιχειρήσεων ξεπερνούν κατά πολύ τις προβλεπόμενες εκτιμήσεις. Είναι σκόπιμο να επιταχυνθούν οι διαδικασίες αξιολόγησης των αιτήσεων χρηματοδότησης ώστε οι επιλεγείσες επιχειρήσεις να μπορέσουν γρήγορα να αποκτήσουν πρόσβαση στο σύστημα χρηματοδότησης.

Το Κράτος αποτελεί εκ των πραγμάτων το βασικό ρυθμιστή της οικονομίας και μέσα στα ευρωπαϊκά πλαίσια μπορεί να αναδειχθεί ο κύριος ρυθμιστικός και υποστηρικτικός μοχλός της ανάπτυξης, εφ' όσον διατηρήσει ενεργό και δραστήρια την παρουσία του στους παραπάνω τομείς παρέμβασης, τόσο σε πολιτικό, όσο σε διαχειριστικό και ελεγκτικό επίπεδο. Η συνέπειά του στην εφαρμοζόμενη πολιτική είναι επίσης αναγκαίος παράγων για την αποτελεσματικότητα αυτής της πολιτικής.

Με δεδομένη την θετική οικονομική και κοινωνική επίδραση των ΜΜΕ το κράτος οφείλει αφ' ενός να διασφαλίζει ένα σταθερό και υγιές πλαίσιο για την εύρυθμη λειτουργία και ανάπτυξή τους και αφ' ετέρου να ανταποκρίνεται έγκαιρα στα προβλήματα που δημιουργούνται στη λειτουργία των ΜΜΕ, ιδιαίτερα τώρα, στην περίοδο κρίσης. Οφείλει επίσης να διαμορφώνει ένα θετικό επιχειρηματικό περιβάλλον για τις ΜΜΕ και να φροντίζει για την τήρηση ισορροπίας με τις μεγάλες επιχειρήσεις που οι τελευταίες μεγέθους και οικονομικής επιφάνειας έχουν τη δυνατότητα αθέμιτου ανταγωνισμού, δημιουργίας καρτέλ, μεγαλύτερης προβολής, μεγαλύτερης εσωτερικής και εξωτερικής πληροφόρησης, ευνοϊκότερων όρων χρηματοδότησης και ισχυρότερων συστημάτων μάρκετινγκ.

Μερικά ουσιαστικά, άμεσα, πρακτικά μέτρα που θα μπορούσε να αναλάβει το κράτος για τη στήριξη των ΜΜΕ είναι:

- ίσες ευκαιρίες στον ανταγωνισμό μεταξύ τους και, κυρίως, στον ανταγωνισμό με τις μεγάλες επιχειρήσεις του κλάδου
- βασικές υποδομές για την υποστήριξη ίδρυσης και καλής λειτουργίας των ΜΜΕ
- διόρθωση αρνητικών πρακτικών και άρση αντικινήτρων όπως γραφειοκρατία, αδιαφάνεια αποφάσεων, καθυστέρηση απόδοσης δικαιοσύνης κ.λπ

- ενίσχυση των πολιτικών επιχειρηματικής συνεργασίας και συνέργειας σε περιπτώσεις που είναι πρόσφορο όπως στις νέες επιχειρήσεις καινοτομίας και μεταφοράς τεχνολογίας
- καλλιέργεια των συνεργατικών μορφών επιχειρηματικότητας, όπου αυτές είναι πιο πρόσφορες (π.χ. αγροτικό τομέα κ.α.)
- υποστήριξη της δεύτερης ευκαιρίας
- μαθήματα για την επιχειρηματικότητα σε όλες της βαθμίδες της εκπαίδευσης
- ενίσχυση των κοινωνικών δομών επιχειρηματικότητας (επιμελητήρια, φορείς γυναικείας και νεανικής επιχειρηματικότητας, φορείς καινοτομίας και χρηματοδότησης νέων επιχειρήσεων, υποστήριξης της σύνδεση της έρευνας με την αγορά κ.α.)
- θετικό και σταθερό φορολογικό σύστημα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις με εγγενείς τις δομές για την διόρθωση των σημερινών ανακολουθιών και στρεβλώσεων.

Τέλος, στο θέμα της φοροδιαφυγής οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις και οι φορείς εκπροσώπησής τους οφείλουν να διαμορφώσουν πειστικές προτάσεις για συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής που θα οδηγούσαν μεσοπρόθεσμα στην μείωση της φοροδιαφυγής. Οι προτάσεις αυτές περιλαμβάνουν μείωση των υψηλών συντελεστών εμμέσων φόρων, φορολογική διάκριση μεταξύ επανεπενδύμενων και μεριζόμενων κερδών, συνεργασία με το κράτος στη διασταύρωση στοιχείων από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς και αποδοχή της αμοιβαίας υπευθυνότητας του πωλητή και του αγοραστή για κάθε συναλλαγή στο έργο των ελεγκτικών μηχανισμών.

Σχετικά με τη σχέση των ΜΜΕ με τους πελάτες οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις δεν έχουν ακόμη πλήρως ενστερνιστεί την αντίληψη ότι ο πελάτης είναι ο πραγματικό λόγος της ύπαρξής τους. Χωρίς τον πελάτη καμία δημιουργική αναπτυξιακή στρατηγική δεν υφίσταται, καθότι λόγω μεγέθους, οι ΜΜΕ δεν έχουν την δυνατότητα που έχουν οι μεγάλες επιχειρήσεις να διαμορφώνουν τη ζήτηση βάσει σχεδιασμού και μάρκετινγκ. Η πρακτική των μικρομεσαίων επιχειρήσεων πρέπει να βασίζεται κυρίως στον εντοπισμό της δυνητικής πελατείας και βάσει αυτής να οικοδομείται στη συνέχεια το επιχειρηματικό σχέδιο. Υπάρχουν μέχρι στιγμής μικρομεσαίες επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας, οι οποίες δημιουργούν νέα ζήτηση με τα νέα προϊόντα ή υπηρεσίες που εφευρίσκουν και αναπτύσσουν αλλά αριθμητικά αποτελούν μικρό ποσοστό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Με δεδομένη τη κρισιμότητα των πελατών για την μικρομεσαία επιχείρηση, ο τρόπος αντιμετώπισης

των πελατών αποτελεί την διαφορά μεταξύ αναπτυξιακής πολιτικής και της ευκαιριακής πολιτικής εκμετάλλευσης συγκεκριμένων συγκυριών και ευκαιριών. Το θέμα επιλογής της πολιτικής προς τους πελάτες να είναι η βάση της επιχείρησης και του επιχειρηματία. Δυστυχώς, το ανεπαρκές κίνημα καταναλωτών, η αρνητική σε πολλά πράγματα εικόνα των ΜΜΕ και η κυρίαρχη παραδοσιακή αντίληψη περί του επιχειρηματία της “αρπαχτής” αποτελεί εμπόδιο στην ανάπτυξη των ΜΜΕ. Η σωστή πολιτική των ΜΜΕ πρέπει να έχει τον πελάτη στην πρώτη θέση των κριτηρίων απόδοσής της, της λειτουργίας της και να ενδιαφέρεται πραγματικά για την θετική άποψη του πελάτη όσον αφορά την ποιότητα των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Έτσι ο πελάτης γίνεται συμμετέχων στην πορεία της επιχείρησης και πολλές φορές πηγή νέων ευκαιριών και δυνατοτήτων.

Σημαντική επίσης είναι η σχέση των ΜΜΕ με τους προμηθευτές τους. Οι προμηθευτές μιας επιχείρησης αποτελούν μέρος του συστήματος λειτουργίας της και είναι αναπόσπαστο κομμάτι της παραγόμενης υπηρεσίας ή προϊόντος. Αποτελούν επίσης αναπόσπαστο τμήμα της ποιότητας της λειτουργίας της και της απόδοσής της, στο βαθμό που η αναποτελεσματικότητα εκ μέρους των προμηθευτών αντανακλάται στην υπηρεσία που η επιχείρηση προσφέρει στους πελάτες της. Οι προμηθευτές μιας μικρομεσαίας επιχείρησης αποτελούν εκ των πραγμάτων και παράγοντες καινοτομικής ανάπτυξης εφ’ όσον οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν αντικειμενικές δυσκολίες να αναδειχθούν ως αυτόνομοι παραγωγοί καινοτομίας. Ο τρόπος συνεισφοράς καινοτομίας από τον προμηθευτή στη ΜΜΕ μπορεί να είναι η μετάδοση λειτουργικής καινοτομίας του προμηθευτή στους πελάτες του καθοδηγώντας τους μέσω των προσφερομένων προϊόντων στη μαζικότερη αξιοποίηση νέων μεθόδων παραγωγής και λειτουργίας με αποτέλεσμα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ.

Περαιτέρω, υπάρχει υπέρμετρη χρηματοοικονομική εξάρτηση των επιχειρήσεων από τους προμηθευτές τους και οι υπερβολικοί χρόνοι αποπληρωμής περιορίζουν την αυτόνομη λειτουργία των επιχειρήσεων και δυσχεραίνουν τον ανταγωνισμό, καθότι ευνοούν τις ΜΜΕ με μεγαλύτερη κεφαλαιουχική επάρκεια στην προμηθευτική αλυσίδα. Οι μεγάλοι χρόνοι αποπληρωμής αποτελούν έναν επιπλέον παράγοντα αποκλεισμού των ΜΜΕ από τις προμήθειες του δημόσιου τομέα.

Επίσης μια σημαντική παράμετρος στην σχέση των ΜΜΕ τους προμηθευτές τους είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις οι προμηθευτές είναι μονοπωλιακού ή ολιγοπωλιακού τύπου, όπως είναι οι προμηθευτές πρώτων υλών, ενέργειας,

τηλεπικοινωνιών κ.λπ. Η ρύθμιση των σχέσεων αυτών είναι ευθύνη του κράτους και των συλλογικών οργάνων των ΜΜΕ (επιμελητήρια και κλαδικές ενώσεις) με βάση τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας.

Οι επιχειρήσεις παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, δεν επιλέγουν ως πρώτη λύση τις απολύσεις. Με αίσθημα ευθύνης και εκτιμώντας ότι ένας από τους πολυτιμότερους παράγοντες της επιχείρησης είναι το ανθρώπινο δυναμικό της, επιθυμούν να εξαντλήσουν κάθε δυνατότητα διατήρησής του, επιλέγοντας μορφές ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων. Μέχρι σήμερα οι επιχειρήσεις, προς το παρόν, είναι αρκετά ψύχραιμες και δεν πιστεύουν ότι την λύση θα την δώσει η μείωση των θέσεων εργασίας. Όμως, εκείνο που έχει σημασία να γίνει κατανοητό είναι ότι επιβάλλεται να βρεθούν, μεσοπρόθεσμες λύσεις, που να αποτρέπουν την κατάρρευση των επιχειρήσεων και την σοβαρή μείωση του εισοδήματος των εργαζομένων, να αξιοποιήσουν αποφασιστικά τους πόρους του ΛΑΕΚ (Λογαριασμός για την Απασχόληση & την Επαγγελματική Κατάρτιση) έχουν ως στόχο την επιβίωση μικρών προβληματικών επιχειρήσεων που υπό τις παρούσες συνθήκες αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης. Και ακόμα, εφόσον έχουν δοκιμαστεί όλες οι εναλλακτικές λύσεις, συναίνεση στην ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι μεγάλες κρίσεις στις οικονομίες αγοράς- του καπιταλισμού σε μιά άλλη ορολογία που αποβλέπει σε ένα άλλο οικονομικό και κοινωνικό πρόταγμα, είναι μια ιστορική πραγματικότητα που δεν αρνείται κανένας από όσους ασχολούνται με τα οικονομικά. Εκεί που υπάρχουν ριζικές διαφωνίες μεταξύ των οικονομολόγων και των διαμορφωτών της οικονομικής πολιτικής είναι η λογική αναγκαιότητα των κρίσεων ή η σκόπιμη πρόκλησή τους από ομάδες συμφερόντων και τάξεις, τα αίτια τους, η έκταση και η έντασή τους και κυρίως οι τρόποι αποφυγής τους και τις πολιτικές εξόδους. Είναι χαρακτηριστικό ότι οικονομολόγοι εντελώς αντιθέτων απόψεων για τη λειτουργία και τους επιθυμητούς στόχους της οικονομίας όπως ο Marx από την μια πλευρά και ο Galbraith από την άλλη συμφωνούν ότι η έξοδος από μια κρίση προετοιμάζει την επόμενη κρίση. Δεν υπάρχει εύκολη ή πειστική απάντηση για τα παραπάνω προβλήματα. Πώς και πότε θα λήξει η τελευταία κρίση και τι θα αφήσει πίσω της είναι αδύνατο να απαντηθεί. Εκείνο που είναι ιστορικά διαπιστωμένο για όλες τις παρελθούσες μεγάλες οικονομικές κρίσεις είναι ότι κάποτε τελειώνουν και ότι μετά το τέλος τους η κοινωνία σε όλα τα επίπεδα βρίσκεται είναι ριζικά διαφορετική από αυτή που ήταν πριν απ' τη κρίση.

Η Ελλάδα βρέθηκε σε εντελώς αδύναμη θέση όταν ξέσπασε η κρίση. Δημοσιονομικό έλλειμμα και εθνικό χρέος ως ποσοστά του ΑΕΠ ξεπερνούσαν (και ξεπερνούν ακόμα) κατά πολύ τα αντίστοιχα της ευρωζώνης, το ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών, και ακόμα χειρότερα, το εμπορικό ισοζύγιο κατέγραφαν μια συνεχή πτώση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Ο τρόπος λειτουργίας ήταν σαθρός. Όλα αυτά τα προβλήματα αντιμετωπίζονταν- και συγκαλύπτονταν- από ένα συνεχή δανεισμό μέχρι του σημείου να μιλάμε σήμερα για βιωσιμότητα του χρέους, έξοδο από το ευρώ και χρεωκοπία.

Οι κρίσεις έρχονται και παρέρχονται. Εκείνο που έχει κρίσιμη σημασία είναι η αποφυγή της άτακτης ή της τυπικής χρεωκοπίας της Ελληνικής οικονομίας και η επιβίωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων οι οποίες αποτελούν πηγή εισοδήματος και χώρο απασχόλησης της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ελλήνων εργαζομένων. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις ως αδύνατοι κρίκοι του οικονομικού κυκλώματος ήταν φυσικό να αντιμετωπίσουν στην μακροοικονομική κατάσταση που διαμορφώθηκε στη χώρα όχι μόνο πρόβλημα κερδοφορίας αλλά επιβίωσης. Οι στατιστικές που

παρατέθηκαν στη παρούσα μελέτη σχετικά με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις ήταν απαγορευτικές τόσο σε απόλυτα μεγέθη όσο και σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκές. Στη μελέτη καταγράφηκαν τα αιτήματα και οι προτάσεις των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω των οργανωμένων φορέων τους προς τους αρμόδιους κρατικούς φορείς σχετικά με την φορολόγηση, την παροχή κινήτρων, τη χρηματοδότηση και γενικά με την αντιμετώπιση τους από τις αρχές. Υπάρχουν περιθώρια για τη βελτίωση της θέσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων ακόμη και στην παρούσα γενική οικονομική κατάσταση της χώρας. Αυτά τα περιθώρια όμως δεν προσφέρονται αυτομάτως χωρίς μεταβολή, ταχεία ή σταδιακή, τής λειτουργίας και της νοοτροπίας όλων των εμπλεκόμενων μερών. Η οικονομική πολιτική οι κρατικοί μηχανισμοί που διαχειρίζονται την οικονομία πρέπει να προσεγγίσουν τον τρόπο λειτουργίας σε ενέργειες και νοοτροπία αυτές των εταίρων της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην ευρωζώνης. Αλλά και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι αναγκαίο να βελτιώσουν τον τρόπο λειτουργίας και τη νοοτροπία τους. Είναι ανάγκη για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις να εισαγάγουν νέες τεχνολογίες, συμβατές με το μέγεθός τους, η άντληση πληροφόρησης σχετικά με τις ανάγκες της αγοράς, εγχώριας και διεθνούς, τρόπους αντιμετώπισης του πελάτη και κυρίως βελτίωση της στάσης που βλέπουν οι ίδιες οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις τον εαυτό τους, το λόγο ίδρυσής τους και τους τρόπους επιδίωξης κέρδους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αλιεττά, Μ. (2009) *Η Οικονομική Κρίση: 10+1 ουσιαστικές απαντήσεις σε 10+1 ερωτήματα του Pierre Luc Séguillon*, Πόλις: Αθήνα.

Γκάλμπρεϊθ, Ι. (1980) *Η Εποχή της Αβεβαιότητας*, Παπαζήσης: Αθήνα.

Γκάλμπρεϊθ, Ι. (1993) *Οικονομική Ευφορία*, Λιβάνης: Αθήνα.

Ζολώτας, Ξ. (1944) *Θεωρητική Οικονομική*, Παπαζήσης: Αθήνα.

Ήτγουελ, Τ. και Ταϊήλορ, Λ. (2001) *Η παγκόσμια Δίνη του Χρήματος-Συνηγορία για μια διεθνή ρυθμιστική Παρέμβαση*, Πόλις: Αθήνα.

Κλάου, Σ. και Ραππ, Ρ. (1980) *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία*, Παπαζήσης: Αθήνα.

Κρεμμυδάς, Β. (1989) *Εισαγωγή στην Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης (16ος-20ός Αιώνας)*, «γνώση»: Αθήνα.

Κρούγκμαν, Π. (2009) *Η Κρίση του 2008 και η Επιστροφή των Οικονομικών της Ύφεσης*, Καστανιώτης: Αθήνα.

Μακότο, Ι. και Λαπαβίτσας, Κ. (2004) *Πολιτική Οικονομία του Χρήματος και του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος*, Πολύτροπο: Αθήνα.

Μοσκόβσκα, Ν. (1988) *Θεωρίες για τις οικονομικές Κρίσεις*, Κριτική: Αθήνα.

Μπρέννερ, Ρ. (2009) *Ότι είναι καλό για την Goldman Sachs είναι καλό και για τις ΗΠΑ*, Εργατική Πάλη: Αθήνα.

Πουλόπουλος, Σ. (1952) *Η παγκόσμιος Οικονομία μεταξύ δύο Πολέμων- Συμβολή εις την Εφαρμογήν της Θεωρίας των Οικονομικών Διακυμάνσεων*, Επιθεώρησις Ελληνικής Οικονομίας: Αθήνα.

Χόμπσμπάουμ, Ε. (2006) *Η Εποχή του Κεφαλαίου 1848-1875*,
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Αγγλική

Boulding, K. (1966) *Economic Analysis*, Harper & Row: New York.

Mandel, E. (1968) *Marxist Economic Theory*, Merlin Press: London.

Soros, G. (2008) *The New Paradigm for Financial Markets*.

Γαλλική

Benassy, A. et al. (2010) *L' Economie mondiale 2011*, La Découvert:
Paris.

Borgy, V. et al. (2005) *L' Economie mondiale 2006*, La Découvert:
Paris.

Gazier, B. (1983) *La Crise de 1929*, Press Universitaire de France:
Paris.

Grou, P. (1977) *Monnaie, Crise économique*, Maspero: Grenoble.

Lenine, V. (1917) *L' Imperialisme, Stade Supreme du Capitalisme*,
Editions en Langues Etrangères: Pekin.

LePage, J.M. (2003) *Crises Financieres Internationales & Risk*

systematique, De Boeck: Bruxelles.

Niveau, M. et Crozet, Y. (1966) *Histoire des Faits économique contemporains*, Press Universitaire de France: Paris.

Rainelli, M. (2009) *Le Commerce International*, La Découvert: Paris.

Περιοδικά

Λαπασιώρας, Σ. και Μηλιός, Ι. (2008) Χρηματοπιστωτική Κρίση και «Οικονομική Ρύθμιση»- Μέρος Α΄. *Θέσεις*, **103**, 17-58.

Λαπασιώρας, Σ. και Μηλιός, Ι. (2008) Χρηματοπιστωτική Κρίση και «Οικονομική Ρύθμιση»- Μέρος Β΄. *Θέσεις*, **104**, 15-46.

Μεταξάς, Γ. (2008) Η Κρίση των Subprimes. *Θέσεις*, **104**, 47-80.

Μελάς, Κ. (2009) Η Ελληνική Οικονομία αντιμέτωπη με την παγκόσμια Οικονομική Κρίση. Τετράδια πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής, **55,56**, 99-115.

Δημοσιεύσεις

European Economy No 6 Autumn 2008. Statistical Annex.

Κέρδος online 9/11/2010

Newsroom ΔΟΛ, STAT BANK, 25/5/2010

Observatory of European SME's in Europe 2003

Διαδίκτυο

www.bankofgreece.gr

http://en.wikipedia.org/wiki/Financial_crisis

http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Greece

www.uhc.gr

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

www.oecd.org/document

www.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications

<http://www.nber.org>

<http://www.imf.org/external/data.htm>

<http://www.census.gov>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Περιλαμβάνει το εξωτερικό χρέος (External debt) κάθε χώρας σε εκ. US\$, το εξωτερικό χρέος κατά κεφαλή (External debt per capita) σε US\$ το εξωτερικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ (External debt % of GDP). Η τάξη (Rank) αναφέρεται στο εξωτερικό χρέος. (Πηγή: CIA economic outlook 2009)

Rank	Country	External debt (million US\$)	External debt per capita (US\$)	External debt (% of GDP)
1	US	13399859	43646	94
2	UK	9191104	150673	365,44
3	Ge	5208000	63350	18,52
4	Fr	5021000	76718	227,35
5	Sp	2478000	49619	150,65
6	Lux	1994000	3970514	4973,68
7	Ir	1841000	448032	960,86
8	Ja	1492000	4528	34,93
9	Swi	1340000	174520	441,95
10	Be	1313000	126202	348,74
11	It	1060000	18235	58,21
12	Ca	962632	23325	59,69
13	Aul	826400	38798	106,91
14	Au	752500	90289	233,7
15	Swe	598200	65048	176,72
16	HK	588000	84445	200,48
17	Gr	535920	47401	153
18	De	492600	89853	242,3
19	Ne	490000	47471	6,23
20	Nor	469100	98530	190,23
21	Por	461200	43196	188,63

22	Chi	363000	271	5,11
23	Ru	356500	2500	17
24	Tu	274000	3805	47,3
25	Fi	271200	51073	143,95
26	Ind	227700	130	18,3
27	SKor	220100	1234	18,25
28	Bra	216100	1125	10,68
29	Me	177000	1591	11,94
30	Pol	169800	4927	27,25
31	Indn	140000	146	16,59
32	Arg	135800	3375	25,8
33	Hu	125900	12200	65,68
34	Ic	116053	362942	998,64
35	Iraq	100900	2878	98,54
36	Taiw	97850	6089	14,01
37	Kazakh	96360	12006	57,29
38	Isr	86080	3953	42,5
39	Cz	74700	7307	29,76
40	Rom	74540	3357	30,17
41	Ukraine	69040	1490	21,26
42	Philip	61780	5947	20,59
43	UAE	61680	930	37,52
44	Thai	59520	2107	11,41
45	NZ	59080	2963	45,77
46	Saudi	58600	1942	10,73
47	Chile	57600	2138	24,74
48	Malay	53090	11725	14,7
49	Pak	52200	321	27
50	Colomb	46380	1062	11,54
51	Croa	46300	10300	66,53
52	Venez	43330	982	12,96
53	Sln	40420	9477	71,93

54	SA	39780	19953	8,5
55	Slv	36630	6788	33,24
56	Bul	34880	8458	40,23
57	Kuw	33620	11789	24,01
58	Latvia	33530	36944	83,72
59	Qatar	33090	396	46,33
60	Peru	32830	13152	14,95
61	Leba	31600	7680	78,14
62	Sudan	29420	3834	36,33
63	Egy	29200	1048	7,2
64	Lith	27190	2662	45,33
65	Cy	26970	30550	126,03
66	Serbia	26240	3561	33,95
67	Singa	25590	279	11,27
68	Esto	24820	6744	86,51
69	Vietnam	21830	128	9,87
70	Bangl	21230	153	10,19
71	Iran	20680	290	2,71
72	Morocco	19910	545	15,93
73	Tunisia	19270	1316	25,33
74	Monaco	18000	540000	1843,7
75	Ecu	17120	1490	17,34
76	Cuba	16790	194	13,38
77	Coted'Ivoire	13790	701	41,98
78	NKorea	12500	525	31,25
79	Sri	12200	3593	14,87
80	Urug	11420	566	30,45
81	Panama	10450	3159	30,02
82	Dominica	10210	1147	16,56
83	Congo	10000	954	52,55
84	Jam	9657	906	47,15
85	ElSalv	9574	519	23

86	Ang	8357	295	8,75
87	Jord	8133	206	28,59
88	Nigeria	8007	10119	2,7
89	Afg	8000	1263	22,86
90	Bahr	7858	1603	32,73
91	CostaR	7416	2630	16,2
92	Belar	7347	1793	7,1
93	Myanmar	7022	142	7,71
94	Bosn	6734	318	24,31
95	Kenya	6713	273	10,97
96	Syria	6633	39	7,34
97	Yemen	6044	416	10,75
98	Guat	5908	794	9,12
99	Oman	5297	197	8,7
100	Zimba	5155	454	220,11
101	RCongo	5000	80	38,85
102	Gabon	4895	123	23,95
103	Ghana	4891	785	15,71
104	Libya	4837	234	6,47
105	Madag	4600	1024	24,95
106	Georgia	4500	200	21,84
107	Bolivia	4495	276	11,31
108	Tanza	4382	545	8,58
109	Mozamb	4189	399	23,75
110	Maced	3967	49	22,86
111	Alg	3957	661	1,78
112	Uzbe	3927	593	6,1
113	Camb	3890	2689	14,85
114	Parag	3492	1342	13,08
115	Hondu	3411	144	10,57
116	Guinea	3351	352	30,57
117	Nica	3341	853	20,66

118	Moldova	3300	543	33,83
119	Liberia	3200	9717	209,84
120	Laos	3179	109	24,84
121	Nepal	3070	345	10,48
122	Somalia	3000	558	55,69
123	Kyrgyzs	2966	227	28,11
124	Trinidad	2869	235	10,71
125	Mali	2800	731	20,54
126	NethAntilles	2680	1353	95,71
127	Ethi	2621	13958	4,68
128	Zambia	2596	2047	16,12
129	Came	2554	800	6,35
130	Azer	2439	132	3,77
131	Senegal	2190	148	10,42
132	Mauritius	2149	239	15,06
133	Niger	2100	162	23,7
134	Togo	2000	304	39,67
135	Papua	1646	287	13,66
136	Sierra	1610	274	40,34
137	Chad	1600	148	10,48
138	Tajik	1560	486	13,04
139	Alb	1550	547	7,43
140	Uganda	1498	689	5,14
141	Haiti	1475	144	12,96
142	Mongo	1438	282	16,83
143	Turkm	1400	45	5,2
144	Rwan	1400	457	17,38
145	Arm	1372	90	7,99
146	Burk	*	*	*
147	Guyana	1200	1626	42,57
148	Buru	1200	141	41,28
149	Benin	1200	4167	10

150	Belize	1200	130	49,1
151	CAfrR	1153	133	38,34
152	Seyche	1059	265	76,85
153	Namibia	1003	11000	9,38
154	GuineaBissau	942	555	113,93
155	Malawi	894	345	8,44
156	Bhutan	713	2272	21,24
157	Lesotho	689	1087	22,49
158	Barba	668	368	12,58
159	Montene	650	45	10,98
160	Gambia,	629	99	30,51
161	Swaziland	524	901	9,77
162	Suriname	504	472	13,11
163	Maldives	482	273	30,35
164	Aruba	479	1101	21,2
165	Dji	428	1575	24,63
166	Bots	408	4602	1,57
167	Antig	360	514	23,58
168	Grenada	347	4233	31,32
169	Baha	327	*	4,01
170	Equatorial	338	1035	2,18
171	CapeVer	325	613	20,27
172	Sao Tome	318	10258	124,22
173	Saint Kitts	314	6280	43,55
174	Eritrea	311	64	8,59
175	Saint Lucia	257	568	14,33
176	Comoros	232	1558	18,38
177	Saint Vincent	223	340	21,4
178	DomRep	213	1858	32,87
179	Malta	189	3179	2,01
180	Samoa	177	464	17,2
181	Solomon	166	939	17,51

182	Bermu	160	335	3,56
183	CookIsl	141	2462	76,97
184	Fiji	127	37	2,5
185	Marshall	87	153	75,22
186	Vanuatu	81	1466	9,05
187	Tonga	81	359	15,34
188	New Caled	79	807	2,5
189	Cayman	70	329	3,61
190	Faroe	64	1489	6,4
191	Micronesia	61	1320	21,95
192	BrVirgIslands	36	548	4,23
193	Nauru	33	1570	55,5
194	Greenl	25	3330	2,27
195	Kiribati	10	431	2,87
196	Montserrat	9	105	30,69
197	Angu	9	1508	8,08
198	Wallis	4	677	6,12
199	Niue	0	0	0
200	Brunei	0	0	0
201	Liechten	0	0	0
202	Macau	0	0	0
203	Palau	0	0	0

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Περιλαμβάνει πλήθος οικονομικών, δημογραφικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δεικτών (εκπαίδευση, έρευνα κλπ.) για την Ελλάδα για το έτος 2010 Πηγή: ΟΟΣΑ

				Year
Subject				
Population and migration	Total population	<u>Evolution of the population</u>	Total population	10
			Population growth rates	
			Total fertility rates	
		<u>Regional Population</u>	Share of national population in the 10% of regions with the largest population	
			Regions with the highest population density in each country, small regions	
			Distribution of the national population into urban regions, small regions	
			Distribution of the national population into intermediate regions, small regions	
			Distribution of the national population into rural regions, small regions	
			Index of geographic concentration of population, small regions	
	Elderly population	<u>Ageing societies</u>	Ratio of population aged 65 and over to the total population	
			Ratio of inactive population aged 65 and over to the total labour force	
		<u>Elderly Population by region</u>	Percentage of elderly population by country	
			Share of national elderly population in the 10% of small regions with the largest elderly population	
			Index of geographic concentration of elderly population, small regions	
			Index of geographic concentration population, small regions	
	International migration	<u>Trends in migration</u>	Net migration rate	
			<u>Immigrant population</u>	Foreign population
			Foreign-born nationals	
		<u>Migration and employment</u>	Employment rates of native-born population: low education	
			Employment rates of native-born population: intermediate education	
			Employment rates of native-born population: high education	
			Employment rates of foreign-born population: low education	
			Employment rates of foreign-born population: intermediate education	
Employment rates of foreign-born population: high education				
<u>Migration and unemployment</u>		Unemployment rate of native-born men		
		Unemployment rate of the foreign-born men		
		Unemployment rate of the native-born women		
		Unemployment rate of the foreign-born women		
Macroeconomic trends	Gross Domestic Product (GDP)	<u>Size of GDP</u>	Gross domestic product	
			GDP per capita	10
			Volume index of GDP per capita	
		<u>National income per capita</u>	Gross national income per capita	10
	Economic growth	<u>Evolution of GDP</u>	Real GDP growth	
		<u>Household saving</u>	Household net saving rates	

		<u>Investment rates</u>	Gross fixed capital formation
			Gross fixed capital formation: machinery and equipment
			Gross fixed capital formation: housing
		<u>Inflation</u>	GDP deflator
<u>Productivity</u>	<u>Income and productivity levels</u>		Income and productivity levels - Percentage gap with respect to US GDP per capita
			Income and productivity levels - Effect of labour utilisation
	<u>Growth in GDP per capita</u>		Income and productivity levels - Percentage gap with respect to US GDP per hour worked
			Contribution of labour productivity and labour utilisation to GDP per capita - GDP per capita 2001-2006
		Contribution of labour productivity and labour utilisation to GDP per capita - GDP per hour worked 2001-06	
		Contribution of labour productivity and labour utilisation to GDP per capita - labour utilisation 2001-06	
	<u>Labour productivity growth</u>		GDP per hour worked
<u>Economic structure</u>	<u>Value added by activity</u>		Value added in agriculture, hunting, forestry and fishing
			Value added in industry, including energy
			Value added in construction
			Value added in in transport, trade, hotels and restaurants
			Value added in banks, insurance, real estate and other business services
			Value added in government, health, education and other personal services
	<u>Evolution of value added by activity</u>		Real value added in agriculture, forestry and fishing
			Real value added in industry
			Real value added in services
	<u>Small and medium-sized enterprises</u>		Employment in manufacturing in enterprises with less than 20 employees
			Employment in manufacturing in enterprises with 20 or more employees
			Employment in manufacturing in enterprises with less than 10 employees
			Employment in manufacturing in enterprises with 10-19 employees
			Employment in manufacturing in enterprises with 20-49 employees
			Employment in manufacturing in enterprises with 50-249 employees
			Employment in manufacturing in enterprises with 250 or more employees
			Number of enterprises in manufacturing with less than 20 employees
			Number of enterprises in manufacturing with 20 or more employees
			Number of enterprises in manufacturing with less than 10 employees
		Number of enterprises in manufacturing with 10-19 employees	
		Number of enterprises in manufacturing with 20-49 employees	
		Number of enterprises in manufacturing with 50-249 employees	
	Number of enterprises in manufacturing with 250 or more employees		
<u>Economic globalisation</u>	<u>Trade</u>	<u>Share of trade in GDP</u>	Trade in goods and services
		<u>Trade in goods</u>	Trade balance: exports of goods minus imports of goods
			Imports of goods
		Exports of goods	
	<u>Trade in services</u>	Services trade balance: exports of services minus imports of services	
		Imports of services	
Exports of services			

		Balance of payments	Current account balance of payments	
	Foreign direct investment (FDI)	FDI flows and stocks	Outward FDI stocks	
			Inward FDI stocks	
			Inflows of foreign direct investment	
			Outflows of foreign direct investment	
Prices	Prices and interest rates	Consumer Price Indices (CPI)	CPI: all items	
			CPI: food	
			CPI: energy	
			Producer Price Indices (PPI)	PPI: manufacturing
			Long-term interest rates	Long-term interest rates
	Purchasing power and exchange rates	Rates of conversion	Purchasing power parities	
			Exchange rates	
			Indices of price levels	
		Effective exchange rates	Nominal effective exchange rates	
				Relative consumer price indices
			Relative unit labour costs in manufacturing	
Energy	Energy supply	Energy supply	Total primary energy supply	
		Energy supply and economic growth	Total primary energy supply per unit of GDP	
		Energy supply per capita	Total primary energy supply per capita	
		Electricity generation	Electricity generation	
		Nuclear energy	Nuclear electricity generation, terawatts	
			Nuclear electricity generation, percentage of total production	
			Nuclear power plants connected to the grid	
		Nuclear power plants under construction		
	Renewable energy	Contribution of renewables to energy supply		
	Energy production and prices	Energy production	Total production of energy	
		Oil production	Production of crude oil	
Oil prices		Crude oil import prices		
Labour	Employment	Employment rates by gender	Employment rates: total	
			Employment rates: men	
			Employment rates: women	
		Employment rates by age group	Employment rates for age group 15-24	
			Employment rates for age group 25-54	
			Employment rates for age group 55-64	
		Part-time employment	Incidence of part-time employment	
		Self-employment	Self-employment rates: total	
	Self-employment rates: men			
	Self-employment rates: women			
	Unemployment	Unemployment rates	Unemployment rates: total	
Unemployment rates: men				

			Unemployment rates: women		
		Long-term unemployment	Long-term unemployment		
		Regional unemployment	National unemployment rate		
			Range in regional unemployment rate, small regions: minimum		
			Range in regional unemployment rate, small regions: maximum		
			Gini index of regional unemployment rates, small regions		
			Regional variation of the youth unemployment rate, large regions: minimum		
			Regional variation of the youth unemployment rate, large regions: maximum		
			Regional variation of the youth unemployment rate, large regions: maximum-minimum		
	Labour compensation and hours worked	Labour compensation	Labour compensation per unit labour input, total economy		
			Labour compensation per hour, total economy		
			Unit labour costs, business sector		
		Hours worked	Average hours actually worked		
Science and technology	Research and Development (R&D)	Expenditure on R&D	Gross domestic expenditure on R&D		
		Researchers	Researchers		
		Patents	Triadic patent families		
	Information and Communications Technology (ICT)	Size of the ICT sector		Share of ICT manufacturing in total manufacturing value added	
				Percentage point change in the share of ICT manufacturing in total manufacturing value added between 1995 and 2006	
				Share of telecommunication services in total business services value added	
				Share of other ICT services in total business services value added	
			Percentage point change in the share of ICT services in total business services value added between 1995 and 2006		
		Investment in ICT	Shares of ICT investment in non-residential fixed capital formation		
		Share of ICT-related occupations in the total economy	Share of ICT-related occupations in the total economy, narrow definition		
	Share of ICT-related occupations in the total economy, broad definition				
	Communications	Computer and internet access by households	Percentage of households with access to home computers		
			Percentage of households with access to the internet		
	Environment	Water and natural resources	Fisheries	Fish landings in domestic and foreign ports	
				Aquaculture	
Air and land		Emissions of Carbon Dioxide (CO2)	CO2 emissions from fuel combustion		
	Municipal waste		Total amount generated of municipal waste		
			Generation intensities of municipal waste		
Education	Outcomes	International student assessment	Mean scores and gender differences on the science scale in PISA 2006		
			Standard error on the science scale in PISA 2006		
			Mean scores on the science scale in PISA 2006: males		
			Standard error on the science scale in PISA 2006: males		
			Mean scores on the science scale in PISA 2006: females		

		Standard error on the science scale in PISA 2006: females		
		Score difference on the science scale in PISA 2006: difference (males - females)		
		Standard error on the science scale in PISA 2006: difference (males - females)		
		Mean scores on the reading scale in PISA 2006		
		Standard error on the reading scale in PISA 2006		
		Mean scores on the reading scale in PISA 2006: males		
		Standard error on the reading scale in PISA 2006: males		
		Mean scores on the reading scale in PISA 2006: females		
		Standard error on the reading scale in PISA 2006: females		
		Score difference on the reading scale in PISA 2006: difference (males - females)		
		Standard error on the reading scale in PISA 2006: difference (males - females)		
		Mean scores on the mathematics scale in PISA 2006		
		Standard error on the mathematics scale in PISA 2006		
		Mean scores on the mathematics scale in PISA 2006: males		
		Standard error on the mathematics scale in PISA 2006: males		
		Mean scores on the mathematics scale in PISA 2006: females		
		Standard error on the mathematics scale in PISA 2006: females		
		Score difference on the mathematics scale in PISA 2006: difference (males - females)		
		Standard error on the mathematics scale in PISA 2006: difference (males - females)		
	Trends in tertiary graduation and entry rates	Tertiary graduation rates (tertiary type-A level)		
		Tertiary entry rates (tertiary type-A level)		
	Tertiary attainment	Tertiary attainment for age group 25-64		
		Tertiary attainment for age group 25-34		
		Tertiary attainment for age group 55-64		
Expenditure on education	Change in expenditure on education	Expenditure per student in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education: 2000 constant prices		
		Expenditure in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		
		Number of students in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		
		Expenditure per student in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		
		Expenditure per student in tertiary education: 2000 constant prices		
		Expenditure in tertiary education		
		Number of students in tertiary education		
		Expenditure per student in tertiary education		
		Public and private expenditure in tertiary education	Share of public expenditure on educational institutions	
			Index of change in public expenditure on educational institutions	
	Expenditure on educational institutions	Public expenditure on educational institutions in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		
		Private expenditure on educational institutions in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		
		Total expenditure on educational institutions in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		
		Public expenditure on educational institutions in tertiary education		
		Total expenditure on educational institutions in tertiary education		

			Public expenditure on educational institutions for all levels of education		
			Private expenditure on educational institutions for all levels of education		
			Total expenditure on educational institutions for all levels of education		
Public finance	Government deficits and debt	Government deficits	Government net borrowing/net lending		
		Government debt	General government gross financial liabilities		
	Public expenditure	Health expenditure	Public expenditure on health		
			Total expenditure on health		
		Social expenditure	Public social expenditure		
		Law, order and defence expenditure	Law, order and defence expenditure		
	Support and aid	Government support for fishing	Government financial transfers to fishing		
		Official development assistance	Net official development assistance		
	Taxes	Total tax revenue	Total tax revenue		
			Taxes on income and profits		
			Taxes on goods and services		
		Taxes on the average worker	Taxes on the average worker		
Quality of life	Health	Life expectancy	Life expectancy at birth: total		
			Life expectancy at birth: men		
			Life expectancy at birth: women		
		Infant mortality	Infant mortality		
	Mental health	Mental health index			
	Society	Suicides	Suicide rates		
			Suicide rates by gender: both men and women		
			Suicide rates by gender: men		
			Suicide rates by gender: women		
			Suicide rates and per capita GDP: GDP per capita		
			Suicide rates and per capita GDP: suicide rate		
			Suicides rates and subjective life-evaluations: suicide rates		
		Youth inactivity	Youths aged between 15 and 19 who are not in education nor in employment: males		
		Youths aged between 15 and 19 who are not in education nor in employment: females			
	Leisure	Recreation and culture	Household expenditure on recreation and culture		
			Government expenditure on recreation and culture		
			Household and government expenditure on recreation and culture		
		Tourism: hotel nights	Arrivals of non-resident tourists in hotels and similar establishments and at borders		
	Security	Victimisation rates	Victimisation by type of crime: all conventional victimisation		
			Victimisation by type of crime: conventional crimes, vehicle related crimes, theft of cars		
Victimisation by type of crime: conventional crimes, vehicle related crimes, theft from or out of cars					
Victimisation by type of crime: conventional crimes, vehicle related crimes, motor-cycle theft					
Victimisation by type of crime: conventional crimes, vehicle related crimes,					

			bicycle theft Victimisation by type of crime: conventional crimes, burglary and other thefts, burglary with entry Victimisation by type of crime: conventional crimes, burglary and other thefts, attempted burglary Victimisation by type of crime: conventional crimes, burglary and other thefts, theft of personal property and pick-pocketing Victimisation by type of crime: conventional crimes, contact crimes, robbery Victimisation by type of crime: conventional crimes, contact crimes, sexual offences against women Victimisation by type of crime: conventional crimes, contact crimes, assaults or threats Victimisation by type of crime: non-conventional crimes, consumer fraud Victimisation by type of crime: non-conventional crimes, consumer fraud, corruption Fear of crime: feeling unsafe or very unsafe on the street after dark
		Road motor vehicles and road fatalities	Road fatalities per million inhabitants
Inequality	Income Inequalities	Measures of income inequality	Income inequality: Gini coefficient, level
			Income inequality: Gini coefficient, rank
			Income inequality: mean log deviation, level
			Income inequality: mean log deviation, rank
			Income inequality: squared coefficient of variation, level
			Income inequality: squared coefficient of variation, rank
			Income inequality: interdecile ratio P90/P10, level
			Income inequality: interdecile ratio P90/P10, rank
			Income inequality: interdecile ratio P50/P10, level
			Income inequality: interdecile ratio P50/P10, rank
	Income at different points of the distribution	Income levels for people at different points in the distribution: average income of the top decile	
		Income levels for people at different points in the distribution: median income	
		Income levels for people at different points in the distribution: average income of the bottom decile	
	Income poverty	Poverty rates and poverty gaps	Poverty rates and poverty gaps: poverty rate
			Poverty rates and poverty gaps: poverty gap
			Trends in poverty rates: changes over 10 years
			Trends in poverty rates: changes over 20 years
		Poverty by individual and household characteristics	Poverty rates: working age people
			Poverty rates: people from households with a head of working age
			Poverty rates: people from households with a head of working age and no workers
			Poverty rates: people from households with a head of working age and one worker
			Poverty rates: people from households with a head of working age and two workers
			Poverty rate: children
	Poverty rates: people from households with children and a head of working age and a single parent		
	Poverty rates: people from households with children and a head of working age and a single parent not working		
	Poverty rates: people from households with children and a head of working age and a single parent working		
	Poverty rates: people from households with children and a head of working age and couple parents		

		<p>Poverty rates: people from households with children and a head of working age and couple parents not working</p> <p>Poverty rates: people from households with children and a head of working age and couple parents with one parent working</p> <p>Poverty rates: people from households with children and a head of working age and couple parents both working</p>
Inequalities in education	Reading proficiency of 15-year-old students	Distribution of students among different levels of reading proficiency: below level 1
		Distribution of students among different levels of reading proficiency: level 1
		Distribution of students among different levels of reading proficiency: level 2
		Distribution of students among different levels of reading proficiency: level 3
		Distribution of students among different levels of reading proficiency: level 4
		Distribution of students among different levels of reading proficiency: level 5
		Ratio between mean scores of students in the top and bottom decile of the distribution of reading scores
	Performance of 15-year-olds by immigrant status	Students performance on the science scale in PISA 2006 by immigrants status: native students
		Students performance on the science scale in PISA 2006 by immigrants status: first-generation students
	Inequalities in health	Health status
Inequalities in persons rating their health as "bad or very bad": highest income quintile		
Access and use of health care		Persons reporting an unmet need for a medical examination because of problems of access: lowest income quintile
		Persons reporting an unmet need for a medical examination because of problems of access: highest income quintile
		Pro-rich bias in use of specialist care: low
		Pro-rich bias in use of specialist care: closing
Inequalities among regions	Regional GDP	Range in regional GDP per capita, small regions: maximum
		Range in regional GDP per capita, small regions: minimum
		Range in regional GDP per capita, small regions: average
		Share of GDP increase of each country due to the ten percent of most dynamic regions, small regions
		Gini index of regional GDP per capita, small regions
		Gini index of the population in regions with low GDP per capita, small regions: as a percentage of population
		Regional labour markets
	Differences in annual employment growth across regions, small regions: minimum	
	Differences in annual employment growth across regions, small regions: country average	
	Share of national employment growth due to the 10 per cent of most dynamic regions, small regions	
	Regional difference in the employment rate of women, large regions: maximum	
	Regional difference in the employment rate of women, large regions: minimum	
	Regional difference in the employment rate of women, large regions: country average	
	Regional differences in the incidence of long-term unemployment, large regions: maximum	
	Regional differences in the incidence of long-term unemployment, large regions: minimum	
	Regional differences in the incidence of long-term unemployment, large regions: country average	
	Regional access to education and health	Regional differences is basic educational attainment, large regions: maximum
		Regional differences is basic educational attainment, large regions: minimum

		<u>services</u>	Regional differences in basic educational attainment, large regions: country average
			Regions with the highest tertiary education attainment compared to the national average: regional value
			Regions with the highest tertiary education attainment compared to the national average: country average
			Regional differences in age-adjusted mortality rates, large regions: minimum
			Regional differences in age-adjusted mortality rates, large regions: maximum
			Regional differences in the number of physicians, large regions: minimum
			Regional differences in the number of physicians, large regions: maximum